

INSTITUTUL
JUSTIȚIEI
CONSTITUȚIONALE

MATERIALELE

Conferinței științifice aniversare

**„30 de ani
de la adoptarea Constituției Republicii Moldova:
realizări, probleme și perspective”**

Chișinău, 26 iulie 2024

MATERIALELE
CONFERINȚEI ȘTIINȚIFICE ANIVERSARE
„30 de ani
de la adoptarea Constituției Republicii Moldova:
realizări, probleme și perspective”

Chișinău, 26 iulie 2024

„Tribuna Constituțională” a fost fondată ca buletin științific în anul 2023 de către AO „Institutul Justiției Constituționale” în scopul diseminării rezultatelor științifice obținute în domeniul științelor juridice, precum și promovării de noi idei, analize și informații din practica juridică și judiciară.

„Tribuna Constituțională” este concepută ca o platforma electronică (bibliotecă digitală) destinată discuțiilor științifico-practice, schimbului de idei, opinii și experiență pentru cercetătorii și practicienii din Republica Moldova și străini.

Pentru publicarea materialelor în „Tribuna Constituțională” nu se percep taxe.

Colegiul de redacție:

KUCIUK Valeriu, dr. în drept, lector universitar, redactor-șef, Republica Moldova

IACUB Irina, dr. în drept, conf. universitar, redactor-adjunct, Republica Moldova

COSTACHI Gheorghe, dr. hab. în drept, profesor universitar, Republica Moldova

NEGRU Boris, dr. în drept, profesor universitar, cavaler al Ordinului Republicii

AVORNIC Gheorghe, dr. hab. în drept, profesor universitar, Republica Moldova

BUJOR Valeriu, dr. în drept, profesor universitar, Republica Moldova

POPA Dumitru, dr. în drept, profesor universitar, decan, Romania

BÎRGĂU Mihail, dr. hab. în drept, profesor universitar, Republica Moldova

PAVLOVSCHI Stanislav, ex-judecător la CtEDO, Republica Moldova

PULBERE Dumitru, ex-președinte al Curții Constituționale, Republica Moldova

RAILEAN Petru, dr. în drept, conferențiar universitar, ex-judecător la Curtea Constituțională, Republica Moldova

ZAPOROJAN Veaceslav, dr. în drept, conferențiar universitar, ex-judecător la Curtea Constituțională, Republica Moldova

STEPANIUC Victor, dr. în istorie, conferențiar universitar, Republica Moldova

MIDRIGAN Pavel, dr. în științe politice, lector universitar, Republica Moldova

Redactor tehnic, expert IT: **Topilin Dumitru**

Adresa redacției:

str. Andrei Doga 4; cod poștal: MD-2024. mun. Chișinău, Republica Moldova

Date de contact a redacției:

tel: 078824719, e-mail: institutjustconst@gmail.com

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor aparține în exclusivitate autorilor. Formulările și opiniile expuse de autori nu reprezintă poziția revistei și nu angajează în nici un fel Colegiul de redacție și/sau Institutul Justiției Constituționale.

Materialele sunt recenzate și aprobate spre publicare de Consiliul Științific al IJC.

© Institutul Justiției Constituționale, 2024

CUPRINS

Organizatorii Conferinței	5
Comitetul Organizatoric al Conferinței	5
Consiliul Științific al Conferinței	5
Agenda Conferinței	6
Invitația publică diseminată de organizatorii Conferinței	8
Discursuri, rapoarte și comunicări științifice	
COSTACHI Gheorghe. KUCIUK Valeriu, Securitatea constituției – preocupare majoră în Republica Moldova	9
SMOCHINĂ Andrei. Constituția Republicii Moldova la 30 de ani depărtare	19
NEGRU Boris, Negru Alina. Constituția (Legea fundamentală) Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești adoptată la 6 ianuarie 1938	28
KUCIUK Valeriu. Succinte considerațiuni privind activitatea de avizare a Curții Constituționale în perioada anilor 1995-2023 (analiză statistică)	42
KUCIUK Valeriu, COSTACHI Gheorghe. Securitatea Constituției Republicii Moldova în contextul referendumului republican din 20 octombrie 2024	78
NEGRU Boris, NEGRU Alina. Конституция (Лежя темейникэ) Республциий Советише Социалисте Молдовенешть din 1941	84
IACUB Irina. Constituția ca factor de garantare a securității juridice în republica moldova	100
Rezoluția Conferinței	117
Lista participanților la lucrările Conferinței	121
Poze de la conferință	124
Cuvânt de respect	142

Conferință națională aniversară practico-științifică
“30 de ani de la adoptarea Constituției Republicii Moldova:
realizări, probleme și perspective”

26 iulie 2024, Hotelul “Jolly Alon”
Str.Maria Cebotari nr.37
Chișinău, Republica Moldova

ORGANIZATORI:

- **INSTITUTUL JUSTITIEI CONSTITUTIONALE**
- **UNIVERSITATEA DE STUDII POLITICE**
ȘI ECONOMICE EUROPENE "CONSTANTIN STERE"

COMITETUL ORGANIZATORIC

1. **Dumitru PULBERE**, președintele Consiliului AO „Institutul Justiției Constituționale”, ex-președinte al Curții Constituționale a Republicii Moldova – *co-președinte*
2. **Gheorghe AVORNIC**, dr hab în drept, prof. univ., rector al USPEE „Constantin Stere” – *co-președinte*
3. **Raisa GRECU**, dr hab în drept, prof. univ. - *membru*
4. **Valeriu BUJOR**, dr în drept, profesor univ, rector al Institutului de criminologie – *membru*
5. **Valeriu KUCIUK**, dr în drept, lect.univ.

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

1. **Gheorghe COSTACHI**, dr hab în drept, prof. univ., academician – *președinte*
2. **Valeriu KUCIUK**, dr în drept, lect.univ. – *vicepreședinte*
3. **Boris NEGRU**, dr în drept, prof. univ. – *membru*
4. **Petru RAILEAN**, dr în drept, conferențiar univ., ex-judecător constituțional – *membru*
5. **Irina IACUB**, dr în drept, conferențiar univ. – *secretar științific*

AGENDA

Program

Sosirea și înregistrarea participanților: 9⁰⁰-10⁰⁰

Mesaj de deschidere a lucrărilor conferinței: **10⁰⁰-10¹⁰**

Ședința în plen: 10¹⁰-12⁰⁰

Raport, prezentare: **5-7 min.**

Comunicare, luare de cuvânt: **3-5 min.**

Fourchette: 12⁰⁰-13⁰⁰

DESCHIDERA CONFERINȚEI (10⁰⁰-10¹⁰)

Cuvint introductiv:

Dumitru PULBERE

*ex-presedinte al Curtii Constitutionale
cavaler al Ordinului Republicii*

Gheorghe AVORNIC,

*dr hab în drept, prof. univ.,
rector al USPEE „Constantin Stere”*

ȘEDINȚA ÎN PLEN (10¹⁰-12⁰⁰)

Moderator: Petru LUCINSCHI

*ex-presedinte al Parlamentului RMoldova
ex-președinte al Republicii Moldova,
cavaler al Ordinului Republicii*

Discurs

- 1. Vladimir VORONIN**, ex-președinte al RMoldova
- 2. Vlad BATRÎNCEA**, vice-președinte al Parlamentului RMoldova
- 3. Ion DIACONESCU**, președintele Academiei Internaționale „Mihai Eminescu”, București, România

4. **Cătălin BORDEIANU**, dr, prof.univ., prorector al Universității „Constantin Stere” filiala Iași, România
5. **Eugen RUSU**, ex- președinte al Comisiei juridice, numiri și imunități a Parlamentului RMoldova
6. **Alexandru MURAVSCHI**, dr în economie, ex-viceprim-ministru, ministru al economiei și reformelor
7. **Vasile TARLEV**, ex-prim-ministru al RMoldova, cavaler al Ordinului Republicii
8. **Ion CHICU**, ex-prim-ministru al RMoldova
9. **Irina VLAH**, ex-bașcan al UTA Gagauzia
10. - **votanți ai Constituției RMoldova, oaspeți de onoare, diplomați**

Raport științific:

11. **Ion GUCEAG**, academician, dr hab în drept, prof. univ.
12. **Gheorghe COSTACHI**, academician, dr hab în drept, prof. univ.
13. **Raisa GRECU**, dr hab în drept, prof. univ.
14. **Boris NEGRU**, dr în drept, prof. univ., cavaler al Ordinului Republicii
15. **Victor GUȚULEAC**, dr hab în drept, prof. univ., cavaler al Ordinului Republicii
16. **Victor STEPANIUC**, dr în istorie
17. **Petru RAILEAN**, dr în drept, conf. univ., ex-judecător constituțional
18. **Veaceslav ZAPOROJAN**, dr în drept, prof. univ., ex-judecător constituțional
19. **Valeriu BUJOR**, dr în drept, prof. univ, rector al Institutului de criminologie
20. **Irina IACUB**, dr în drept, conf. univ.
21. **Mihail BÎRGĂU**, dr hab în drept, prof. univ.

CUVINT DE INCHEIERE

Gheorghe AVORNIC, dr hab în drept, prof. univ.,
rector al USPEE „Constantin Stere”

FOURCHETTE

– sesiune specială de comunicare informală

Notă: materialele Conferinței vor fi publicate în Revista Națională de Drept. Rapoartele participanților sunt așteptate la e-mailul organizatorilor conferinței.

29 IULIE ZIUA CONSTITUȚIEI REPUBLICII MOLDOVA

Asociația Obștească „Institutul Justiției Constituționale” în parteneriat cu Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere” organizează pe 26 iulie 2024 conferința științifică aniversară națională “30 de ani de la adoptarea Constituției Republicii Moldova: realizări, probleme și perspective”.

Conferința va reuni personalități marcante din domeniul juridic al Republicii Moldova - membri ai grupului de lucru pentru elaborarea Constituției și ex-deputați – votanți ai Constituției, reprezentanți ai mediului academic, ai autorităților publice, organizații ale societății civile și media.

Programul conferinței include prezentări științifice susținute de academicieni și profesori universitari de renume în domeniul științelor juridice.

Sânt invitați să participe: magistrați, avocați, notari publici, consilieri juridici și doctoranzi, alți specialiști în drept și persoane interesate, care se pot înscrie la eveniment până la data de 15 iulie 2024, expediind solicitarea la email-ul: institujustconst@gmail.com, cu anexarea datelor de contact și a textului comunicării/raportului științific.

Evenimentul reprezintă o importantă oportunitate pentru a reflecta asupra realizărilor, problemelor și perspectivelor constituționale ale Republicii Moldova.

Comitetul organizatoric

**SECURITATEA CONSTITUȚIEI
– PREOCUPARE MAJORĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

Gheorghe COSTACHI,

doctor habilitat în drept, profesor universitar,
cercetător principal în cadrul Institutului de Cercetări Juridice,
Politice și Sociologice al USM
<https://orcid.org/0000-0003-1396-7598>; costachi70@mail.ru

KUCIUK Valeriu

doctor în drept, lector universitar
președintele AO „Institutul Justiției Constituționale”
vkuchiuk@yahoo.com; <https://orcid.org/0000-0002-5903-2651>

Rezumat: *Articolul este consacrat unui subiect deosebit de actual pentru Republica Moldova ca stat de drept. După o scurtă analiză a conceptelor de „securitate cosntituțională”, „protecția” și „apărarea Constituției”, autorul argumentează necesitatea consolidării „securității Constituției” ca obiectiv major al Republicii Moldova, identificând și măsurile necesare în vederea atingerii acestui obiectiv.*

Cuvinte-cheie: *constituție, apărarea constituției, protecția constituției, securitate constituțională, securitatea constituției.*

Abstract: *The article is devoted to a very current topic for the Republic of Moldova as a rule of law. After a brief analysis of the concepts of "constitutional security", "protection" and "defense of the Constitution", the author argue the need to strengthen the "security of the Constitution" as a major objective of Republic of Moldova, identifying the necessary measures to achieve this goal.*

Keywords: *constitution, constitution defense, constitution protection, constitutional security, security of the constitution.*

La 29 iulie 1994, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea Supremă a statului – *Constituția*, moment ce a marcat începutul unei etape decisive în istoria țării noastre, Republica Moldova angajându-se cu fermitate în procesul democratic de edificare a *statului de drept*.

S-au scurs deja 30 de ani din data adoptării, perioadă în care conținutul *Constituției* a fost periodic adoptat la necesitățile vieții societății în funcție de progresul înregistrat de aceasta. Evoluția sa s-a datorat atât activității legiuitorului, cât și a unicei autorități de jurisdicție constituțională – Curtea Constituțională [5, p. 4].

Până în prezent, au fost revizuite mai mult de 40 de norme constituționale, cea mai semnificativă fiind cea din iulie, anul 2000, care a transformat Moldova din republică semiprezidențială în una parlamentară. În același an, textul constituțional a mai înregistrat o modificare substanțială. Din cauza câtorva eșecuri de alegere a șefului statului de către deputați, Curtea Constituțională a rupt lanțul vicios restabilind dreptul cetățenilor de a-și alege președintele [12]. Ulterior, Legea Supremă a țării a fost completată cu un Capitol nou despre statutul și rolul instituției Avocatului Poporului, fiind modificat în același timp și capitolul despre Autoritatea judecătorească.

Evident, aceste modificări și completări s-au dovedit a fi insuficiente (moment susținut de o serie de savanți constituționaliști precum: Al. Arseni, I. Guceac, A. Smochină, V. Pușcaș, V. Kuciuk, B. Negru, M. Corj, V. Popa etc.). În majoritatea cercetărilor doctorale și nu numai, continuă să fie argumentată necesitatea diferitor modificări și completări care se impun în diverse domenii reglementate de *Constituție*, cum ar fi spre exemplu: consacrarea constituțională a *dreptului la un proces echitabil* [1, p. 160-185] și a *principiului securității juridice* [3, p. 325-333; 13, p. 25-32], completarea și ajustarea normelor care consfințesc *neretroactivitatea legii* [4, p. 6-17; 8, p. 8-20], *principiul egalității* [15, p. 446-453; 14, p. 27-33], *procedura demiterii șefului de stat* [17, p. 74-82] etc.

În contextul dat, trebuie să recunoaștem că Legea Fundamentală trebuie să se afle practic într-o permanentă evoluție, care este absolut necesară pentru a-și realiza misiunea de a fi o garanție și protecție sigură pentru *securitatea persoanei* și *securitatea constituțională* în cadrul statului [31, p. 4-8; 6, p. 92-114].

În opinia noastră, asigurarea evoluției continue a *Constituției* (ca garanție a stabilității acesteia [7, p. 600-610]) este posibilă pe două căi: fie prin modificarea și completarea (revizuirea) oportună a textului acesteia, fie prin interpretarea progresivă realizată de către Curtea Constituțională ca unică autoritate competentă în materie.

La moment, putem constata că ambele aceste căi nu au fost epuizate complet. Mai mult, a doua soluție (de care s-a profitat în ultimul deceniu din abundență) s-a dovedit a fi deosebit de distructivă pentru regimul constituționalității din cadrul statului, întrucât autoritatea competentă a optat pentru o interpretare extrem de largă a textului constituțional, iar pe alocuri a admis chiar distorsionarea sensului acestuia (prin interpretare eronată).

Sub acest aspect, putem constata apariția unui paradox în societatea noastră – configurarea unui nou factor de risc la adresa *securității Constituției* – interpretarea eronată a normelor constituționale de către instanța investită cu competența de protecție și apărare a Legii fundamentale [5, p. 7]. Acest paradox, inexplicabil într-o societate democratică, justifică pe deplin necesitatea recurgerii neîntârziată la măsuri efective de modificare și completare a Legii Fundamentale a statului în vederea consolidării *securității Constituției*, precum și a legislației adiacente de care depinde aceasta în mod nemijlocit.

Pornind de la cele menționate, în cele ce urmează ne propunem o analiză a *securității Constituției*, în vederea elucidării esenței acesteia, delimitarea de alte concepte și argumentarea măsurilor ce se impun pentru asigurarea acesteia prin modificarea cadrului normativ și constituțional în vigoare.

Inițial, considerăm necesar a preciza că în doctrina juridică (mai ales rusă) în ultimele două decenii, destul de intens este cercetat conceptul de *securitate constituțională* [19; 33; 34; 18]. În pofida eforturilor depuse și a numărului impunător de cercetători care au manifestat interes față de acest concept, la moment nu putem atesta o viziune unanimă în materie, ceea ce ne-a determinat să vorbim în acest demers științific mai cu seamă despre *securitatea Constituției*.

Cu toate acestea, totuși în linii generale vom enunța câteva idei atestate în doctrină referitoare la conceptul de *securitate constituțională* (fără a ne implica într-o analiză proprie). Astfel, aceasta este definită ca:

- „un sistem de măsuri, desfășurate de autoritățile statului și cele ale administrației publice locale, cât și de către asociațiile obștești, agenții economici și alte persoane juridice, funcționari publici și cetățeni – în limitele drepturilor și posibilităților acestora, în scopul consolidării și protecției ordinii constituționale a statului, a acțiunii legislației constituționale, fortificării regimului politic, bazat pe autoritatea înaltă a autorităților statului, dezvoltarea democrației, asigurarea drepturilor și libertăților cetățenilor” [35, p. 25];

- „stare a relațiilor juridice constituționale desfășurate în procesul unei activități planificate, al cărui rezultat constă în atingerea unei stări optimale de funcționare și

dezvoltare a societății civile, a *statului de drept* și a structurilor acesteia, și care se caracterizează prin capacitatea de rezistență față de amenințările ce prezintă pericol pentru orânduirea constituțională” [23, p. 83; 24, p. 50].

Paralel cu definirea conceptului, cercetătorii au fost preocupați și de identificarea sistemului de obiecte ale *securității constituționale*, majoritatea atribuind la această categorie principalele valori reglementate și protejate de Constituție, precum: forma de guvernământ – republica; caracterul unitar (sau federativ) al statului; integritatea teritorială și inalienabilitatea teritoriului; suveranitatea statului; supremația *Constituției*; asigurarea și protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului; protecția dreptului de proprietate; pluralismul politic și ideologic etc. [22, p. 122; 24, p. 51] În opinia autorilor, acest sistem de valori formează conținutul ordinii constituționale și astfel reprezintă obiectul *securității constituționale*. Existența stabilă a acestor valori, dezvoltarea și utilizarea liberă a lor determină starea de protecție a ordinii constituționale ca o lipsă de amenințări la adresa lor [24, p. 51].

Odată identificate obiectele *securității constituționale*, s-a pus accentul și pe problema factorilor negativi ce pot acționa asupra valorilor constituționale fundamentale (considerați că formează conținutul securității date), printre care: coliziunile, lacunele și alte defecte ale legislației inclusiv lipsa de accesibilitate și previzibilitate; conflictul dintre dreptul natural și cel pozitiv; nihilismul juridic al subiecților raporturilor juridico-constituționale, nivelul scăzut al culturii juridice al acestora; abuzul de drept etc. [24, p. 52] Acești factori de risc se pot manifesta prin diferite acțiuni periculoase pentru ordinea constituțională precum: atentarea la integritatea teritorială a statului, încălcarea supremației *Constituției*, uzurparea puterii de stat, nerecunoașterea și nerespectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului etc. [24, p. 52; 29, p. 191-102; 20, p. 261].

În contextul dat, în doctrina autohtonă se menționează că chiar dacă conceptul în cauză nu este întâlnit în Republica Moldova, totuși o anumită preocupare în materie de „securitate constituțională” nu poate fi contestată, cel puțin din considerentul că atât *Concepția securității naționale* [2], cât și *Strategia securității naționale a Republicii Moldova* [16] recunosc ca interese vitale ale țării: „asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, a frontierelor inalienabile ale statului, a siguranței cetățenilor, respectarea și protejarea drepturilor și libertăților omului, consolidarea democrației și a statului de drept”, toate acestea fiind veritabile valori constituționale [11, p. 260].

Fără a intra în polemici (care la sigur sunt necesare, mai ales, în condițiile existenței mai multor viziuni), în opinia noastră, sistemul *securității constituționale* din Republica Moldova poate fi caracterizat prin: perfecționarea continuă a normelor constituționale, asigurarea supremației *Constituției* prin intermediul controlului de constituționalitate, declanșat atât din inițiativa autorităților publice, cât și din inițiativa cetățenilor prin intermediul excepției de neconstituționalitate și garantarea stabilității *Constituției*. Mai mult, suntem ferm convinși că asigurarea securității constituționale trebuie să pornească în primul rând de la asigurarea *protecției Constituției* [5, p. 7], altfel spus, de la *securitatea Constituției*.

Înainte de a ne expune asupra măsurilor necesare în acest scop, considerăm binevenit a preciza esența însăși a *protecției Constituției*. În acest context, cercetătorii susțin că „semnificația deosebită a relațiilor sociale reglementate de *Constituție*, necesitatea asigurării supremației sale în sistemul actelor juridice, a corespunderii tuturor actelor și normelor textului *Constituției*, solicită inevitabil și o protecție juridică specială a acesteia. O asemenea protecție trebuie să fie orientată mai întâi de toate spre asigurarea stabilității orânduirii de stat și sociale, a stabilității statutului juridic al persoanei, cât și spre asigurarea respectării stricte a normelor juridice de către toți subiecții de drept” [28, p. 91].

Pornind de la aceasta, se consideră că protecția juridică a *Constituției* presupune o totalitate de măsuri juridice, orientate spre prevenirea și reprimarea încălcărilor normelor constituționale, precum și spre restabilirea acestora în caz de încălcare. Din sistemul protecției juridice a *Constituției* fac parte așa elemente precum: normele constituționale, care asigură stabilitatea și realitatea *Constituției*, principiile sistemului de drept (în primul rând, principiul legalității), subiecții protecției juridice a *Constituției* (sistemul și activitatea lor) etc. [30, p. 9].

De regulă, protecția juridică a *Constituției* se caracterizează ca un sistem de măsuri juridice, care asigură realizarea tuturor normelor cuprinse în *Constituție* și respectarea strictă a regimului *legalității constituționale* [21, p. 38; 32, p. 7-8]. Prin urmare, scopul protecției juridice a *Constituției* constă în înlăturarea barierelor ce fac dificilă realizarea normelor constituționale și prevenirea comiterii delictelor constituționale pe viitor [26].

Pentru a concretiza esența acestui fenomen juridic, vom preciza că în sensul cel mai larg, *protecția Constituției* este o datorie a întregului stat, a societății și a fiecărui cetățean. Atunci când un organ de stat sau al administrației locale, o organizație obștească sau chiar un simplu cetățean respectă necondiționat normele *Constituției*, asigură condițiile și premisele necesare pentru respectarea acestora, previne

încălcarea lor, contracarează cu mijloace și metode legale abaterile comise se realizează protecția *Constituției* în cel mai larg sens.

Totodată, este evident că în cadrul sistemului autorităților de stat, sunt organe investite direct cu sarcina/obligația de a supraveghea respectarea *legalității constituționale*. În acest sens, în majoritatea statelor democratice Șeful statului reprezintă garantul *Constituției* care veghează respectarea și protecția acesteia. O anumită supraveghere în acest sens exercită și celelalte autorități ale statului – parlamentul, guvernul, procuratura, instanțele de drept comun, avocații poporului etc. Desigur, și acest moment poate fi cuprins de conceptul *protecția Constituției*, deja într-un sens mai îngust, deoarece toate aceste autorități au obligația de a asigura în activitatea lor respectarea *Constituției*. Pentru aceste autorități *protecția Constituției* constituie doar una dintre multiplele funcții cu care sunt investite prin lege.

De cele mai multe ori însă, noțiunii de *protecție a Constituției* i se recunoaște un sens și mai îngust. Sub acest aspect, unii cercetători consideră că *protecția Constituției* în sens strict particular, presupune organizarea și activitatea unui organ special, chemat să desfășoare în formele și potrivit procedurii stabilite de lege a controlului (supravegherii) constituționalității, adică verificarea corespunderii legislației în vigoare și a altor acte normative cu *Constituția* [25, p. 66]. Din perspectiva acestei accepțiuni, *protecția Constituției* constituie misiunea principală a jurisdicției constituționale, asigurată și realizată prin intermediul controlului constituționalității.

Cu regret, în pofida acestui fapt, după cum am enunțat ceva mai sus (dar și cu ocazia unor alte demersuri științifice), autoritatea de jurisdicție constituțională din Republica Moldova (Curtea Constituțională) a admis în ultima perioadă (în ultimul deceniu) în activitatea sa grave abateri, ceea ce a marcat o distorsionare evidentă a misiunii sale și nu numai în ceea ce privește *protecția Constituției*.

Cu titlu de precizare, vom menționa că, în general, rolul și menirea actuală a Curții Constituționale trebuie privite cu mult mai profund întrucât, prin exercitarea funcțiilor sale, Curtea se manifestă ca un important instrument:

- de asigurare a supremației *Constituției* și realizarea practică a acesteia, consolidând astfel regimul constituționalității la nivelul statului;

- de protecție și apărare a *Constituției* prin asigurarea realizării răspunderii constituționale și sancționării inevitabile a încălcărilor normelor constituționale și restabilirii *legalității constituționale* [10, p. 4-9];

- de formare a culturii constituționale și a conștiinței constituționale la nivelul societății prin propagarea ideilor și valorilor constituționale, precum și transpunerea acestora în practică – momente indispensabile consolidării *statului de drept* democratic în perioada contemporană.

Prin abaterile admise, considerăm că Curtea Constituțională a denaturat toate aceste segmente ale misiunii sale, ceea ce în mod evident necesită măsuri urgente de redresare a situației în vederea înlăturării consecințelor juridice deja produse și prevenirea pe viitor a unor astfel de manifestări negative din partea acestei autorități.

În opinia noastră, realitatea dată dictează necesitatea stringentă a unei reforme constituționale, iar unul din obiectivele primordiale ale acesteia trebuie să reprezinte consolidarea *securității Constituției Republicii Moldova*, care poate fi asigurată prin următoarele măsuri concrete:

- în primul rând, reglementarea expresă în Legea Fundamentală a statului a *acțiunii directe a Constituției*;

- în al doilea rând, reglementarea expresă în același text normativ a *obligativității respectării și aplicării Constituției* de către toți subiecții de drept;

- în al treilea rând, consolidarea instituției *apărării Constituției* prin reglementarea clară și completă a *răspunderii constituționale* a subiecților de drept constituțional pentru încălcarea normelor constituționale;

- în al patrulea rând, consolidarea instituției *protecției Constituției* prin revizuirea normelor constituționale și a legislației ce reglementează organizarea și funcționarea Curții Constituționale;

- în sfârșit, prin reglementarea unor standarde și limite în materia *interpretării textului constituțional* de către Curtea Constituțională.

Privind aceste măsuri în ansamblul lor, putem constata că *securitatea Constituției* reprezintă un concept ce înglobează în sine protecția și apărarea *Constituției* atât de pericolele din exterior (ce pot veni din partea diferitor subiecți de drept constituțional), cât și de pericolele din interior ce pot veni nemijlocit din partea autorității chemate să o protejeze – Curtea Constituțională.

BIBLIOGRAFIE

1. Chetruș U. *Garantarea drepturilor și libertăților constituționale la aplicarea măsurilor de constrângere juridical*: teza de doctor în drept. Chișinău, 2013.
2. *Concepția securității naționale*, aprobată prin **legea** nr. 112 din 22.05.2008. În: Monitorul Oficial din 03.06.2008, nr. 97-98.

3. Costachi Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept*. Monografie. Chișinău: S.n., 2019 (Tipogr. "Print Caro").
4. Costachi Gh. *Neretroactivitatea legii – element al principiului securității juridice*. În: „Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene”, materialele conferinței științifice internaționale din 22–23 martie 2019. Chișinău: S.n., 2019, p. 9-17.
5. Costachi Gh. *Securitatea constituțională în Republica Moldova la 25 de ani de existență a Legii Fundamentale*. În: *Legea și Viața*, 2019, nr. 8.
6. Costachi Gh. *Securitatea persoanei – valoare supremă a regimului constituțional consolidat*. În: „Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextual necesităților de securitate și asigurarea a parcursului European”: monografie colectivă. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2019, p. 92-114.
7. Costachi Gh. *Stabilitatea Constituției – garanție indispensabilă statalității Moldovei*. În: „Statalitatea Moldovei: continuitatea istorică și perspectiva dezvoltării”, materialele conferinței științifice din 24-25 martie 2017 din Chișinău. Chișinău: S.n., 2017, p. 600-610.
8. **Costachi Gh., Iacub I. *Principiile acțiunii legii în timp – fundament al securității juridice a persoanei***. În: „Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene”, materialele conferinței internaționale științifico-practice din 27-28 martie 2020. Chișinău: S. n., 2020 (Tipogr. «Tipocart Print»), p. 8-20.
9. **Costachi Gh., Iacub I. *Securitatea Constituției – obiectiv major al reformei constituționale din Republica Moldova***. În: *Legea și Viața*, 2020, nr. 9, p. 4-10.
10. Costachi Gh., Railean P. *Menirea justiției constituționale în statul de drept contemporan*. În: *Legea și Viața*, 2014, nr. 10, p. 4-9.
11. Enicov V. *Securitatea constituțională – dimensiune distinctă a securității naționale*. În: „Teoria și practica administrării publice”, materialele conferinței științifice internaționale din 22 mai 2015. Chișinău: AAP, 2015.
12. *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (modul de alegere a Președintelui)* (Sesizarea nr. 48b/2015). În: *Monitorul Oficial* nr. 59-67 din 18.03.2016.
13. **Iacub I. *Reflecții asupra abordării doctrinei a securității juridice***. În: *Legea și Viața*, 2020, nr. 1, p. 25-32.
14. Iacub I., Nistor M. *Principiul constituțional al egalității în lumina jurisprudenței constituționale*. În: *Jurnalul Juridic Național: teorie și practică*, 2019, nr. 4, p. 27-33.

15. Nistor M. *Egalitatea: concept, ipostaze și reglementare constituțională*. În: „Teoria și practica administrării publice”, materialele conferinței științifice internaționale din 17 mai 2019. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2019, p. 446-453.
16. *Strategia securității naționale a Republicii Moldova*, aprobată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.153 din 15.07.2011. În: Monitorul Oficial din 14.10.2011, nr. 170-175.
17. Tataru Gh. *Demiterea – o măsură veritabilă de răspundere constituțională a Șefului de Stat*. În: *Supremația dreptului*, 2017, Ucraina, nr. 2, p. 74-82.
18. Баранов П.П. *Безопасность Российской Федерации: государственная, национальная и конституционная (вопросы теории и практики)*. În: Северо-Кавказский юридический вестник, 2014, №3. [URL]: <https://cyberleninka.ru/article/n/bezopasnost-rossiyskoy-federatsii-gosudarstvennaya-natsionalnaya-i-konstitutsionnaya-voprosy-teorii-i-praktiki>.
19. Бондарь Р.С. *Конституционная безопасность личности, общества, государства: постановка проблемы в свете конституционного правосудия, обеспечения социальной справедливости, равенства и прав человека*. În: *Законодательство и экономика*, 2004, № 4.
20. Воробьев Д.С. *Институциональные аспекты конституционной безопасности в современной России*. În: *Ученые записки орловского государственного университета*, 2010, №3, часть 1.
21. Головистикова А.Н. *Конституционное право России: Учебник / Под ред. Н.А. Михалевой*. Москва, 2006.
22. Гончаров И.В. *О соотношении понятий «национальная безопасность», «государственная безопасность», «конституционная безопасность»*. În: *Актуальные проблемы российского права*, 2009, № 1.
23. Езеров А.А. *Конституционная безопасность с позиций конфликтологического подхода*. În: *Актуальні проблеми держави і права*, 2011, № 57.
24. Езеров А.А. *Объект и содержание конституционной безопасности*. În: *Юридична Наука*, 2011, № 1(1).
25. Енгибарян Р.В., Тадевосян Э.В. *Конституционное право. Учебник для вузов. 2-е изд.* Москва: Юристъ, 2002.
26. Жеребцова Е.Е. *Правовая охрана и защита конституционных норм как особое юридическое свойство Конституции Российской Федерации*, 2011. [URL]: http://www.rusnauka.com/31_ONBG_2011/Pravo/8_95759.doc.htm.
27. Игнатова Н.С., Зверев О.И. *Проблемы конституционной безопасности в Российской Федерации*. СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2002.
28. *Конституционное право зарубежных стран: Учебник для вузов / Под. ред. М.В. Баглая, Ю.И. Лейбо, Л.М. Энтина*. Москва, 2005.

29. *Конституционное право России* / Отв. ред. Ю.Л. Шульженко. Москва: Проспект, 2007, р. 91-102.
30. Коровинских Д.С. *Правовая охрана Конституции Российской Федерации*: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2005.
31. Костаки Г. *Конституция – основа безопасности личности в правовом государстве*. În: *Legea și Viața*, 2019, nr. 6, р. 4-8.
32. Несмеянова С.Э. *Теоретико-правовое исследование конституционного судебного контроля в Российской Федерации*: диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Тюмень, 2007.
33. Никитяева В.В. *Конституционная безопасность как условие эффективной реализации основ конституционного строя*. În: Вестник ВИ МВД России, 2007, №4. [URL]: <https://cyberleninka.ru/article/n/konstitutsionnaya-bezopasnost-kak-uslovie-effektivnoy-realizatsii-osnov-konstitutsionnogo-stroya>;
34. Станкин А.Н. *Конституционно-правовая безопасность: понятие, признаки и соотношение с национальной безопасностью*. În: Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России, 2019, №3 (47). [URL]: <https://cyberleninka.ru/article/n/konstitutsionno-pravovaya-bezopasnost-ponyatie-priznaki-i-sootnoshenie-s-natsionalnoy-bezopasnostyu>;
35. Шуберт Т.Э. *Конституционная безопасность: понятие и угрозы*. În: *Право*, 1997.

CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA LA 30 DE ANI DE PĂRTARE THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA 30 YEARS AGO¹

Andrei SMOCHINĂ,
profesor universitar, doctor habilitat în științe juridice,
cercetător științific principal, Institutul de cercetări juridice,
politice și sociologice al Universității de Stat din Moldova
e-mail: studii_juridice@yahoo.com
ORCID: 0009-0007--1770-500

Rezumat

30 de ani în urmă la 29 iulie a fost adoptată Constituția Republicii Moldova - constituție care a întrunit toate normele juridice și standardele contemporane după ieșirea din URSS. Republica Moldova devine stat suveran și independent, unitar și indivizibil, forma de guvernământ a statului este republica în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate. Cu aceste criterii de apreciere Constituția a devenit cartea de vizită a Republicii Moldova. Un demers la o asemenea distanță este la fel de necesar ca o lecție despre istoria națională, ca o istorie familială.

Cuvinte-cheie: Republica Moldova, modernizare, dezvoltare creatoare, onstituționalism, democrație, stat național, stat de drept, suveranitate, independență, cetățenie, drepturile omului

Summary

On July 29 1994, 30 years ago, the Constitution of the Republic of Moldova was adopted - a constitution that met all the legal norms and contemporary standards after leaving the USSR.

The Republic of Moldova became a sovereign, independent, unitary and indivisible state; The form of government of the State is the republic; Governed by the rule of law, the Republic of Moldova is a democratic State in which the dignity of people, their rights and freedoms, the free development of human personality, justice and political pluralism represent supreme values that shall be guaranteed.

With these evaluation criteria, the Constitution has become the visit card of the Republic of Moldova. An approach at such distance is as necessary as a lesson in national history as a family history.

¹ Comunicarea este elaborata în cadrul subprogramului 01.05.01 Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice, realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

***Key words:** Republic of Moldova, modernization, creative development, constitutionalism, democracy, nation state, rule of law, sovereignty, independence, citizenship, human rights*

Am deosebită plăcere de a fi astăzi, alături de dumneavoastră, pentru a celebra 30 de ani de la adoptarea Constituției Republicii Moldova din 1994 apreciată ca una din cele mai avansate în spațiul European și cea care a pus bazele statului de drept și democratic și a fixat continuitatea statalității poporului moldovenesc în contextul istoric și etnic al devenirii lui ca națiune.

Am considerat necesar să redactez această comunicare, începând cu evoluția țării noastre către democrație,, fiind conștienți de responsabilitatea și obligațiile noastre față de generațiile precedente, actuale și viitoare, obiectivul fundamental fiind de a prezenta membrii grupului de autori ai proiectului Constituției Republicii Moldova (părinții fondatori, arhitecții textului Constituției Republicii Moldova, fiind apreciați și ca „artileria grea”). Nu vom analiza tot traseul constituțional al țării noastre. Este cazul ca în discursul nostru să numesc cu această ocazie profesorii din cadrul Universității de Stat din Moldova care au fost antrenați și au investit speranța cetățenilor noștri în fiecare articol al Constituției. Să fiu înțeles corect – fiecare universitate, facultate sau catedră se mândrește și se laudă cu cei mai buni profesori și cercetători științifici ai săi.

Orice stat democratic își dorește o Lege Supremă a societății și a statului – o Constituție. Iată de ce adoptarea Constituției reprezintă un eveniment important în istoria oricărei țări, deoarece știm că constituțiile garantează separația puterilor, statul de drept și protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, se bucură de calitatea de factor stabilizator al societății, reafirmând dorința de a trăi în pace și bună înțelegere cu toate popoarele lumii conform principiilor și normelor unanim recunoscute al dreptului internațional.

Aniversarea celor 30 de ani de la adoptarea Constituției din 1994 care continuă să fie o bază teoretică, instituțională [5, p.350] și constituie, în același timp, un prilej pentru a face unele bilanțuri, aprecieri asupra aspirațiilor poporului nostru la acea vreme. Cercetătorii analizează parcursul istoric constituțional al Republicii Moldova. Într-adevăr, consecințele definiției ale momentului istoric de acum 30 de ani s-au exprimat într-o sintagmă unică: desăvârșirea statului Republica Moldova. Suntem convinși că în cadrul conferinței de azi participanții vor aduce aprecieri și evaluări, pentru a putea conștientiza realizările poporului nostru îndeplinind prevederile constituționale.

Mă bucur să văd în această sală membrii grupului de autori ai proiectului Legii Supreme, pe părinții fondatori, arhitecții textului Constituției Republicii Moldova din 29 iulie 1994, fiind apreciați și ca „artileria grea”. Nu voi analiza tot traseul constituțional al țării noastre. Este cazul ca în discursul meu să numesc cu această ocazie profesorii din cadrul Universității de Stat din Moldova care au fost antrenați și au investit speranța cetățenilor noștri în fiecare articol al Constituției. Să fiu înțeles corect – fiecare universitate, facultate, catedră se mândrește și se laudă cu cei mai buni profesori ai săi din cele mai vechi timpuri.

Îmi amintesc, nu cu tristețe, despre evoluțiile politice și geopolitice din anii ’90 ai secolului trecut, când Sovietul Suprem al RSS Moldova a format Comisia pentru elaborarea proiectului noii Constituții prin Hotărârea nr.118 din 19 iunie 1990, iar mai apoi, în mai puțin de o săptămână, la 23 iunie 1990 Sovietul Suprem al RSS Moldova a proclamat solemn Declarația Suveranității Republicii Sovietice Socialiste Moldova care a stabilit supremația Constituției și a Legilor RSS Moldova pe întreg teritoriul țării.

Concluzia care se desprinde este că adoptarea Declarației de suveranitate din 23 iunie 1990, Declarației de independență din 27 august 1991 reprezintă acte de deschidere a poporului nostru spre un nou drum, în baza unui nou proiect, influențat de transformările survenite în viața politică a neamului nostru. Trebuie să știm cum

ne-am obținut suveranitatea, independența, pentru a percepe unde mai avem de lucrat la rădăcinile compartimentului nostru cotidian, dacă nu cumva suntem pe punctul de a repeta erorile trecutului [6, p.415]. Oricum, anul 1990 s-a afirmat ca anul de referință pentru istoria statului nostru.

Spre sfârșitul anului 1990, în Comisia pentru elaborarea proiectului Constituției au fost prezentate două variante conceptuale: una elaborată de grupul de lucru format de Parlament, condus de dl Boris Negru, șeful Secției pentru problemele legislației și ordinii de drept din cadrul Aparatului Parlamentului, și alta de grupul de lucru de la Academia de Științe a Moldovei, condus de dl Ilie Rotaru [1, p.23]. Comisia a analizat minuțios materialele prezentate și a decis să dea prioritate variantei conceptuale propuse de grupul de lucru al Parlamentului, luând-o ca document de bază.

Din acest grup făceau parte doctrinarii noștri: Alexandru Arseni, Mihai Cotorobai, Negru Boris, Raisa Grecu, Tudor Negru, Roșca Teodor. tot atunci la grupul de lucru au aderat profesorii Nicolae Osmochescu, Andrei Smochină, Victor Volcinschi, Gheorghe Cușco și Vladimir Mocreac. Menționăm rolul important al Comisiei constituționale în frunte cu primul președinte al Republicii Moldova, dl Mircea Snegur, apoi a Comisiei constituționale conduse de Președintele Parlamentului, dl Petru Lucinschi.

Grupul de autori nominalizat, a cărui activitate era coordonată de dl Victor Pușcaș și condusă de dl Boris Negru a studiat minuțios constituțiile din aproximativ 60 de state contemporane ale lumii, (Constituțiile României fiind pe masa de lucru al Comisiei în prim plan) a întocmit un proiect general care conținea problemele – cheie ale constituționalismului contemporan: forma și regimul de guvernământ, structura și modul de organizare a statului, drepturile și libertățile omului, problema cetățeniei, baza economică, politico - socială a statului etc., precum și principiile care le guvernează [1,p.24].

Urmează următorul pas adoptarea Hotărârii Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldova despre formarea grupei de lucru pentru pregătirea proiectului noii Constituții din 26 martie 1991. Grupul de lucru (Alexandru Arseni, Mihai Cotorobai, Osmochescu Nicolae, Negru Boris) care trebuia să prezinte Comisiei proiectul menționat până la 20 aprilie 1991.

În lunile care au urmat inteligența noastră a știut să dezvolte o profundă dezbatere a principiilor unanim recunoscute, menite să consolideze statul Republica Moldova și să impulsioneze mersul său pe calea democrației și prosperității. Grupul de lucru a prezentat Comisiei pentru elaborarea proiectului Constituției Republicii Moldova informații ample și a ținut cont de toate obiecțiile membrilor Comisiei. În februarie 1993 proiectul Constituției a fost definitivat și prezentat Parlamentului. Însă progrese însemnate nu s-au realizat. Parlamentul a refuzat să adopte Constituția. Motivul, fiind divizarea Parlamentului în fracțiuni diametral opuse. Textul proiectului Constituției a fost aprobat doar ca variantă de bază, care urma să fie publicată în presă și propusă societății spre dezbatere. Este de la sine înțeles că instrumentul de vasalizare a lumii ruse continua să funcționeze.

Parlamentul nou ales din 104 deputați la 24 februarie a creat o nouă Comisie la 1 aprilie 1994 care a lucrat asupra textului proiectului Constituției. Proiectul Constituției a fost definitivat de grupul de lucru în următoarea componență: Boris Negru (conducător), Mihai Petrache, Raisa Grecu, Ion Plămădeală, Ilie Teacă, Alexandru Arseni, Mihai Cotorobai, Nicolae Osmochescu, Andrei Smochină, Tudor Panțâru, Gheorghe Cușco. Însă după un volum considerabil de muncă și de data aceasta proiectul în varianta propusă de grupul de lucru nu a fost aprobat din cauza coraportului inegal de forțe din cadrul Comisiei pentru definitivarea proiectului [1, p.25]. În aceste condiții era necesară modificarea opticii asupra instaurării unui traseu inaplicabil și plin de bariere pentru țara noastră. Pentru mulți cetățeni nu a fost ușoară conștientizarea noilor oportunități din acele timpuri, chiar și poziția precaută a României față de relațiile cu Republica Moldova.

Este cazul să explicăm că Prezidiul Parlamentului a întocmit un plan de acțiuni privind organizarea și desfășurarea discutării de către popor a proiectului Constituției, scopul fiind evidența, sistematizarea și sintetizarea propunerilor și obiecțiilor la proiectul de Constituție.

Proiectul Constituției a fost discutat pe larg de întregul popor și analizat pe larg în cadrul Conferinței științifice internaționale, care a avut loc la Chișinău, proiectul a fost avizat pozitiv de multe organisme internaționale ca cel mai bun proiect de constituție la acea perioadă. Amintesc, că Comisia pentru elaborarea proiectului nu s-a decis la un model pe care să-l copie.

Ca urmare, Comisia pentru elaborarea proiectului de constituție, fiind autonomă în identificarea și motivarea soluțiilor constituționale, la baza conceptului Constituției a fost pus acele principii unanim recunoscute, realizarea practică a cărora ne permite a ne rupe definitiv de acea atmosferă a trecutului, care mai continua să ne încătușeze, luând cale ireversibilă a democratizării și prosperării sociale, calea de perspectivă a întregii comunități umane ne spune dl Boris Negru [4, p.610].

Varianta finală a proiectului Constituției Republicii Moldova a fost elaborată de grupul de lucru condus de dl Boris Negru, în calitate de experți de bază fiind desemnați domnii Nicolae Osmochescu și Andrei Smochină.

După cum era programat în ziua de 29 iulie 1994, în urma unor dezbateri aprinse, impresionante, și de lungă durată, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Constituția statului nostru. De reținut faptul că Parlamentul Republicii Moldova și-a ținut dezbaterile asupra proiectului noii Constituții într-o atmosferă politică destul de tensionată și grea, iar uneori chiar dramatică.

Fără îndoială evenimentul principal al zilei de 29 iulie 1994 a fost semnarea nominală a Constituției Republicii Moldova. Pentru adoptarea Constituției Republicii Moldova au votat – 83 deputați, contra – 19 deputați. În aceeași zi, în conformitate cu Constituția care a fost semnată Președintele Parlamentului dl Petru

Lucinschi, prezintă Constituția Republicii Moldova spre promulgare Președintelui Republicii Moldova, Domnului Mircea Snegur. Decretul privind promulgarea Constituției Republicii Moldova a fost semnat în aceeași zi la 29 iulie 1994 și s-a dispus editarea ei de către Guvernul Republicii Moldova.

Constituția Republicii Moldova intră în vigoare la 27 august 1994. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine Constituției nu are putere juridică. La aceeași dată, Constituția Republicii Moldova din 15 aprilie 1978, cu modificările și completările ulterioare, este în întregime abrogată

Astfel, a fost realizată una din cele mai importante condiții pentru ca statul nostru să-și ocupe locul său bine meritat în Comunitatea mondială. În Comunitatea Statelor Europene [3, p.72].

Considerăm că preocuparea pentru o bună și o echitabilă societate reprezintă tema constantă ce se regăsește pe parcursul întregii istorii a neamului nostru.

Constituirea unui sistem unic de valori nu va produce rezultate poporului nostru, din moment ce căutările pentru aceasta vor fi întreprinse în afara contextului consfințit în Constituție: Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil în limitele frontierelor RSS Moldovenești la 1 ianuarie 1990, respectându-se principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional.

De menționat că după adoptarea Legii Fundamentale până în prezent membrii grupului de lucru asupra proiectului de constituție nominalizați supra au adus o contribuție esențială pe tărâmul jurisprudenței, precum la opera de edificare a statului de drept.

Numeroasele cercetări în domeniul constituționalismului, inclusiv volume științifice, articole, recenzii, publicații în ziare și reviste, fac cinste nu numai jurisprudenței și învățământului statului nostru, ci și științei în ansamblu, cu bogăție de argumente. Cercetătorii au trasat, cu lux de amănunte, aspecte relevante din doctrină, care pot servi în calitate de strategie pentru Republica Moldova. Au fost susținute teze de doctorat aproape la toate compartimentele constituției: Conceptul

contemporan de neutralitate; Suveranitatea și puterea de stat; Teritoriul; Proprietatea și economia; Instituția cetățeniei; Instituția șefului statului; Curtea Constituțională; Procuratura; Avocatura; Administrația publică centrală și locală; Raporturile parlamentului cu guvernul; Avocatul poporului; Drepturile și libertățile fundamentale ale omului; Partidele politice în sistemul politic; Teoria separației puterilor în stat; Reforma instituțională și de drept etc.

Dacă nu va fi modificată constituția, crizele nu vor avea sfârșit, în plus nu sunt prevăzute mecanismele juridice de a depăși crizele. Cum s-a operat până acum cu Legea Fundamentală, de ce vocea universitarilor nu a fost auzită de către elita politică etc. După cum vedem, problema modalității, criteriilor de modificare și adoptare a normelor constituționale constituie o problemă actuală și controversată, care necesită, credem, angajarea politicianilor și tuturor celorlalți „actori” să mediteze asupra acestor probleme.

Pentru a-i conferi reformei constituționale un caracter mai concludent și ferm, de menționat că în cuprinsul tezelor de doctorat și în lucrările cercetătorilor în domeniu și-au găsit reflectare eforturile cercetătorilor autohtoni în abordarea problemelor ce țin de Legea Fundamentală, ele fiind concretizate în tratarea în profunzime a mai multe instituții ale dreptului constituțional pe parcursul ultimilor ani, este evidențiată importanța performanțelor științifice rezultate din studiul teoretic al normelor constituționale pentru activitatea practică a autorităților: legislativă, executivă și a **justiției** din Republica Moldova.

În această ordine de idei de menționat, suntem convinși că diverse aspecte ale problematicii propuse în cadrul Conferinței de azi au devenit și, suntem siguri, vor constitui obiect de discuții pentru cercetători și nu numai.

Așadar, nu întâmplător genericul forului științific este dedicat tocmai împlinirii celor 30 de ani de la adoptarea Constituției Republicii Moldovai din 1994. În acest sens, procesul de formare a constituționalismului este unul din cele mai importante evenimente din istoria universală a civilizației.

Vă mulțumesc pentru atenție mult stimați participanți la Conferința de azi!

Sănătate și realizări, mult succes!

BIBLIOGRAFIE

1. Constituția Republicii Moldova – 25 ani. Kuciuc Valeriu, Victor Pușcaș. Chișinău: Pontos, 2020, 620 p.
2. Drepturile persoanei în lumina jurisprudenței naționale. In onorem profesor Andrei Smochină. Chișinău: Biblioteca științifică, 2023, 415 p.
3. Lucinschi Petru. Mesaj cu ocazia adoptării Constituției. În: Constituția Republicii Moldova – 25 ani. Kuciuc Valeriu, Victor Pușcaș. Chișinău: Pontos, 2020, p.72-73
4. Negru Boris. Referință la lucrarea Constituția Republicii Moldova – 25 ani, autori Kuciuc Valeriu, Victor Pușcaș. Chișinău: Pontos, 2020, p.608-614.
5. Popa Victor. Tratat de drept constituțional și instituții politice. Chișinău, 2021, 1024 p.
6. Smochină Andrei. Recenzie științifică asupra lucrării „Constituția Republicii Moldova – 25 ani”. În: Constituția Republicii Moldova – 25 ani. Kuciuc Valeriu, Victor Pușcaș. Chișinău: Pontos, 2020, p.601- 607.

**CONSTITUȚIA
(LEGEA FUNDAMENTALĂ)
REPUBLICII AUTONOME
SOVIETICE SOCIALISTE MOLDOVENEȘTI
ADOPTATĂ LA 6 IANUARIE 1938**

Boris NEGRU
doctor în drept, profesor

Alina NEGRU
– doctor, conferențiar universitar

După unirea firească a Basarabiei cu România, frontiera dintre România și Statele Sovietice (din 30 decembrie 1922- Uniunea Sovietică) trecea pe Nistru. Din cele mai vechi timpuri Nistru n-a fost frontieră etnică pentru populația românească, care este atestată, din cele mai vechi timpuri, la răsărit de Nistru.

După lovitura de stat din octombrie 1917, botezată de istoriografia sovietică ca „mare revoluție socialistă din octombrie”, bolșevicii au declarat că vor realiza în practică dreptul națiilor la autodeterminare. Ca urmare, un grup de comuniști în frunte cu G.Kotovski au înaintat propunerea de a forma, pe malul stâng al Nistrului, o formațiune statală națională pentru moldovenii ce locuiau în acest spațiu după unele date, între 500-800 mii de locuitori.

La 12 octombrie 1924 în cadrul RSS Ucrainene se creează Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM). Republica includea inițial 12 raioane, fiindu-i împrumutate câteva raioane cu populație ucraineană (Kotovsk, Ananiev, Kodâma, Krasnooknensc). Din martie 1925 rămân 11 raioane, raionul Stavrov fiind lichidat. Populația RASSM era aproximativ de 540000, capitala fiind până în 1929 la Balta, iar mai apoi, la Tiraspol.

Astfel RASSM a fost creată mai mult din motive politice, propagandiste, ca să demonstreze că puterea sovietică rezolvă problema națională. S-a urmărit, indiscutabil, scopul politic adevărat al URSS, de a avea, în viitor, o

republică unională nouă – RSS Română. Prin crearea RASSM problema națională nu numai că n-a fost rezolvată, ci, dimpotrivă, a fost promovată o politică de deznaționalizare, prin crearea unei limbi aparte și prin izolarea culturală a moldovenilor din stânga Nistrului de arealul limbii și culturii române. La baza politicii statale a RASSM a fost pusă românofobia, promovată insistent, prin toate mijloacele. Acest lucru rezulta și din conținutul Constituției RASSM din 23 aprilie 1925.

Spre deosebire de Constituția din martie 1923 din România, aplicabilă pe teritoriul Basarabiei, în Constituția RASSM nu vom găsi nimic referitor la drepturile și libertățile cetățenilor. În schimb, era menționată „dictatura proletariatului”, „bazată pe alianța clasei muncitoare” și a „țărănimii”, pe rolul conducător al Partidului Comunist etc.

După exproprierea pământurilor țărănești, colectivizarea forțată, după o politică de exterminare a așa-numiților chiaburi, în plină companie de nimicire a „dușmanilor poporului”, a deportărilor în masă, realizarea unei politici de învrăjpire a diferitor pături sociale, conducerea stalinistă a URSS a considerat că și-a atins, în principal, scopul propus, iar „cuceririle istorice” obținute și sarcinile următoare ale marelui popor sovietic urmează să fie consfințite într-o nouă Constituție. Astfel, la 5 decembrie 1936, Congresul VIII Extraordinar al Sovietelor din toată URSS adoptă noua Constituție. La 30 ianuarie 1937, Congresul XIV Extraordinar din Ucraina adoptă Constituția RSS Ucrainene.

În baza renovării constituționale a URSS (1936), Ucrainei (1937), a „democratizării substanțiale” a regimului sovietic, în general, a succeselor poporului RASSM, la 6 ianuarie 1938, Congresul VII Extraordinar al Sovietelor din Moldova adoptă **Constituția RASS Moldovenești**.

Constituția avea 11 capitole (cu 4 capitole mai mult ca cea din 1925) și 114 articole (cu 66 articole mai mult ca cea din 1925).

Denumirea oficială a capitolelor, în limba „moldovenească” de atunci, era:

- Capitolul I – Structura obștească;
- Capitolul II – Structura de stat;
- Capitolul III – Organele superioare ale puterii de Stat;
- Capitolul IV – Organele cărmuirii de stat;
- Capitolul V – Organele locale;
- Capitolul VI – Bugetul;
- Capitolul VII – Judecata și procuratura;
- Capitolul VIII – Drepturile și datoriile temeinice ale cetățenilor;
- Capitolul IX – Sistema de alegere;
- Capitolul X – Gherbu, flagu, stolița;
- Capitolul XI – Rânduiala schimbării Constituției.

Deși se declara democratizarea sistemului, acest lucru nu s-a întâmplat, ci din contra, o dovadă în acest sens e faptul că din 30 membri ai Comisiei Constituționale mai mult de jumătate (16) au fost executați între anii 1937-1940 ca „dușmani ai poporului”. Tot în această perioadă au fost reperați mulți dintre foștii activiști de stat și partid: Starâi Gr., Voronovici E., Golub N., Moroz D. – ca „dușmani ai poporului”. A fost împușcată aproape toată Uniunea Scriitorilor din RASSM, toată conducerea comisariatului de interne. Din 9 membri ai Moldovcomului, 7 au fost supuși represiunilor ca „dușmani ai poporului”. În 1938 organizația de partid din RASSM avea de două ori mai puțini membri ca în 1933 (3 mii față de 5 mii 717).

Represiunile au cuprins nu numai conducătorii, intelectualitatea, dar și muncitorii, țărani. Conform unor date, în satul Butor, raionul Grigoriopol, victime ale represiunii au fost 150 de oameni, în satul Pererâta, raionul Dubăsari – 270 de oameni. La Olănești au fost împușcați de grănicerii sovietici 40 de țărani pentru încercarea de a trece în Basarabia românească.

Prevederile constituționale referitoare la dictatura proletariatului și rolul conducător al Partidului Comunist au rămas neclintite atât în Constituția

URSS, Constituția Ucrainei, cât și în Constituția RASSM. În această ordine de idei, sunt semnificative spusesele lui I.V. Stalin, când se lucra asupra proiectului Constituției URSS: „Trebuie să recunosc că proiectul noii Constituții, într-adevăr, lasă în vigoare regimul dictaturii clasei muncitoare și păstrează fără schimbări prevederea ce se referă la rolul conducător al Partidului Comunist. Dacă stimații critici (Evident, e vorba de criticii din afara URSS, deoarece criticii interni nici nu puteau fi – Nota ne aparține – Aut.) consideră aceasta ca un neajuns al proiectului Constituției, putem doar să-i compătimim. Noi bolșevicii, privim acest lucru ca o prioritate a proiectului Constituției”.

După forma de guvernare, URSS, Ucraina, RASS Moldovenească sun republici. Dar, după cum, pe bună dreptate, menționează profesorul universitar din Federația Rusă A.B. Vengherov statul sovietic, în ansamblu, „e o categorie exotică de republici. În ea se neagă principiul separării puterilor în stat și, dimpotrivă, se proclamă unirea tuturor ramurilor puterii în soviete, corpul deputaților care adoptă legi singur le îndeplinește și controlează executarea lor.

Datorită acestei baze ideologice, în realitate, s-a constituit o putere executivă puternică, Sovietele au fost organizate ca o „verticală”, unică, ca un sistem, care, de jos până în sus, era sub controlul strict al partidului. Mai mult ca atât, „la unele etape de evoluție, forma sovietică de guvernare s-a transformat practic în dictatura personală a conducătorului – în puterea Secretarului General”. Ca urmare, puterea Secretarului General devine o nouă formă de monarhie absolută”.

Prevederile constituționale care tratau așa noțiuni ca baza economică, baza politică (noțiuni care figurează doar în constituțiile sovietice) aveau mai mult un conținut ideologic și nu juridic.

Astfel, se declara că baza politică a statului o constituie sovietele de deputați ai oamenilor muncii, iar baza economică – sistemul socialist de gospodărire și proprietatea socialistă. Ca proprietate socialistă se considera

proprietatea de stat și proprietatea cooperatist-colhoznică. Ultima, de fapt, tot era proprietatea de stat, deoarece, în urma colectivizării, nici țăranii, nici colhozurile nu mai aveau în proprietate pământ, acesta fiind doar proprietate exclusivă a statului. Țăranii și colhozurile puteau doar să folosească pământul, dar și această folosire nu era după bunul lor plac, ci doar în conformitate cu directivele de partid.

Conform Constituției din 1938, organul suprem al puterii de stat este Sovietul Suprem al RASSM. O supremație reală a acesteia, în realitate, nu există. Sovietul Suprem era doar o marionetă a regimului totalitar, sub controlul strict al Sovietului Suprem al Ucrainei, a Sovietului Suprem al URSS, monopolul asupra puterii aparținând partidului unic – cel comunist în persoana lui Stalin și a câtorva acoliți ai săi. Să nu uităm nici faptul că cei 101 deputați ai Sovietului Suprem se adunau doar de două ori pe an, pe două zile, ca regulă. În perioada dintre sesiuni, organ legiuitor era Prezidiul Sovietului Suprem, compus din 11 membri. Prezidiul Sovietului Suprem emitea decrete (inclusiv normative), interpreta legile, putea anula dispozițiile și deciziile guvernului, etc.

Sovietul Suprem nu soluționa definitiv majoritatea absolută a problemelor de stat. Așa, de exemplu, problemele legate de modificările constituționale, de împărțirea administrativ-teritorială necesitau confirmare din partea autorităților ucrainene.

Puterea executivă aparține Sovietului Comisarilor Norodnici, care avea și unele funcții legislative. Comisariatele norodnice erau constituite pe principiul de ramură. Guvernul (SCN) era format din comisari norodnici ai RASSM și reprezentantul plenipotențiar al comisariatului norodnic al colectărilor din URSS. Conform Constituției, SCN era responsabil față de Sovietul Suprem al RASSM, iar între sesiuni – în fața Prezidiului Sovietului Suprem al RASSM. Prezidiul putea numi și destitui din funcție comisarii norodnici, acte care ulterior, erau confirmate de Sovietul Suprem, fără a fi puse în discuție.

Organe locale ale puterii de stat în RASSM, ca și în toate celelalte republici sovietice, erau Sovietele raionale, orășănești și sătești. Acestea se alegea, și activau în sesiuni, iar în perioada dintre sesiuni activau comitetele executive locale. Activitatea sovietelor locale avea mai mult un caracter formal: sesiunile aveau loc rar, nu conform termenilor legali. De cele mai multe ori sovietele erau substituite de comitetele executive, care transpunea în viață directivele organelor superioare și celor de partid. Comitetele executive, sub conducerea autorităților partiinice, depistau „dușmanii poporului”, ajutau la colectarea forțată a cerealelor, realizau indicațiile referitoare la confiscarea caselor de locuit, uneltelor agricole, animalelor, păsărilor, aveau grija să nu se încalce limitele averii locuitorilor.

Organele de justiție erau reprezentate prin Judecătoria Supremă a RASSM, iar în orașe și raioane – de judecătoriile norodnice. Membrii Judecătoriei Supreme erau aleși de Sovietul Suprem, pentru o perioadă de 3 ani. Judecătorii norodnici se alegeau de populația raioanelor și orașelor pe un termen de 5 ani.

Procurorul principal al RASSM erau numit în funcție de Procurorul principal al URSS, iar procurorii din raioane erau numiți în funcție de Procurorul principal al Ucrainei.

Imixtiunea de fapt a puterii executive în activitatea judecătorească, făcută posibilă prin suprimarea inamovibilității judecătorilor, mixtiune care s-a exercitat de la bun început, cu timpul s-a creat și cadrul legal al acestei mixtiuni. Dreptul sovietelor și a executivelor acestora de a alege și revoca pe judecători, dat acestora prin lege consacră dependența totală a judecătorilor față de așa-numita puterea poporului la nivel local și central.

O altă imixtiune, și cea mai gravă, constă în faptul că în organele judecătorești și ale procuraturii nu putea nimeri și nu erau acceptați cei care își trăgeau rădăcinile din „dușmanii poporului” sau figurau în listele autorităților publice, care își pierduse încrederea.

Constituția din 1938 a RASS Moldovenești lărgeste substanțial limitele

de reglementare normativă constituțională a relațiilor sociale. Astfel, în cele 4 capitole noi, comparativ cu Constituția din 1925, se introduc referințe noi la organizarea socială, drepturile și obligațiunile cetățenilor, sistemul electoral, procedura de modificare a Constituției.

Capitolul VIII, referitor la „drepturile și datoriile temeinice ale cetățenilor” are o semnificație deosebită. Nu întâmplător, în Declarația franceză a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului din 26 august 1789 se prevedea expres că „orice societate în care garanția drepturilor nu este asigurată, nici separația puterilor stabilită, nu are constituție”. În această ordine de idei, savanții englezi J. Harvey și L. Bather subliniază faptul că „Constituția există, în primul rând pentru a proteja drepturile cetățenilor și pentru a limita puterile celor încredințați cu autoritatea”. Astfel, prezența reglementărilor privind drepturile și libertățile omului denotă o trăsătură esențială și obligatorie a unei constituții. În caz contrar, „sub semnul celei mai elegante și echilibrate constituții se poate naște cea mai odioasă dictatură, căci, chiar dacă constituția se vrea să fie o barieră în fața arbitriului puterii, ea rămâne totuși, doar o „barieră de hârtie”.

Cele spuse, scot în evidență o superioritate clară a Constituției RASSM din 1938 față de Constituția din 1925. Totuși, observăm un lucru care nu este lipsit de semnificație și anume, includerea problematicii drepturilor omului spre sfârșitul Constituției, după normele privind statul, autoritățile lui etc. Locul rezervat drepturilor și libertăților omului subliniază, într-o mare măsură, atitudinea statului față de Om. Nu Omul există pentru stat, ci statul există pentru Om. Cu toate acestea, putem admite, cu mari rezerve, că de la analiza unei constituții locul rezervat drepturilor omului poate fi indiferent, în schimb, „conținutul lor, trebuie să aibă o coloratură politică bine definită”. E important, de asemenea, să analizăm cadrul constituțional și aplicarea lui practică, la care ne vom referi în continuare.

Este de menționat, în primul rând, dreptul la muncă. Conform Constituției, cetățenii RASSM (și, evident, toți cetățenii URSS) au dreptul la

muncă, adică dreptul de a căpăta o muncă garantată și retribuită potrivit cu cantitatea și calitatea ei.

Acest drept, însă, pentru o bună parte din cetățenii nevinovați ai URSS (și RASSM) „însemna munca în condiții îngrozitoare ale lagărelor staliniste, în exil, departe de locurile de baștină”, obligațiunea de a întări baza economică a statului, „regimul constituțional al democrației socialiste”.

Sunt consacrate de asemenea, dreptul la învățătură, odihnă, la asistența socială, libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, mitingurilor și demonstrațiilor, libertatea asocierilor, egalitatea în fața legii (fără deosebire de rasă și naționalitate), libertatea conștiinței etc. Acestea sunt garantate „în conformitate cu interesele celor ce muncesc și în vederea întăririi regimului socialist”.

Ca urmare, drepturile erau mai mult **datorii** (muncă, învățătură, căci învățământul primar era obligatoriu), sau **drepturi de supraviețuire** (odihnă, asistența socială), decât drepturi de afirmare a personalității umane.

Dreptul de asociere, de exemplu, semnifica mult mai mult decât textul formal. Era vorba de asociere în organizații, pe care statul nu numai le accepta, dar sunt utile și chiar obligatoriu pentru toți cetățenii de a face parte din ele (de exemplu, asocierea în sindicate, „școala comunismului”. Constituția consacră rolul special ce revine partidului comunist, precizând că „cetățenii cei mai activi și mai conștienți din rândurile clasei muncitoare și ale celorlalte pături de oameni ai muncii ce unesc în Partidul Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice, detașamentul de avangardă al oamenilor muncii în lupta lor pentru întărirea și dezvoltarea regimului socialist și care reprezintă nucleul conducător al tuturor organizațiilor oamenilor muncii atât celor obștești, cât și cele de stat”.

Cât privește libertatea de conștiință, „lăsând la o parte aspectul ei interior, care este necontrolabil, manifestările sale exterioare erau puse sub o libertate supravegheată”, în condițiile distrugerii, închiderii lăcașelor sfinte

și a „ateismului științific”.

Asemenea libertăți de afirmare a personalității omului, cum ar fi „sloboda cuvântului” (așa denumire o găsim la art.92 al Constituției), sloboda presei erau acordate „în corespundere cu interesele truditorilor și cu țelul de a întări structura socialistă”.

Astfel, orice manifestare exterioară a unui cetățean trebuia canalizată în sensul menținerii puterii existente, a regimului constituțional socialist. De altfel, autoritățile reglementau și modurile, scenariile după care au loc manifestările publice, mitingurile, demonstrațiile. Nu întâmplător, se spunea că în URSS cetățenii au dreptul de a ieși la demonstrații, în mod obligatoriu, de 2 ori pe an: de 1 mai și la 7 noiembrie.

Constituția RASS Moldovenești mai garantează inviolabilitatea persoanei, inviolabilitatea domiciliului, secretul corespondenței, dreptul la azil acordat cetățenilor urmăriți pentru „apărarea intereselor celor ce muncesc, pentru activitate științifică sau lupta de eliberare națională”, drepturi care, de altfel, nu au fost respectate nici atâta, cunoscut fiind numărul extrem de mare a celor arestați fără vină și fără mandat emis potrivit legii etc.

Caracterizând drepturile și libertățile omului proclamate pe larg de Constituția din 1938 a RASS Moldovenești, a tuturor constituțiilor sovietice din acea perioadă, am putea menționa că „spre deosebire de dictaturile de dreapta, care combat în mod deschis și direct regimul constituțional și deci nu au constituții, dictaturile de stânga se pretind regimuri democratice, chiar cele mai democratice posibile, și deci au și constituții”, proclamă drepturi și libertăți cu obișnuita unanimitate comunistă, știind bine că până la urmă „dictatura antrenează corelativ dispariția drepturilor și a libertăților publice cetățenești, inevitabila contrapartidă a plenitudinii puterii este eclipsarea drepturilor individuale și colective”.

Are dreptate profesorul universitar Tudor Drăganu, afirmând că în urma „monopolizării puterii politice de către partidul comunist, a creării noilor

organe de represiune (în URSS – securitatea, NCVD-ul etc. – Aut.), precum și a persecuțiilor dezlănțuite împotriva așa-zișilor foști exploataatori, a chiaburilor ..., a intelectualilor acuzați de concepții mistice și reacționare, a unor culte religioase, în curând în sânul populației se conturează categorii sociale necunoscute mai înainte, între care deosebirile devin tot mai tranșante”. Pentru a ilustra acest lucru ne vom referi la următoarele. Constituția URSS, Constituția Ucrainei, Constituția RASS Moldovenești proclamă cu fățarnicie egalitate în fața legilor a tuturor cetățenilor. Dar, ne întrebăm și vă întrebăm, cum rămâne, cu principiul egalității, cu asemenea categorii sociale, cum ar fi:

- a) nomenclaturiștii și activiștii de partid, beneficiari ai unor importante privilegii (salarii mult mai mari, indemnizații de conducere, posibilitatea de a se aproviziona ieftin și din abundență, locuințe luxoase, case speciale de odihnă, mașini de serviciu etc.);
- b) lucrătorii din cadrul securității, NCVD-ului, procuraturii, judecătoriilor, care în temeiul funcției beneficiau de diferite avantaje;
- c) membri ai partidului comunist, având atitudinea potențială de a ocupa funcții de stat, indiferent de pregătirea lor teoretică și profesională (se știe, de exemplu, că marele măcelar N.Ejov avea studii școlare primare neterminate, mai precis, 2 clase).

Din reglementările constituționale ar rezulta că cei numiți mai sus sunt egali cu marea masă a nemembrilor de partid, lipsiți de posibilitatea de a ocupa anumite funcții, lor rezervându-le doar „munca de jos”.

Într-o situație îngrozitoare se află „dușmanii poporului”, deportații, persecutații politice și membrii familiilor acestora.

În Constituție sunt prevăzute și îndatoririle cetățenilor de a respecta Constituția și legile, de a apăra proprietatea obștească, de a îndeplinii serviciul militar și de a apăra patria ș.a. Acest lucru e și firesc. Într-o societate democratică nu pot exista drepturi fără îndatoriri. Îndatoririle sunt corelate drepturilor și libertăților. Caracterul corelativ al îndatoririlor

cetățenești față de drepturi este pe deplin justificat și nimeni nu se poate prevala doar de drepturi, fără a-și asuma și obligații corespunzătoare.

În context, este de menționat că în condițiile în care se încalcă principiul egalității, dar acest lucru, după cum am menționat anterior, are loc, echilibrul normal al drepturilor, libertăților și îndatoririlor cetățenești dispăre. Ca rezultat, unii beneficiază mai mult de drepturi decât de îndatoriri și invers.

Spre deosebire de Constituția RASSM din 1925, Constituția din 1938 consacră un capitol distinct, IX – Sistema de alegere.

Problema sistemului electoral e semnificativă pentru un regim constituțional democratic. Numai prin alegeri, poporul își selectează împuterniciții săi în autoritățile publice, iar autoritățile urmează să exercite puterea în numele poporului.

Sistemul electoral desemnează „ansamblul normelor juridice articulate și ierarhizate, având ca obiect de reglementare dreptul de a alege în organele reprezentative ale puterii, dreptul de a fi ales în aceste organe și – acolo unde o asemenea posibilitate este prevăzută – dreptul de a revoca pe cei aleși, precum și principiile sufragiului, modul de organizare și desfășurare”.

Constituția RASSM proclamă că alegerile se fac pe baza votului universal, egal, direct și liber exprimat, toți cetățenii având dreptul de vot de la vârsta de 18 ani împliniți, vârsta pentru a fi ales deputat fiind de 23 de ani. În ce privește mecanismul desfășurării alegerilor, dreptul de a depune candidaturi este asigurat organizațiilor obștești – asociațiilor oamenilor muncii, organizațiilor partidului comunist, sindicatelor, cooperativelor, organizațiilor de tineret, asociațiilor culturale. O dispoziție nouă este cea potrivit căreia deputații sunt obligați să dea socoteală, în fața celor care i-au ales, ei putând fi revocați în urma hotărârii majorității alegătorilor, luată în conformitate cu procedura stabilită de lege.

Deși se vorbea mult despre „blocul comuniștilor” și celor fără de partid, alegerile erau regizate din cabinete și aveau un caracter formal. Erau desemnați din timp, câte un candidat pentru fiecare circumscripție electorală. În Sovietele Supreme, în mod obligatoriu, erau aleși membrii comitetelor centrale, miniștrii, președinții comitetelor executive regionale (raionale), iar din rândul clasei muncitoare erau desemnați cei mai „cuminți” și loiali regimului candidați.

Alegerea candidaților în deputați, numirea în funcție a conducătorilor de rang înalt avea loc conform deciziilor organelor de partid, după așa-numitul principiu nomenclaturist. Încă în 1925 Biroul Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist a aprobat 2 liste speciale. Conform listei nr.1, era indicate posturile, care pot fi ocupate de persoane, prin decizia Biroului Politic sau a Secretariatului Comitetului Central. Lista nr.2 indică posturile la care pot fi numite persoane, prin hotărârea secțiilor comitetelor centrale și altor autorități partinice.

Ca urmare, autoritățile comuniste dirijau probleme legate de alegerile deputaților, de numirea în funcție a persoanelor de încredere.

Constituția RASS Moldovenești din 1938 mai conține prevederi legate de „gherb, flag, stoliță” (limba moldovenească de atunci), adică de stemă, drapel, capitală. Simbolurile statale respective corespund într-un tocmai exigențelor organelor de partid și n-au nimic comun cu istoria, tradițiile noastre de neam.

Constituția cuprindea dispoziții ce țin de procedura modificărilor constituționale. Acestea se conțin într-un capitol distinct – Capitolul XI intitulat „Rânduiala schimbării Constituției”. Acest compartiment, de altfel, ca și toate celelalte au un caracter pur formal.

Referindu-ne, în general, la Constituția RASS Moldovenești din 1938, putem concluziona următoarele.

Deși aparent Constituția din 1938, ca și toate celelalte constituții sovietice (ale URSS, Ucrainei, altor republici unionale și autonome) pot fi considerate ca model al garantării drepturilor democratice (făcând abstracție de multe limitări), evenimentele petrecute în Uniunea Sovietică (evident și în RASSM) în anii 1930-1938, legate de marile epurări staliniste, au demonstrat fragilitatea reglementărilor înscrise și vădita discrepanță între „**vorbe**” și „**fapte**”, între drepturile proclamate și aplicarea lor practică.

Putem menționa ferm că Constituția RASSM a fost o constituție provizorie, de perspectivă, pentru ceea ce urma să aibă loc. la momentul adoptării Constituția RASSM din 1938, era deja hotărâtă, în cabinetele de la Kremlin, soarta de mai departe a Basarabiei și Bucovinei de Nord.

Realmente, crearea RASSM e determinată de motive politice, propagandistice, ca să se demonstreze că puterea sovietică rezolvă problema națională. De fapt, a fost dusă o politică de deznaționalizare prin crearea unei limbi aparte și prin izolarea moldovenilor din Transnistria de spațiul cultural românesc.

RASSM a jucat un rol esențial în apariția ideologiei separatismului transnistrean, impus Republicii Moldova de forțele proimperiale ruse.

Literatura utilizată:

1. Elena Aramă, Valentina Coptileț, Istoria dreptului românesc, Chișinău, Cartea Juridică, 2015.
2. Alexandru Arseni, Drept constituțional și instituții politice, Chișinău, CEP USM, 2019.
3. Tudor Drăganu, Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar, Vol.1, București, Lumina Lex, 2000.
4. Boris Negru, Alina Negru, Teoria generala a dreptului și statului, Chișinău, IS „Tipografia centrală”, 2017.
5. Victor Duculescu, Constanța Călinoiu, Georgeta Duculescu, Drept constituțional comparat, Vol.1, București, Lumina Lex, 1999.

6. Mihai Rotaru, Istoria dreptului românesc, Chișinău, Editura ASEK, 2008.
7. А.Б. Венгеров, Теория государства и права, Москва, Омега-Л, 2005.
8. И.В. Сталин, Вопросы ленинизма, Москва, 1935.

**SUCCINTE CONSIDERAȚIUNI
PRIVIND ACTIVITATEA DE AVIZARE A CURȚII CONSTITUȚIONALE
ÎN PERIOADA ANILOR 1995-2023
(analiză statistică)**

KUCIUK Valeriu

doctor în drept, lector universitar

președintele AO „Institutul Justiției Constituționale”

vkuchiuk@yahoo.com; <https://orcid.org/0000-0002-5903-2651>

Rezumat

În lucrare, autorul analizează activitatea Curții Constituționale desfășurate de Curtea Constituțională în perioada anilor 1995-2023 privind avizarea proiectelor de legi constituționale, constatarea circumstanțelor și confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare desfășurate în perioada de referință în Republica Moldova. Efectuând o analiză succintă probată cert și expres prin date statistice, tabele de rigoare și grafice clare care exprimă o anumită evoluție, autorul deduce unele concluzii și recomandări, valabile pentru activitatea curentă a autorității de jurisdicție constituțională, dar și cea de viitor, așa ca problema unității materiei constituționale, a contradicției normelor din proiectele de lege pentru modificarea Constituției, dar și chestiunea limitelor revizuirii Constituției, având în vedere necesitatea respectării condițiilor de rigoare pentru efectuarea ei.

Cuvinte-cheie: Constituția, Curtea Constituțională, aviz constituțional, constatarea circumstanțelor.

Summary

The author analyzes the activity of the Constitutional Court carried out by the Constitutional Court during the years 1995-2023 regarding the approval of draft constitutional laws, ascertaining the circumstances and confirming the results of the parliamentary elections held during the reference period in the Republic of Moldova. Carrying out a brief analysis clearly and expressly proven by statistical data, rigor tables and clear graphs that express a certain evolution, the author deduces some conclusions and recommendations, valid for the current activity of the constitutional jurisdiction authority, but also for the future, as the problem the unity of the constitutional matter, the contradiction of the norms in the draft laws for the amendment of the Constitution, but also the question of the limits of the revision of the Constitution, considering the need to comply with the strict conditions for its implementation.

Key words: the constitution, Constitutional Court, constitutional opinion, ascertainment of circumstances.

Introducere.

Ținând cont de faptul că la 29 iulie 2024 Constituția Republicii Moldova a marcat jubileul său de 30 ani, este de avut în vedere și traseul de activitate a Curții Constituționale care la 23 februarie 2025 de asemenea va celebra vârsta de 30 de ani. Aceste date jubiliare, ne inspiră să cercetăm unele aspecte de bilanț și totalizare a activității Curții Constituționale pe diferite segmente de funcționare.

Or, autoritatea de jurisdicție constituțională a fost constituită cu scopul clar expus în textul Constituției² - de a garanta suprematia Constituției și de a asigura realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească și de a garanta responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

Astfel, având rolul de a se expune pe subiecte cruciale, Curtea are și sarcina importantă stabilită în art.135 alin.(1) lit. c), d), e) și f) pronunțându-se prin avize asupra diferitpr aspecte de subiecte constituționale expres stabilite în Constituție.

În activitatea sa de avizare, activitate care merită a fi analizată sub diferite aspecte (statistic, normativ legal, ca funcție constituțională, etc.) aspectul care necesită de a fi subliniat este clauza de independență a autorității de jurisdicție constituțională.

Metodologie.

Prezenta cercetare este bazată pe metodologia aplicării celor trei niveluri de metode: metode de maximă generalitate, metode specifice științei juridice combinate cu metodele specifice altor științe dar care sunt aplicabile la caz.

Astfel, vom utiliza, modelul de cercetare a realității practice subordonate fenomenului juridic, având ca teme toate avizele emise de Curtea Constituțională pe parcursul anilor 1995-2023, grupându-le după conținut juridic și conținutul de substanță și vectorul hotărârii Curții (pozitiv sau negativ), întemeiată pe statistica datelor.

De aceea, pe lângă metodele specifice ramurii juridice s-a utilizat atât generalizarea, cât și extinderea metodei statistice – metodă proprie altor ramuri ale științelor umanistice. În așa mod a fost extinsă cercetarea noastră cu fațetă interdisciplinară. Așa, folosirea acestei metodologii ca abordare complexă a unor categorii distincte de hotărâri ale Curții, prin utilizarea ansamblului de metode specifice dreptului (logica juridică, metoda comparației juridice, metoda analizei juridice) și procedee deductive cu ajutorul cărora are loc studierea, cercetarea și analiza juridică efectuată au condus la deducerea anumitor concluzii și recomandări.

² Constituția Republicii Moldova. Publicată: 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140.

Rezultate obținute și discuții

Constituirea și activitatea Curții Constituționale din Republica Moldova este reglementată de titlul V din Constituția Republicii Moldova intitulat „Curtea Constituțională” care conține 7 articole³, dar și de două legi speciale - Legea cu privire la Curtea Constituțională și Codul jurisdicției constituționale.

În conformitate cu prevederile Constituției, Curtea Constituțională este independentă. Despre aceasta ne indică două norme constituționale atât la nivel instituțional, cât și la nivel individual. Așa, această clauză de independență a Curții Constituționale o constatăm în art. 134 alin. (2) care prevede că „Curtea Constituțională este independentă de orice altă autoritate publică și se supune numai Constituției”. De asemenea, o altă prevedere din art. 137 „Independența”, care statuează la nivel de persoană – judecător constituțional, că „Judecătorii Curții Constituționale sînt inamovibili pe durata mandatului, independenți și se supun numai Constituției.

Acest fundament constituțional care stabilește expres independența acestei autorități, este în stare să asigure legal protecția de stat și garantarea independenței judecătorilor constituționali la nivelul care să asigure imparțialitatea la adoptarea hotărârilor Curții din oricare sferă de activitate, inclusiv în cele care vizează poziția Curții vizavi de subiecte ce țin de interpretarea Constituției, de litigiile constituționale, de constatarea circumstanțelor și de oricare alte subiecte de natură constituțională.

De aceea, în investigația noastră a unor anumite hotărâri ale Curții – și anume privind avizele emise de CC, ne vom baza pe imperativa constituțională de independență funcțională juridică a Curții Constituționale la pronunțarea hotărârilor sale.

În contextul expus supra, este de reținut că conform legii⁴, dacă la adoptarea hotărârii sale, se înregistrează paritate de voturi, actul contestat se prezumă a fi constituțional, iar cauza se sistează. Este vorba de cazul în care Curtea se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției⁵.

Dar în alte cazuri, legea stabilește o abordare specială, fiindcă „În alte cazuri de paritate a voturilor se consideră că hotărârea, decizia sau avizul nu au fost adoptate, iar examinarea cauzei se sistează, cu excepția cazurilor prevăzute la art.4 alin.(1) lit.d), e), f) și h), când examinarea cauzei se amână”. Așa deci, în cazurile în care Curtea Constituțională își exercită atribuțiile sale și

d) confirmă rezultatele referendumurilor republicane;

e) confirmă rezultatele alegerii Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova, validează mandatele deputaților și al Președintelui Republicii Moldova;

³ Art.134 – 143 din Constituția Republicii Moldova. Publicată: 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140.

⁴ Art. 27 alin.(2) din Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317 din 13-12-1994

⁵ Art. 4 alin.(1) lit.c) din Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317 din 13-12-1994

f) constată circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea Președintelui Republicii Moldova, interimatul funcției de Președinte, imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de a-și exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile;

h) hotărăște asupra chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid,

autoritatea de jurisdicție constituțională doar amână ședința, dar nu o sistează.

Aceste prevederi provoacă mai multe întrebări.

În opinia noastră, legiuitorul nejustificat a adoptat diferite abordări față de atribuțiile constituționale ale Curții, stabilind diferite modalități procesuale de comportament.

Totodată, nu este clar până când poate fi amânată confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentului și a președintelui, sau până când se amână validarea mandatelor deputaților și/sau al Președintelui țării?

Or, paritatea de voturi nedeterminată și diferit reglementată, ar însemna promovarea unei blocări de activitate, care ar avea ca consecință blocarea unor alte procese importante, cum ar fi abilitarea cu competențe, constituirea unor autorități publice, etc.

Dar și de ce ar fi necesară sistarea procedurilor în cazul în care există paritate, de ce nu se urmează o amânare a ședinței?

În același timp însăși amânarea ședinței Curții trezește întrebări – ce ar putea să se întâmple ca judecătorii constituționali să-și modifice opinia sa, cine sau ce îi va influența pe judecătorii constituționali pentru ca ei să-și schimbe părerea?

Și dacă nu sunt validate alegerile sau mandatele, oare nu apar suspiciuni în independența și imparțialitatea judecătorilor?

Acestea și alte întrebări de așa gen, sunt sau pot fi generate doar de o normă legală neclară.

Am considera că în cazul dat, este necesară o singură procedură legală clară pentru adoptarea tuturor hotărârilor Curții Constituționale, care ar fi aplicată uniform și standard. Or claritatea normelor legale și a procedurilor aplicate în contenciosul constituțional ar fortifica într-adevăr încrederea societății în independența reală a instituției constituționale și a judecătorilor ei, a imparțialității și obiectivității Curții.

Statut juridic al avizelor CC

În conformitate cu prevederile Constituției cu titlul „Hotărârile Curții Constituționale”, Curtea adoptă hotărâri, iar „hotărârile Curții Constituționale sînt definitive și nu pot fi atacate”⁶.

Totodată, conform prevederilor articolului 26 cu titlul „Actele Curții Constituționale”, Curtea Constituțională adoptă diferite categorii de hotărâri, și anume

⁶ Art.140 alin.(2) al Constituției Republicii Moldova. Publicată: 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140.

- a) hotărâri,
- b) decizii, și
- c) emite avize.

Procedura stabilită de lege⁷ prevede că după adoptare, hotărârile și avizele Curții Constituționale se pronunță în plen și trebuie să fie publicate în Monitorul Oficial al Republicii Moldova în decursul a 10 zile de la data adoptării⁸.

Este important de menționat că hotărârile Curții Constituționale produc efect numai pentru viitor.

În jurisprudența sa, Curtea a reținut că textul „hotărârile Curții Constituționale” din articolul 140 alin. (2) din Constituție nu distinge nici în funcție de tipurile actelor pe care Curtea le pronunță (hotărâre, decizie, aviz), nici în funcție de conținutul acestora. Astfel, noțiunea de „hotărâre” este una generală și cuprinde toate tipurile de acte ale Curții: hotărâre, decizie, aviz. Orice act al Curții Constituționale (hotărâre, aviz, decizie) pronunțat în legătură cu exercitarea unei competențe prevăzute expres în Constituție este definitiv și nu poate fi supus niciunei căi de atac. Indiferent de natura hotărârilor Curții, ele își produc efectele pe care Constituția le conferă în raport cu atribuția exercitată de Curte, forța lor juridică neputând fi contestată sau confirmată de nicio altă autoritate publică⁹.

În context, remarcăm, că doar hotărârile și avizele se adoptă în numele Republicii Moldova, sânt definitive și intră în vigoare la data adoptării. La decizia Curții, conform legislației speciale în vigoare¹⁰, unele acte intră în vigoare la data publicării sau la data indicată în ele.

Astfel, conform prevederilor constituționale¹¹, Curtea Constituțională are competența de a se pronunța asupra inițiativelor de revizuire a Constituției, iar proiectele de legi constituționale pot fi prezentate Parlamentului numai împreună cu avizul Curții Constituționale.

De asemenea, în jurisprudența sa, Curtea a notat că interpretarea textului constituțional, în sensul atribuirii unui rol pur formal Curții Constituționale în cadrul procedurii de avizare a unui proiect de lege privind revizuirea Constituției, ar fi de natură să golească de conținut această competență a sa. Or, această competență i-a fost conferită de constituentă având în vedere tocmai rolul și poziția pe care Curtea o ocupă în cadrul sistemului politic și juridic al societății, rol și poziție care îi

⁷ Art. 26 alin.(2) din Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317 din 13-12-1994

⁸ Kuciuk V., Pușcaș V., Sacralitatea principiilor de activitate constituțională, [Legea și Viața](#), nr.12(288) / 2015 / ISSN 2587-4365 /ISSNe 2587-4373, pp.4-16,
https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/1_Sacralitatea%20principiilor%20de%20activitate%20constitucionala.pdf

⁹ a se vedea HCC nr. 5 din 25 februarie 2020, § 140; HCC nr. 9 din 26 martie 2020, § 62; HCC nr. 20 din 9 iulie 2020, punctul 2 din Dispozitiv, §§ 34, 36, 37, 44

¹⁰ Legea nr. 173 din 06-07-1994 privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111742&lang=ro

¹¹ Art.135 alin. (1) lit. c) și 141 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova

permit să analizeze amendamentele în mod imparțial, departe de tentația actorilor politici de a lua decizii de conjunctură¹².

Constituția necesită a fi stabilă în calitatea ei de ei ca sursă primară a legitimității și legalității regimului constituțional și al cadrului legal în vigoare.

În calitatea sa de trăsătură primordială și esențială a Constituției. Stabilitatea constituțională înseamnă stabilitatea regimului copnstituțional. Lipsirea cadrului legal în vigoare de rigiditatea normei constituționale, conduce în mod sistemic la zdruncinarea regimului constituțional, dar și la afectarea cadrului legal în vigoare de neconstituționalitate.

Având în vedere că asigurarea stabilității Constituției este sarcina de bază a Curții Constituționale, procedura de revizuire a Constituției trebuie și este sub controlul permanent al Curții Constituționale. În sensul dat, rezultatul interacțiunii tuturor factorilor care determină modificarea constituției, necesită a fi verificat și avizat de autoritatea de jurisdicție constituțională. Și în acest caz, este importantă atât procedura de revizuire a Constituției, cât și modul în care prevederile constituționale sunt aplicate, inclusiv dar poate chiar în primul rând de către însași Curtea Constituțională, care în calitatea sa de garant al supremației Constituției, urmează a veghea și verifica întregul procesul de revizuire a Constituției, și deci de asigurare a stabilității ei.

Așa, avizele Curții Constituționale prin care Curtea se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției Republicii Moldova pot avea substanță diferită. Așa, unele prevederi din proiectul respectiv de lege constituțională prezentat Curții pot fi avizate pozitiv în integralitatea lor, la caz unele prevederi pot fi avizate pozitiv parțial, iar altele avizate negativ. Or, pentru ca proiectul de lege constituțională avizat parțial negativ să poată fi prezentat Curții pentru avizare, subiectul sesizării este obligat să înlătore deficiențele constatate de Curte și să solicite în mod repetat avizul Curții Constituționale asupra proiectului de lege modificat.

La rândul său, proiectul de lege constituțională prezentat Curții poate fi integral avizat negativ, fapt care obligă subiectul sesizării să preia procedura de la început, ținând cont de obiecțiile și criticile de constituționalitate aduse de Curte. În caz contrar, atunci când subiectul sesizării Curții nu respectă considerațiunile Curții, el încalcă principiul loialității constituționale¹³.

Este important de subliniat că la baza avizării proiectelor de legi constituționale de revizuire a Constituției Republicii Moldova este poziția de principiu a organismelor internaționale în domeniul drepturilor omului¹⁴.

¹² a se vedea HCC nr. 7 din 4 martie 2016, § 97

¹³ a se vedea HCC nr. 7 din 18 mai 2013, § 49; HCC nr. 33 din 10 octombrie 2013, § 50; HCC nr. 30 din 8 decembrie 2015, § 43; DCC nr. 3 din 17 februarie 2014, § 30; DCC nr. 96 din 6 august 2020, § 40

¹⁴ Opinia *amicus curiae* comună urgentă nr. 1003/2020 a Comisiei de la Veneția și a Directoratului General pentru Drepturile Omului și Preeminența Dreptului (DGI) al Consiliului Europei adoptată la 16 noiembrie 2020

În opinia noastră, fundamentul juridic recomandat și oferit de organismele internaționale europene, necesită a fi implementat cu atenție în practica jurisprudențială a Curții, or, principiile moderne și abordările doctrinare de ultima oră, ar putea fi inacceptabile pentru realitățile conservative din republică. Totodată, având în vedere evoluția implementării masive în UE a legislației bazate pe precedent, necesită a ține cont că normele doctrinare ale sistemului de drept național sunt întemeiate pe dreptul roman, diferit de dreptul anglo-saxon.

Date statistice și aprecieri

Pe parcursul a 28 de ani (1995 - 2023), Curtea Constituțională a emis 66 de avize, dintre care:

- a) 50 de avize pozitive;
- b) 7 avize parțial pozitive, și
- c) 9 avize negative.

În intervalul de timp sus menționat Curtea a soluționat,

- 1) 49 sesizări cu privire la modificarea Constituției,
- 2) 12 sesizări cu privire la aplicarea normelor constituționale, și
- 3) 5 sesizări cu privire la confirmarea rezultatelor alegerii Parlamentului RM.

Din cele 49 de avize ale Curții Constituționale cu privire la modificarea Constituției, Parlamentul a finalizat procedura legislativă, și respectiv, a adoptat doar 14 legi pentru modificarea Constituției Republicii Moldova. În rest, 35 de inițiative legislative de modificare a Constituției Republicii Moldova, nu au finalizat procedura legislativă, și respectiv nu au avut finalitate.

Este de menținut că în perioada de referință, cel mai des au fost supuse modificărilor articolele 70 (incompatibilități și imunități), 78 (Alegerea Președintelui), 89 (suspendarea din funcție), 91 (interimatul funcției) și 116 (statutul judecătorilor) din Constituția Republicii Moldova. Acest fapt atrage atenția cercetătorului asupra faptului, că în vizorul Suveranului au fost întotdeauna ridicate problema statutului juridic al aleșilor poporului (deputații și președintele țării), dar și a magistraților.

În urma analizei avizelor emise de către Curte asupra proiectelor de lege pentru modificarea Constituției, sa constatat existența unor probleme sistemice, stabilite de Curte, așa ca:

- a) încălcarea de către Parlamentul RM a procedurii legislative de adoptare a legii cu privire la modificarea Constituției
- b) înaintarea unor propuneri legislative care conduc la încălcarea unității materiei constituționale,
- c) constatarea contradicțiilor juridice între normele proiectelor de lege pentru modificarea Constituției cu normele în vigoare ale Constituției, fapt care în caz de adoptare a unor astfel de modificări în textul Constituției va genera

divergență între diferite părți ale textului constituțional/diverse norme constituționale.

Abordând sub aspect statistic subiectul analizei avizelor emise de către Curte pe marginea sesizărilor privind avizarea proiectelor respective de lege pentru modificarea Constituției (1995 – 2023), constatăm, că:

- a) cea mai des întâlnită problemă constatată de Curtea Constituțională în cadrul proiectelor de revizuire a Constituției ține de încălcarea unității materiei constituționale, de contradicția între normele proiectelor de lege pentru modificarea Constituției cu normele actuale ale Constituției (încălcare constatată în 12 avize constituționale);
- b) pe poziția secundară se află încălcarea de către Parlamentul RM a procedurii legislative de adoptare a legii cu privire la modificarea Constituției, și anume nerespectarea condițiilor necesare pentru inițierea, examinarea și adoptarea proiectului de lege constituțional de revizuire a Constituției (identificată de Curte în 3 sesizări);
- c) ultimul tip de neregularitate identificat de Curtea Constituțională în procesul soluționării sesizărilor este dublarea normelor Constituției actuale cu normele propuse în proiectele de lege privind modificarea Constituției.

Concluzii și recomandări

Având în vedere cercetarea și constatările expuse supra, vom formula unele concluzii și recomandări în vederea perfecționării cadrului legal în vigoare ce ține de activitatea de avizare a Curții Constituționale.

Așa, constatând că legiuitorul nejustificat a adoptat diferite abordări față de atribuțiile constituționale ale Curții, stabilind diferite modalități procesuale de comportament în procedura de votare (caz de paritate a voturilor) care trezesc suspiciuni în independența și imparțialitatea judecătorilor, propunem perfecționarea legislației speciale care reglementează activitatea autorității de jurisdicție constituțională prin reglementarea unei proceduri clare și uniforme de examinare. Votare și adoptare a hotărârilor Curții.

Se apreciază că, cazul parității de voturi necesită a fi eliminat prin votul definitiv al președintelui Curții, sau printr-un număr impar de judecători constituționali.

De asemenea, considerăm binevenite următoarele măsuri regulatorii:

1) reglementarea distinctă și detaliată în Codul jurisdicției constituționale a următoarelor proceduri de avizare:

- a) a sesizărilor cu privire la modificarea Constituției,
- b) a sesizărilor privind aplicarea normelor constituționale,
- c) a sesizărilor cu privire la confirmarea rezultatelor alegerii Parlamentului RM, și
- d) a sesizărilor privind constatarea circumstanțelor.

- 2) stabilirea în regulamentul Parlamentului, dar și în Codul jurisdicției constituționale a cerințelor mai rigide vizavi de procedura legislativă privind modificarea Constituției, dar și a obligațiilor funcționale ale judecătorilor Curții de neadmitere a încălcării unității materiei constituționale.
- 3) reglementarea detaliată a procedurii de avizare, fiind elaborate ghidurile respective pentru toate categoriile de activități de avizare.

În aceeași ordine de idei, considerăm necesar fortificarea cadrului legal național care să fie bazat în exclusivitate pe sistemul de drept roman, fiind exclusă abordarea și utilizarea sistemică a dreptului de precedent în justiția națională.

La prezenta cercetare anexăm următoarele tabele, diagrame și grafice¹⁵:

- 1) Borderoul Avizelor Curții Constituționale
- 2) Borderoul Avizelor Curții Constituționale (grafică)
- 3) Borderoul articolelor din Constituție avizate de Curtea Constituțională
- 4) Borderoul articolelor din Constituție avizate de Curtea Constituțională (grafic)
- 5) Borderoul calificativelor avizelor Curții Constituționale
- 6) Borderoul calificativelor avizelor Curții Constituționale (diagramă)
- 7) Borderoul legilor de modificare a Constituției adoptate de Parlamentul RM în perioada 1995-2023
- 8) Borderoul legilor de modificare a Constituției adoptate de Parlamentul RM în perioada 1995-2023 (grafic)
- 9) Deficiențele constatate de Curtea Constituțională în avizele sale asupra proiectelor de lege de revizuire a Constituției
- 10) Deficiențele constatate de Curtea Constituțională în avizele sale asupra proiectelor de lege de revizuire a Constituției (grafic)

ANEXE

Borderoul Avizelor Curții Constituționale

Numărul	Data	Denumirea Avizului Curții Constituționale
1.	18.04.1995	Avizul Curții Constituționale nr.3 privind modificarea articolelor 13 și 118 din Constituția Republicii Moldova
2.	15.11.1995	Hotărârea CC nr.758 Avizul Curții Constituționale la sesizarea Președintelui Republicii Moldova privind modificarea articolului 116 și articolului III titlul VII "Dispoziții finale și tranzitorii" din Constituția Republicii Moldova

¹⁵ Notă: la elaborarea tabelelor, diagramelor și graficelor, autorul a fost asistat tehnic de Dumitru Chiriac, student al USPUE „Constantin Stere”, stagiar în DGJ a Secretariatului Parlamentului Republicii Moldova

3.	17.03.1997	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea unor articole din Constituția Republicii Moldova
4.	10.06.1998	Avizul Curții Constituționale nr.1 la inițiativa de completare a art.73 din Constituția Republicii Moldova
5.	09.02.1999	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea unor articole din Constituția Republicii Moldova
6.	18.02.1999	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra inițiativei de completare a art.73 din Constituția Republicii Moldova
7.	11.05.1999	Avizul Curții Constituționale nr.3 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea art. 127 din Constituția Republicii Moldova
8.	14.10.1999	Avizul Curții Constituționale nr.4 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
9.	19.10.1999	Avizul Curții Constituționale nr.5 la proiectul legii constituționale privind modificarea art.124 și 125 din Constituție
10.	16.11.1999	Avizul Curții Constituționale nr.6 asupra inițiativei de revizuire a Constituției Republicii Moldova
11.	11.07.2000	Avizul Curții Constituționale nr.3 Aviz asupra inițiativei de revizuire a Constituției Republicii Moldova
12.	11.07.2000	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
13.	11.07.2000	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
14.	26.12.2000	Avizul Curții Constituționale nr.4 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului
15.	25.01.2001	Avizul Curții Constituționale nr.1 Aviz asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea și completarea unor articole din Constituție
16.	13.03.2001	Avizul Curții Constituționale nr.2 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerii Parlamentului Republicii Moldova
17.	25.10.2001	Avizul Curții Constituționale nr.3 Aviz asupra proiectelor de legi pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova

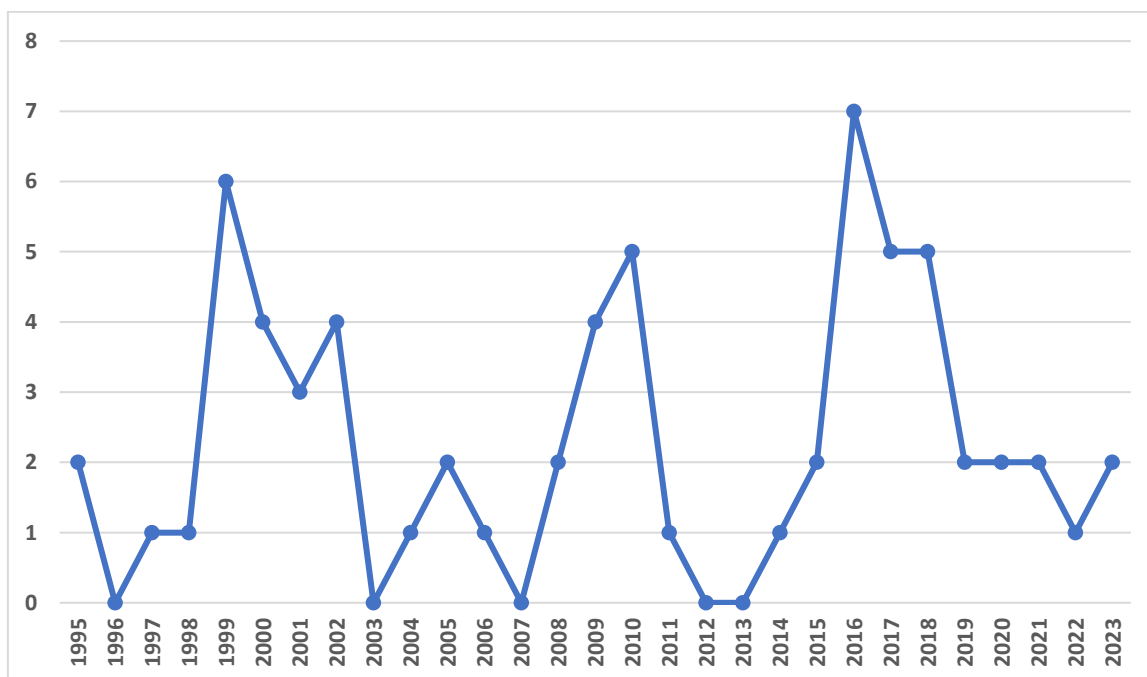
18.	12.02.2002	Avizul Curții Constituționale nr.1 Aviz asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
19.	30.07.2002	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra inițiativei de revizuire a Constituției
20.	26.11.2002	Aviz nr.3 asupra proiectului de Lege constituțională privind modificarea art.88 lit.g) din Constituție
21.	28.11.2002	Avizul Curții Constituționale nr.4 Aviz asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și completarea unor articole din Constituția Republicii Moldova
22.	16.12.2004	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege pentru completarea art.135 și modificarea art.136 din Constituția Republicii Moldova
23.	17.03.2005	Avizul Curții Constituționale nr.1 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova
24.	22.09.2005	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra proiectelor de lege pentru modificarea art.24 alin.(3) din Constituția Republicii Moldova
25.	25.04.2006	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege pentru excluderea propoziției ”Caracterul licit al dobândirii se prezumă” din alineatul (3) articolul 46 din Constituția Republicii Moldova
26.	03.04.2008	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege pentru completarea art.81 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova
27.	09.12.2008	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra proiectului de lege pentru modificarea art.32 din Constituția Republicii Moldova
28.	22.04.2009	Avizul Curții Constituționale nr.1 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova
29.	12.06.2009	Avizul Curții Constituționale nr.2 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului
30.	14.08.2009	Avizul Curții Constituționale nr.3 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova
31.	17.09.2009	Avizul Curții Constituționale nr.4 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova

32.	29.04.2010	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova
33.	04.05.2010	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova
34.	06.07.2010	Avizul Curții Constituționale nr.3 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova prin referendum constituțional
35.	21.09.2010	Avizul Curții Constituționale nr.4 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului
36.	24.12.2010	Avizul Curții Constituționale nr.5 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova
37.	25.11.2011	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea articolelor 70 și 71 din Constituția Republicii Moldova
38.	22.09.2014	Avizul nr.1 asupra inițiativei de revizuire a articolelor 78, 85, 89, 91 și 135 din Constituția Republicii Moldova prin referendum republican
39.	24.07.2015	Avizul nr.1 asupra inițiativei de revizuire a articolului 78 alineatul (3) din Constituția Republicii Moldova
40.	10.11.2015	Aviz nr.2 asupra inițiativei civice de revizuire a articolelor 60, 70, 78 și 89 din Constituția Republicii Moldova prin referendum republican
41.	29.02.2016	Aviz nr.1 asupra inițiativei de revizuire a articolelor 78, 85 alineatul (4) și 89 din Constituția Republicii Moldova
42.	16.03.2016	Aviz nr.2 asupra inițiativei de revizuire a articolului 70 alineatul (3) din Constituția Republicii Moldova
43.	18.04.2016	Aviz nr.4 asupra inițiativei de revizuire a articolului 70 din Constituția Republicii Moldova
44.	18.04.2016	Aviz nr.3 la proiectul de lege pentru completarea Constituției Republicii Moldova cu articolul 59/1
45.	19.04.2016	Aviz nr.6 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
46.	19.04.2016	Aviz nr.5 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
47.	06.12.2016	Aviz nr.7 la proiectul de lege pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
48.	24.01.2017	Aviz nr.1 asupra inițiativei de revizuire a articolului 42 din Constituția Republicii Moldova
49.	20.10.2017	Aviz nr.2 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii

		Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unui ministru
50.	31.10.2017	Aviz nr.3 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova
51.	05.12.2017	Aviz nr.4 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
52.	11.12.2017	Aviz nr.5 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
53.	02.01.2018	Aviz nr.1 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului
54.	05.01.2018	Aviz nr.2 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unei legi
55.	10.04.2018	Aviz nr.3 la proiectul de lege pentru modificarea articolelor 50 și 51 din Constituția Republicii Moldova (persoane cu dizabilități)
56.	24.09.2018	Aviz nr.4 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului
57.	10.12.2018	Aviz nr.5 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unor legi
58.	09.06.2019	Avizul nr.1 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a datei alegerilor parlamentare anticipate
59.	09.06.2019	Avizul nr.2 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului
60.	22.09.2020	Aviz nr.1 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției (sistemul judecătoresc [3])
61.	03.12.2020	Aviz nr.2 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției (sistemul judecătoresc)
62.	15.04.2021	Avizul nr.1 pentru constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului

63.	26.10.2021	Avizul nr.2 al sesizării nr. 197c/2021 privind proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 din Constituție (imunitatea deputatului)
64.	15.03.2022	Avizul nr.1 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 46 din Constituție (prezumția dobândirii licite a bunurilor de către persoanele care exercită funcții publice)
65.	14.02.2023	Aviz nr.1 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 din Constituție (imunitatea deputatului)
66.	27.07.2023	Avizul nr.2 (sesizarea nr. 204c/2022) la proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 alin. (1) din Constituție (incompatibilitatea deputatului)

Borderoul Avizelor Curții Constituționale (grafică)

Borderoul articolelor din Constituție avizate de Curtea Constituțională

Numărul	Articolul constituțional	Avizul Curții Constituționale
1.	1, alin.(3)	Avizul nr.5 din 11.12.2017.

2.	8 ¹ , alin.(1) și (2)	Avizul nr.5 din 11.12.2017.
3.	13	Avizul nr.3 din 18.04.1995; Avizul nr.3 din 31.10.2017.
4.	17	Avizul nr.1 din 12.02.2002.
5.	18	Avizul nr.1 din 12.02.2002.
6.	19	Avizul nr.1 din 12.02.2002.
7.	24, alin.(3)	Avizul nr.1 din 17.03.1997; Avizul nr.1 din 09.02.1999; Avizul nr.2 din 11.07.2000; Avizul nr.2 din 22.09.2005.
8.	25	Avizul nr.1 din 17.03.1997.
9.	25, alin.(3) și (4)	Avizul nr.1 din 09.02.1999; Avizul nr.2 din 11.07.2000.
10.	29, alin.(3)	Avizul nr.1 din 17.03.1997.
11.	30	Avizul nr.1 din 17.03.1997.
12.	30, alin.(2)	Avizul nr.1 din 09.02.1999; Avizul nr.2 din 11.07.2000;
13.	32	Avizul nr.2 din 09.12.2008.
14.	42	Avizul nr.1 din 24.01.2017.
15.	46, alin.(3)	Avizul nr.1 din 25.04.2006; Avizul nr.1 din 15.03.2022.
16.	50, alin.(3)	Avizul nr.3 din 10.04.2018.
17.	51	Avizul nr.3 din 10.04.2018.
18.	54	Avizul nr.1 din 17.03.1997; Avizul nr.2 din 11.07.2000.

19.	54, alin.(1), (2), (4) și (5)	Avizul nr.1 din 09.02.1999.
20.	55	Avizul nr.1 din 17.03.1997; Avizul nr.1 din 09.02.1999; Avizul nr.2 din 11.07.2000.
21.	59 ¹	Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.3 din 18.04.2016.
22.	60	Avizul nr.2 din 10.11.2015.
23.	60, alin.(1) și (2)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
24.	61, alin.(3)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
25.	63, alin.(2)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
26.	64, alin.(2)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
27.	66	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
28.	70	Avizul nr.1 din 25.01.2001; Avizul nr.3 din 25.10.2001; Avizul nr.1 din 25.11.2011; Avizul nr.2 din 10.11.2015; Avizul nr.4 din 18.04.2016.
29.	70, alin.(1)	Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.2 din 27.07.2023.
30.	70, alin.(3)	Avizul nr.2 din 16.03.2016; Avizul nr.2 din 26.10.2021; Avizul nr.1 din 14.02.2023.
31.	71	Avizul nr.1 din 25.01.2001; Avizul nr.3 din 25.10.2001; Avizul nr.1 din 25.11.2011.
32.	72	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
33.	72, alin.(5)	Avizul nr.2 din 30.07.2002;

34.	73	Avizul nr.1 din 10.06.1998; 18.02.1999; Avizul nr.4 din 28.11.2002.	Avizul nr.2 din
35.	74	Avizul nr.1 din 11.07.2000.	
36.	74, alin.(3)	Avizul nr.4 din 14.10.1999.	
37.	75	Avizul nr.1 din 11.07.2000.	
38.	76	Avizul nr.1 din 11.07.2000.	
39.	77, alin.(3)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.	
40.	78	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.2 din 04.05.2010; Avizul nr.1 din 22.09.2014; Avizul nr.1 din 29.02.2016.	Avizul nr.1 din 29.04.2010; Avizul nr.3 din 06.07.2010; Avizul nr.2 din 10.11.2015;
41.	78, alin.(3)	Avizul nr.1 din 24.07.2015.	
42.	78, alin.(5)	Avizul nr.4 din 26.12.2000; Avizul nr.4 din 21.09.2010.	Avizul nr.2 din 12.06.2009;
43.	79, alin.(2)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.	
44.	80	Avizul nr.6 din 16.11.1999.	
45.	81, alin.(1)	Avizul nr.1 din 03.04.2008.	
46.	81, alin.(3) și (4)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.	
47.	82	Avizul nr.1 din 11.07.2000.	
48.	84	Avizul nr.1 din 11.07.2000.	
49.	85	Avizul nr.6 din 16.11.1999; 11.07.2000;	Avizul nr.1 din

		Avizul nr.1 din 22.09.2014.
50.	85, alin.(1)	Avizul nr.1 din 09.06.2019; Avizul nr.2 din 09.06.2019; Avizul nr.1 din 15.04.2021.
51.	85, alin.(2)	Avizul nr.1 din 15.04.2021.
52.	85, alin.(4)	Avizul nr.1 din 29.02.2016.
53.	86	Avizul nr.6 din 16.11.1999.
54.	86, alin.(2) și (3)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
55.	87, alin.(3) și (4)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
56.	88	Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.3 din 26.11.2002.
57.	89	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 22.09.2014; Avizul nr.2 din 10.11.2015; Avizul nr.1 din 29.02.2016.
58.	89, alin.(2) și (3)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
59.	90	Avizul nr.6 din 16.11.1999.
60.	90, alin.(3)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
61.	91	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.4 din 17.09.2009; Avizul nr.1 din 22.09.2014; Avizul nr.2 din 20.10.2017; Avizul nr.1 din 02.01.2018; Avizul nr.4 din 24.06.2018; Avizul nr.1 din 09.06.2019.
62.	93	Avizul nr.1 din 17.03.1997; Avizul nr.1 din 11.07.2000.

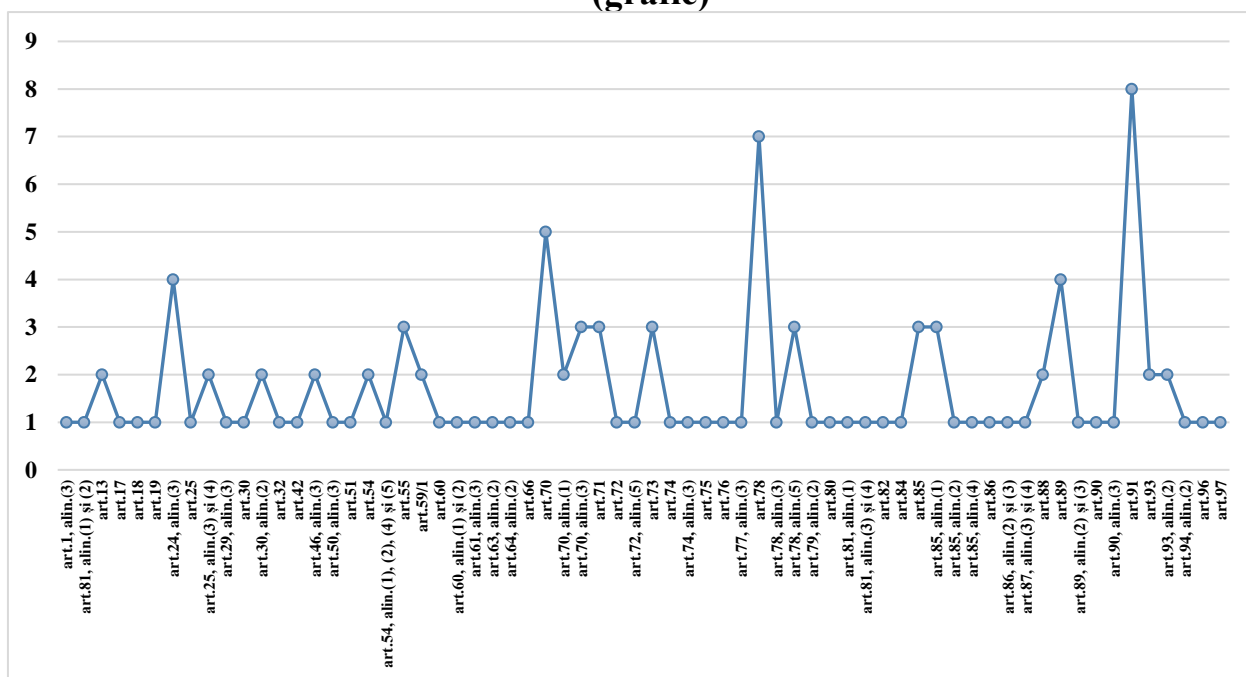
63.	93, alin.(2)	Avizul nr.2 din 05.01.2018; Avizul nr.5 din 10.12.2018.
64.	94, alin.(2)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
65.	96	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
66.	97	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
67.	98	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000.
68.	98, alin.(6)	Avizul nr.1 din 02.01.2018; Avizul nr.4 din 24.06.2018.
69.	100	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
70.	101	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000.
71.	102	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000.
72.	102, alin.(1), (3) și (4)	Avizul nr.4 din 14.10.1999.
73.	102 ¹	Avizul nr.6 din 16.11.1999.
74.	103	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
75.	104	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
76.	105	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
77.	106	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
78.	106 ¹ , alin.(1), (2) și (3)	Avizul nr.4 din 14.10.1999.
79.	106 ² , alin.(1), (2) și (3)	Avizul nr.4 din 14.10.1999.
80.	107, alin.(1)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.

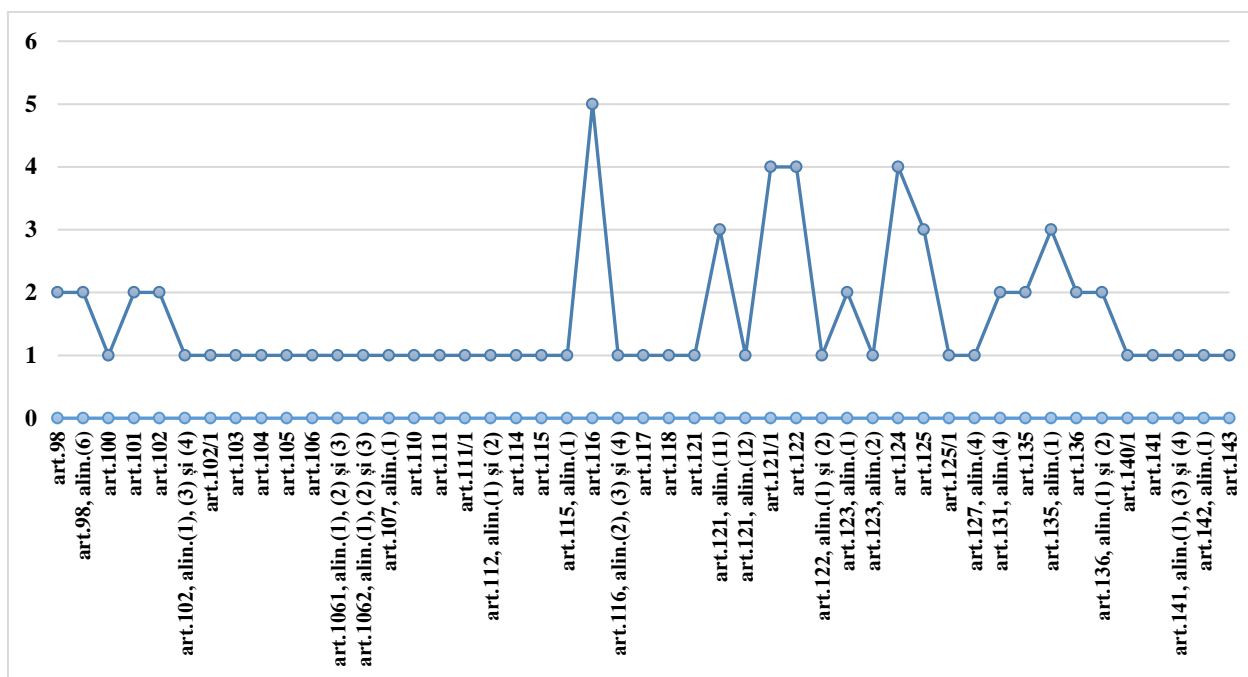
81.	110	Avizul nr.4 din 28.11.2002.
82.	111	Avizul nr.4 din 28.11.2002.
83.	111 ¹	Avizul nr.4 din 28.11.2002.
84.	112, alin.(1) și (2)	Avizul nr.2 din 30.07.2002.
85.	114	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
86.	115	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
87.	115, alin.(1)	Avizul nr.3 din 25.10.2001.
88.	116	Avizul nr.758 din 15.11.1995; Avizul nr.6 din 19.04.2016; Avizul nr.4 din 05.12.2017; Avizul nr.1 din 22.09.2020; Avizul nr.2 din 03.12.2020.
89.	116, alin.(2), (3) și (4)	Avizul nr.3 din 25.10.2001.
90.	117	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
91.	118	Avizul nr.3 din 18.04.1995.
92.	121	Avizul nr.4 din 05.12.2017.
93.	121, alin.(1 ¹)	Avizul nr.6 din 19.04.2016; Avizul nr.1 din 22.09.2020; Avizul nr.2 din 03.12.2020.
94.	121, alin.(1 ²)	Avizul nr.6 din 19.04.2016.
95.	121 ¹	Avizul nr.6 din 19.04.2016; Avizul nr.4 din 05.12.2017; Avizul nr.1 din 22.09.2020; Avizul nr.2 din 03.12.2020.

96.	122	Avizul nr.6 din 19.04.2016; 05.12.2017; Avizul nr.1 din 22.09.2020; 03.12.2020.	Avizul nr.4 din Avizul nr.2 din
97.	122, alin.(1) și (2)	Avizul nr.3 din 25.10.2001.	
98.	123, alin.(1)	Avizul nr.3 din 25.10.2001; 05.12.2017.	Avizul nr.4 din
99.	123, alin.(2)	Avizul nr.3 din 25.10.2001.	
100.	124	Avizul nr.1 din 17.03.1997; 19.10.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000; 19.04.2016.	Avizul nr.5 din Avizul nr.5 din
101.	125	Avizul nr.1 din 17.03.1997; 11.07.2000; Avizul nr.5 din 19.04.2016.	Avizul nr.1 din
102.	125 ¹	Avizul nr.5 din 19.04.2016.	
103.	127, alin.(4)	Avizul nr.3 din 11.05.1999.	
104.	131, alin.(4)	Avizul nr.4 din 14.10.1999; 11.07.2000.	Avizul nr.1 din
105.	135	Avizul nr.6 din 16.11.1999; 22.09.2014.	Avizul nr.1 din
106.	135, alin.(1)	Avizul nr.1 din 11.07.2000; 16.12.2004; Avizul nr.7 din 06.12.2016.	Avizul nr.1 din
107.	136	Avizul nr.6 din 16.11.1999; 11.07.2000.	Avizul nr.3 din
108.	136, alin.(1) și (2)	Avizul nr.1 din 16.12.2004; 06.12.2016.	Avizul nr.7 din
109.	140 ¹	Avizul nr.3 din 25.10.2001.	

110.	141	Avizul nr.6 din 16.11.1999.
111.	141, alin.(1), (3) și (4)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
112.	142, alin.(1)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
113.	143	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
114.	III	Avizul nr.758 din 15.11.1995

Borderoul articolelor din Constituție avizate de Curtea Constituțională (grafic)

Borderoul calificativelor avizelor Curții Constituționale

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Avizul		
		pozitiv	pozitiv parțial	negativ
1.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 18.04.1995 privind modificarea articolelor 13 și 118 din Constituția Republicii Moldova	X		
2.	Hotărârea CC nr.758 din 15.11.1995 Avizul Curții Constituționale la sesizarea Președintelui RM privind modificarea articolului 116 și articolului III titlul VII "Dispoziții finale și tranzitorii" din Constituția Republicii Moldova	X		
3.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 17.03.1997 asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea unor articole din Constituția Republicii Moldova		X	
4.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 10.06.1998 la inițiativa de completare a art.73 din Constituția Republicii Moldova			X

5.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 09.02.1999 asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea unor articole din Constituția Republicii Moldova		X	
6.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 18.02.1999 asupra inițiativei de completare a art.73 din Constituția Republicii Moldova	X		
7.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 11.05.1999 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea art. 127 din Constituția Republicii Moldova			X
8.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 14.10.1999 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		
9.	Avizul Curții Constituționale nr.5 din 19.10.1999 la proiectul legii constituționale privind modificarea art.124 și 125 din Constituție	X		
10.	Avizul Curții Constituționale nr.6 din 16.11.1999 asupra inițiativei de revizuire a Constituției Republicii Moldova	X		
11.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 11.07.2000 Aviz asupra inițiativei de revizuire a Constituției Republicii Moldova	X		
12.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 11.07.2000 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova	X		

13.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 11.07.2000 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova	X		
14.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 26.12.2000 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului	X		
15.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 25.01.2001 Aviz asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea și completarea unor articole din Constituție	X		
16.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 13.03.2001 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerii Parlamentului Republicii Moldova	X		
17.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 25.10.2001 Aviz asupra proiectelor de legi pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		
18.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 12.02.2002 Aviz asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova		X	
19.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 30.07.2002 asupra inițiativei de revizuire a Constituției		X	
20.	Aviz nr.3 din 26.11.2002 asupra proiectului de Lege constituțională privind modificarea art.88 lit.g) din Constituție	X		
21.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 28.11.2002 Aviz asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și	X		

	completarea unor articole din Constituția Republicii Moldova			
22.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 16.12.2004 asupra proiectului de lege pentru completarea art.135 și modificarea art.136 din Constituția Republicii Moldova	X		
23.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 17.03.2005 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova	X		
24.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 22.09.2005 asupra proiectelor de lege pentru modificarea art.24 alin.(3) din Constituția Republicii Moldova	X		
25.	Avizul CC nr.1 din 25.04.2006 asupra proiectului de lege pentru excluderea propoziției ”Caracterul licit al dobândirii se prezumă” din alineatul (3) articolul 46 din Constituția Republicii Moldova	X		
26.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 03.04.2008 asupra proiectului de lege pentru completarea art.81 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova			X
27.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 09.12.2008 asupra proiectului de lege pentru modificarea art.32 din Constituția Republicii Moldova		X	
28.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 22.04.2009 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova	X		
29.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 12.06.2009 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului	X		

30.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 14.08.2009 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova	X		
31.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 17.09.2009 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova	X		
32.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 29.04.2010 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova	X		
33.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 04.05.2010 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova	X		
34.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 06.07.2010 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova prin referendum constituțional	X		
35.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 21.09.2010 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului	X		
36.	Avizul Curții Constituționale nr.5 din 24.12.2010 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova	X		
37.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 25.11.2011 asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea articolelor 70 și 71 din Constituția Republicii Moldova	X		

38.	Avizul nr.1 din 22.09.2014 asupra inițiativei de revizuire a articolelor 78, 85, 89, 91 și 135 din Constituția Republicii Moldova prin referendum republican		X	
39.	Avizul nr.1 din 24.07.2015 asupra inițiativei de revizuire a articolului 78 alineatul (3) din Constituția Republicii Moldova	X		
40.	Aviz nr.2 din 10.11.2015 asupra inițiativei civice de revizuire a articolelor 60, 70, 78 și 89 din Constituția Republicii Moldova prin referendum republican	X		
41.	Aviz nr.1 din 29.02.2016 asupra inițiativei de revizuire a articolelor 78, 85 alineatul (4) și 89 din Constituția Republicii Moldova			X
42.	Aviz nr.2 din 16.03.2016 asupra inițiativei de revizuire a articolului 70 alineatul (3) din Constituția Republicii Moldova			X
43.	Aviz nr.4 din 18.04.2016 asupra inițiativei de revizuire a articolului 70 din Constituția Republicii Moldova	X		
44.	Aviz nr.3 din 18.04.2016 la proiectul de lege pentru completarea Constituției Republicii Moldova cu articolul 59/1	X		
45.	Aviz nr.6 din 19.04.2016 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		
46.	Aviz nr.5 din 19.04.2016 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		

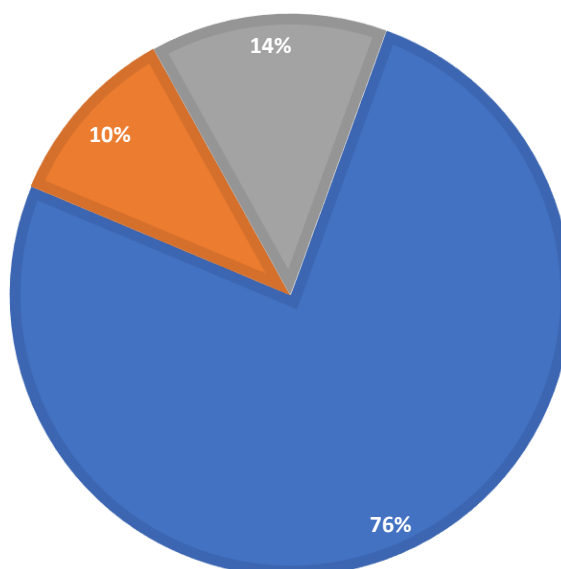
47.	Aviz nr.7 din 06.12.2016 la proiectul de lege pentru modificarea Constituției Republicii Moldova	X		
48.	Aviz nr.1 din 24.01.2017 asupra inițiativei de revizuire a articolului 42 din Constituția Republicii Moldova		X	
49.	Aviz nr.2 din 20.10.2017 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unui ministru	X		
50.	Aviz nr.3 din 31.10.2017 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova	X		
51.	Aviz nr.4 din 05.12.2017 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		
52.	Aviz nr.5 din 11.12.2017 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		
53.	Aviz nr.1 din 02.01.2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului	X		
54.	Aviz nr.2 din 05.01.2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unei legi	X		

55.	Aviz nr.3 din 10.04.2018 la proiectul de lege pentru modificarea articolelor 50 și 51 din Constituția Republicii Moldova (persoane cu dizabilități)	X		
56.	Aviz nr.4 din 24.09.2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului	X		
57.	Aviz nr.5 din 10.12.2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unor legi	X		
58.	Avizul nr.1 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a datei alegerilor parlamentare anticipate	X		
59.	Avizul nr.2 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului	X		
60.	Aviz nr.1 din 22.09.2020 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției (sistemul judecătoresc [3])			X
61.	Aviz nr.2 din 03.12.2020 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției (sistemul judecătoresc)	X		
62.	Avizul nr.1 din 15.04.2021 pentru constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului	X		

63.	Avizul nr.2 din 26.10.2021 al sesizării nr. 197c/2021 privind proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 din Constituție (imunitatea deputatului)	X		
64.	Avizul nr.1 din 15.03.2022 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 46 din Constituție (prezumția dobândirii licite a bunurilor de către persoanele care exercită funcții publice)			X
65.	Aviz nr.1 din 14.02.2023 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 din Constituție (imunitatea deputatului)			X
66.	Avizul nr.2 din 27.07.2023 (sesizarea nr. 204c/2022) la proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 alin. (1) din Constituție (incompatibilitatea deputatului)			X
67.	Numărul total	50	7	9

Borderoul calificativelor avizelor Curții Constituționale (diagramă)

■ 1. Aviz pozitiv ■ 2. Aviz parțial pozitiv ■ 3. Aviz negativ

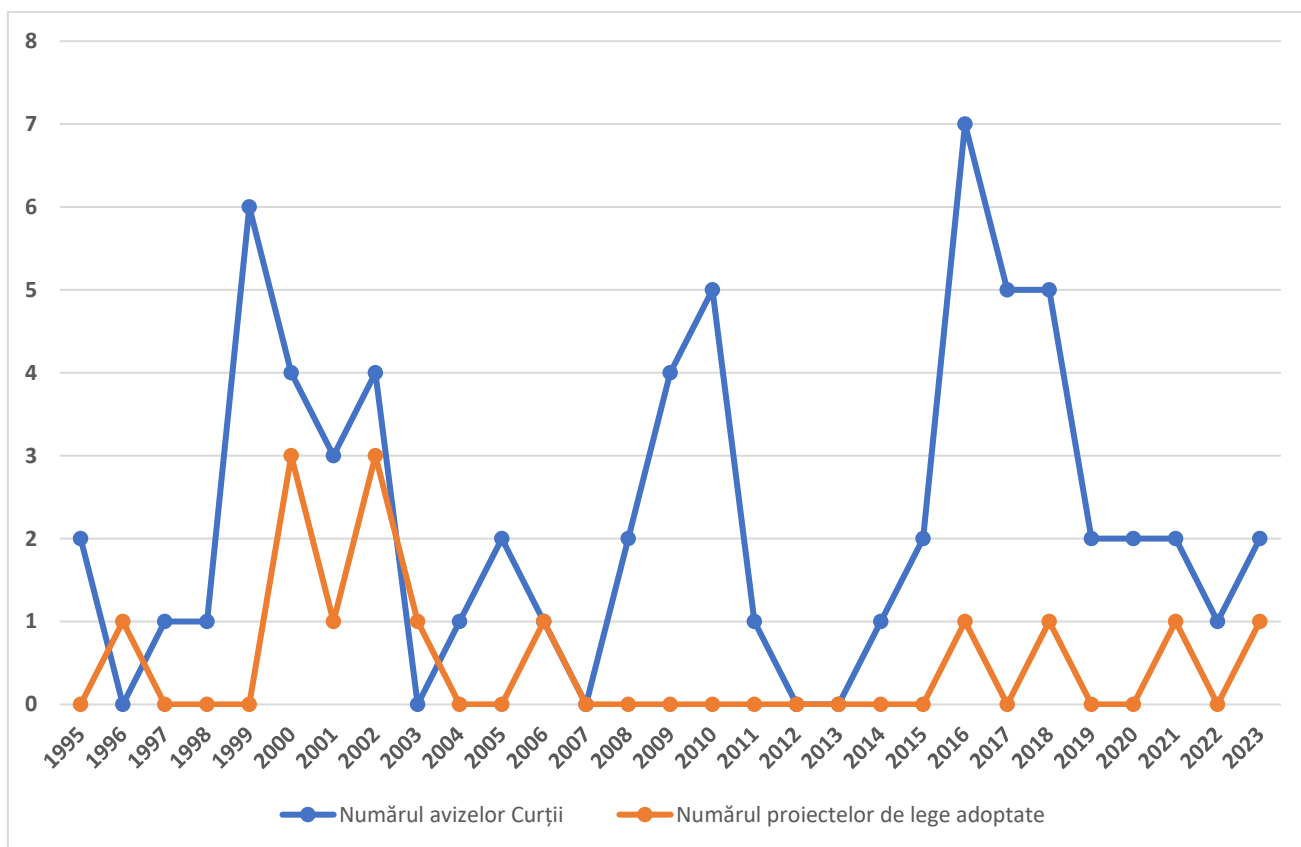

**Borderoul legilor de modificare a Constituției
adoptate de Parlamentul RM în perioada 1995-2023**

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Legea constituțională
1.	Hotărârea CC nr.758 din 15.11.1995 Avizul Curții Constituționale la sesizarea Președintelui RM privind modificarea articolului 116 și articolului III titlul VII "Dispoziții finale și tranzitorii" din Constituția Republicii Moldova	Legea nr.957 din 19.07.1996 cu privire la unele modificări în Constituția Republicii Moldova
2.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 14.10.1999 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.1115-XIV din 05.07.2000 pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
3.	Avizul Curții Constituționale nr.5 din 19.10.1999 la proiectul legii constituționale privind modificarea art.124 și 125 din Constituție	Legea nr.1115-XIV din 05.07.2000 pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
4.	Avizul Curții Constituționale nr.6 din 16.11.1999 asupra inițiativei de revizuire a Constituției Republicii Moldova	Legea nr.1115-XIV din 05.07.2000 pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
5.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 11.07.2000 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.1470 din 21.11.2002 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
6.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 11.07.2000 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.351 din 12.07.2001 pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
7.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 25.10.2001 Aviz asupra proiectelor de legi pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.1471 din 21.11.2002 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova

8.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 12.02.2002 Aviz asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.1469 din 21.11.2002 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
9.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 28.11.2002 Aviz asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și completarea unor articole din Constituția Republicii Moldova	Legea nr.344 din 25.07.2003 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
10.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 22.09.2005 asupra proiectelor de lege pentru modificarea art.24 alin.(3) din Constituția Republicii Moldova	Legea nr.185 din 29.06.2006 pentru modificarea articolului 24 din Constituția Republicii Moldova
11.	Aviz nr.5 din 19.04.2016 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.256 din 25.11.2016 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
12.	Aviz nr.3 din 31.10.2017 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova	Legea nr.52 din 16.03.2023 pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale
13.	Aviz nr.3 din 10.04.2018 la proiectul de lege pentru modificarea articolelor 50 și 51 din Constituția Republicii Moldova (persoane cu dizabilități)	Legea nr.255 din 22.11.2018 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
14.	Aviz nr.2 din 03.12.2020 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției (sistemul judecătoresc)	Legea nr.120 din 23.09.2021 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova

Borderoul legilor de modificare a Constituției adoptate de Parlamentul RM în perioada 1995-2023 (grafic)

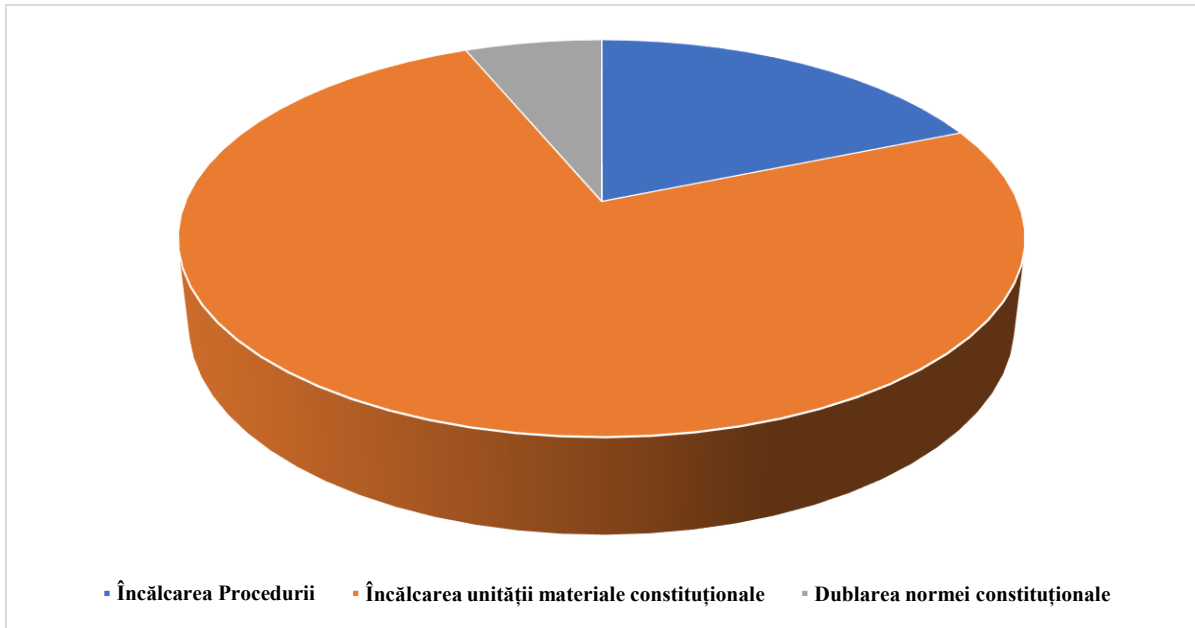

Deficiențele constatate de Curtea Constituțională în avizele sale asupra proiectelor de lege de revizuire a Constituției:

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Încălcarea Procedurii (numărul de semnături pentru revizuirea Constituției, condițiile temporale pentru revizuirea Constituției)	Constatarea încălcării unității materiei constituționale (intră în contradicție cu alte norme constituționale)	Dublarea normei constituționale
1.	Avizul nr.1 din 17.03.1997	-	+	-

2.	Avizul nr.1 din 10.06.1998	+	-	-
3.	Avizul nr.1 din 09.02.1999	-	+	-
4.	Avizul nr.3 din 11.05.1999	-	+	-
5.	Avizul nr.1 din 12.02.2002	-	+	-
6.	Avizul nr.2 din 30.07.2002	-	+	-
7.	Avizul nr.1 din 03.04.2008	-	+	-
8.	Avizul nr.2 din 09.12.2008	-	+	-
9.	Avizul nr.1 din 22.09.2014	+	-	-
10.	Avizul nr.1 din 29.02.2016	-	+	-
11.	Avizul nr.1 din 16.03.2016	-	+	-
12.	Avizul nr.1 din 24.01.2017	-	-	+
13.	Avizul nr.1 din 22.09.2020	+	-	-
14.	Avizul nr.1 din 15.03.2022	-	+	-
15.	Avizul nr.1 din 14.02.2023	-	+	-
16.	Avizul nr.2 din 27.07.2023	-	+	-
17.	Numărul total	3	12	1

**Deficiențele constatate de Curtea Constituțională în avizele sale
asupra proiectelor de lege de revizuire a Constituției (grafic)**

**Prezenta cercetare este prezentată
în cadrul Conferinței naționale aniversare
practico- științifice cu participare internațională
„Constituția Republicii Moldova la 30 de ani și integrarea europeană”
din 29 iulie 2024**

**SECURITATEA CONSTITUȚIEI REPUBLICII MOLDOVA
ÎN CONTEXTUL REFERENDUMULUI REPUBLICAN
DIN 20 OCTOMBRIE 2024**

Valeriu KUCIUK,
doctor în drept, lector univertar,
președinte al Institutului Justiției Constituționale
vkuchiuk@yahoo.com; <https://orcid.org/0000-0002-5903-2651>

Gheorghe COSTACHI,
doctor habilitat în drept, profesor universitar,
cercetător principal în cadrul Institutului de Cercetări Juridice,
Politice și Sociologice al USM
<https://orcid.org/0000-0003-1396-7598>; costachi70@mail.ru

Rezumat

Autorii au efectuat o cercetare științifică pe un subiect important – procedura și valoarea juridică a referendumului preconizat pe 20 octombrie 2024, analizând inițiativa legislativă respectivă a Parlamentului, dar și avizul Curții CONstituționale la caz, deducând concluzii importante privind aspectele neconstituționale constatate și gravitatea efectelor juridice pentru statul de drept Republica Moldova. Autorii atrag atenția la posibilele urmări nefaste pentru statul moldovenesc, care pot fi ireversibile și conduce la lichidarea Republicii Moldova în calmitatea sa de stat suveran și independent.

Cuvinte cheie: Constituție, referendum, stat de drept, Republica Moldova

Întroducere

La 16 mai 2024, Parlamentul Republicii Moldova, cu voturile a 56 de deputați, a programat pentru 20 octombrie curent desfășurarea concomitentă a unui referendum constituțional pe problema integrării țării în Uniunea Europeană și a alegerilor prezidențiale.

Este evident, că cuvântul „referendum” este cu siguranță cunoscut tuturor.

Dar vom sublinia, că anume referendumul este cea mai importantă instituție a democrației directe, reprezentând votul cetățenilor țării asupra celor mai importante probleme de importanță națională, regională sau

locală, fiind cea mai importantă modalitate de participare a poporului la propria soartă, la adoptarea unei decizii de valoare constituțională – deci de cea mai înaltă forță juridică în ierarhia actelor normative, poporul Moldovei participând în acest mod la o legiferare directă a unei norme juridice.

Discuții și aprecieri

Conform art.75 din Constituție - „(1) *Cele mai importante probleme ale societății și ale statului sînt supuse referendumului. (2) Hotărârile adoptate potrivit rezultatelor referendumului republican au putere juridică supremă*”.

Despre aceasta ne spun și prevederile respective din *Codul Electoral al Republicii Moldova* – referendumul republican are loc în vederea exercitării puterii poporului și a asigurării participării lor directe la conducerea treburilor publice.

Din punct de vedere procedural, actele adoptate prin referendum republican dobândesc forță juridică după confirmarea rezultatelor referendumului de către Curtea Constituțională și sunt obligatorii pentru aplicare pe întreg teritoriul Republicii Moldova.

Având în vedere că, conform Codului, există patru tipuri de referendum republican (constituțional, legislativ, privind demiterea din funcție a Președintelui Republicii Moldova și consultativ), doar un singur tip de referendum ridică subiectul privind revizuirea Constituției - referendumul constituțional.

Ținând cont de punctele de referință de mai sus, am analizat inițiativa legislativă a Parlamentului de a organiza un referendum constituțional pentru revizuirea Constituției, care a primit aviz pozitiv de la Curtea Constituțională la 16 aprilie 2024.

Semnificativ este faptul că judecătorii Curții Constituționale au dat aprobarea în unanimitate, deși în fața noastră, ca cercetători științifici, au rămas mai multe întrebări fără răspuns.

În primul rând, aceasta ține de propunerea consolidării identității europene a poporului Republicii Moldova și ireversibilitatea drumului european al țării prin includerea acestei idei în preambulul Constituției, subliniind că integrarea în UE este declarată scop strategic al Republicii Moldova.

În opinia noastră, aceasta este atât o greșală de tehnică legislativă, contrară prevederilor Legii 100/2917, cât și un supliment ideologic, fag și

contrar prevederilor exprese ale Constituției și, prin urmare, inițiativa legislativă dată este una neconstituțională.

Desemnarea ireversibilității drumului european al țării în preambulul Constituției, formalizează conceptual o idee politică ridicând-o la nivel de obligație constituțională, dar în esență această idee politică exprimă interesul politic, viziunea politică asupra lumii și/sau idealul politic al unuia sau a mai multor partide politice. Deci, este vorba de un principiu ideologic.

În același timp, în baza acestui principiu politic, apare obligația statului de a stabili, pe această bază ideologică, o evaluare a dezirabilității unei anumite existențe sociale, social-ecoinomice și politice.

Totodată, actuala Constituție interzice direct înființarea oricăror ideologii, precizând clar în articolul 5 partea (2) că „Nici o ideologie nu poate fi constituită ca ideologie oficială de stat”.

Prin urmare, astfel de prevederi nu pot fi înscrise în Constituție, fiindcă Constituția interzice expres acest fapt.

Și atunci trebuie să ne conducem de prevederile art.7 din Constituție, care stabilesc clar că „Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică”.

Ne punem întrebarea, de ce judecătorii constituționali de la Curtea Constituțională, care pronunță hotărârile sale în numele Republicii Moldova, au trecut cu vederea acest fapt neconstituțional, avizând pozitiv inițiativa legislativă respectivă a corpului parlamentar?

A doua chestiune, pe care am cercetat-o se referă la normele abstracte prezente în proiectul de lege constituțională, care propunând un nou capitol al Constituției „*Integrarea în Uniunea Europeană*”, prevede că aderarea Republicii Moldova la tratatele fondatoare ale UE este aprobată de Parlament prin lege organică, iar după aderare, aceste tratate constitutive și alte acte juridice, care au caracter obligatoriu în UE, vor avea prioritate față de prevederile legislației interne ale Republicii Moldova.

Pe lângă faptul că aceste prevederi contravin mai multor norme constituționale, inclusiv articolelor 1, 2, 4, 5 etc., ele încalcă principiile unității materiei constituționale și a preeminenței dreptului.

Astfel, normele propuse în Constituție introduc o contradicție principială între diferite norme și text constituțional, opunându-le atât juridic, cât și doctrinar, dar în special constituțional.

Asa, art. 142 definește clar limitele revizuirii constituționale, deoarece prevederile referitoare la caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și la neutralitatea permanentă a acestuia, nu pot fi revizuite decât dacă sunt aprobate prin referendum de majoritatea cetățenilor incluși în listele electorale. Mai mult, nu este permisă revizuirea normelor constituționale, a căror consecință ar fi desființarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.

Dar adoptarea prin lege organică a unor modificari în Constituție, nu încalcă oare normele în vigoare a constituției, care prevăd clar ca constituția poate fi modificată doar printr-o lege constituțională.

La rândul său legea constituțională se adoptă conform altei proceduri decât legea organică sau cea ordinară.

Ne punem întrebarea, de ce judecătorii constituționali, de asemenea, nu au observat aceasta contradicție și acest flagrant constituțional?

Mai ales că revizuirea normelor constituționale, a căror consecință ar fi desființarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora nu este permisă de Constituție.

Și dacă actele juridice ale UE vor afecta caracterul suveran, independent și unitar al statului, ce facem? Sau dacă deciziile organelor de lucru ale UE vor pune în pericol neutralitatea permanentă a Moldovei, doar se cunoaște că UE este implicată în conflictul militar ruso-ucrainean, livrând Ucrainei arme și muniții, fiind inițiator de sancțiuni internaționale, inclusiv a blocat comerțul direct cu Federația Rusă și Belarusia. Ce va face Moldova, statul și businessul, cum se va conduce Moldova de normele de neutralitate permanentă consfințite în buchia constituțională? Sau ne dezicem de neutralitate, interzicem comerțul cu aceste două state și aplicăm tot arsenalul de razboi indirect în relațiile cu Federația Rusă și Belarusia.

Întrebarea noastră este – negăm constituția și aducem războiul la noi acasă?

Or altfel, cum ar trebui aceste acte să aibă prioritate față de Constituția Republicii Moldova, față de prevederile legilor interne ale Republicii Moldova, fără a trece ratificarea lor prin Parlament? Or, este acceptabilă o altă modalitate de implementare a unor norme juridice în cadrul legal al țării?

În același timp, atragem atenția că Parlamentul s-a adresat Curții Constituționale pentru avizarea unei singure întrebări adresată

participanților la referendum: „Susțineți integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană?”

Dar Curtea nici nu a dorit să se expună asupra întrebării puse, menționând că „la această etapă, Curtea Constituțională poate da un aviz doar asupra inițiativei de revizuire a Constituției, dar nu și asupra chestiunii care ar trebui supusă unui referendum”.

Însă, ulterior, Parlamentul, în hotărârea sa adoptată, a identificat o altă întrebare. Oare în acest caz nu ar trebui din nou a se adresa Inaltei Curți pentru obținerea unui nou aviz consultativ deplin și actualizat?

Practica Curții Constituționale raspunde cu un DA clar.

Revenind la subiectul referendumului republican, remarcăm că Curtea Constituțională a statuat că această inițiativă a parlamentarilor nu afectează caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și statutul său neutru. Acest lucru este extrem de important de remarcat, întrucât, conform Constituției, aceste patru prevederi (suveranitatea, independența, unitatea statului și statutul său neutru) pot fi revizuite doar dacă sunt aprobate prin referendum cu majoritatea cetățenilor incluși în listele electorale.

Dar având suportul menționat supra, oferit de Curtea Constituțională se conturează o altă realitate cvasi-juridică.

Astfel, în opinia noastră, Curtea Constituțională a deliberat în mod conștient și penal acest lucru, deoarece în acest caz, revizuirea constituției va avea loc dacă o votează o simplă majoritate a cetățenilor care vor participa la referendumul din 20 octombrie. În același timp, decizia luată în cadrul referendumului va obține statutul său legal dacă la alegeri vor vota o treime (1/3) din numărul alegătorilor înscriși în listele electorale.

Și în așa mod, renunțarea la suveranitate, independență, la integritatea teritorială și la neutralitate, vor putea fi adoptate de deputați în procedură ordinară.

Încă o dată subliniem ciudățenia faptului că Curtea Constituțională nu a observat toate aceste iregularități avizând pozitiv inițiativa referendumului republican.

Concluzii

Astfel, urmare a cercetării juridice efectuate, apare întrebarea - prin rescrierea Constituției, prin introducerea în Constituție a unei noi modalități de revizuire a ei de către o simplă majoritate a deputaților, ce se dorește? care este scopul acestor modificări propuse sub paravanul integrării europene?

Fără a cerceta scopurile politice ale grupului politic inițiator al referendumului republican, vom expune concluziile noastre privind efectul acestor modificări în Constituție, în cazul în care poporul le va vota (adică va vota “pentru” majoritatea cetățenilor incluși în listele electorale).

Este de subliniat, ca votarea acestui proiect de lege cu o simplă majoritate de 1/3 și mai mult de votanți (dar mai puțini ca o majoritate a cetățenilor incluși în listele electorale) conduce de drept la nevalabilitatea referendumului.

Deci, expunem mai jos concluziile noastre privind efetele juridice ale referendumului republican valabil care va avea loc pe 20 octombrie 2024 (“pentru” va vota majoritatea cetățenilor incluși în listele electorale), și respectiv a modificării Constituției adoptate de Suveran. Astfel:

1. Constituția Republicii Moldova va pierde calitatea sa de Lege supremă, fiindcă normele juridice ale UE, de drept vor avea prioritate în fața normelor de drept național.

2. O simplă majoritate a corpului parlamentar (51 de deputați) va obține dreptul de a supune revizuirii normele constituționale în procedura ordinară legislativă.

3. O simplă majoritate a corpului parlamentar (51 de deputați) va obține dreptul de a supune revizuirii dispozițiile privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului.

4. O simplă majoritate a corpului parlamentar (51 de deputați) va obține dreptul de a revizui Constituția chiar dacă aceasta ar avea ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.

5. Având în vedere dreptul de a revizui nelimitat Constituția, statul moldovenesc poate fi lichidat printr-o hotărâre a unei simple majorități a corpului parlamentar (51 de deputați).

Si aceasta este grav, atît pentru fiecare cetățean al Republicii Moldova, cît și pentru statul de drept Republica Moldova, care în acest caz statul Republica Moldova își va încheia existența sa și poate fi radiat din registrul statelor al Organizației Națiunilor Unite!

26 iulie 2024

**КОНСТИТУЦИЯ (ЛЕЖЯ ТЕМЕЙНИКЭ)
РЕСПУБЛИШИЙ СОВЕТИШЕ СОЦИАЛИСТЕ
МОЛДОВЕНЕШТЬ ДИН 1941**

Boris NEGRU
doctor în drept, profesor

Alina NEGRU
doctor, conferențiar universitar

Inițial, înainte de a caracteriza esența, conținutul și destinația Constituției Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, am vrea să atragem atenție la următoarele.

E cunoscut faptul că Basarabia, Bucovina de Nord, ca spații românești, au fost inițial părți componente ale statului Moldova. În această ordine de idei, sunt sugestive cuvintele umanistului italian Antonio Bonfini (născut în 1434), ajuns secretar al lui Matia Corvinul, regele Ungariei (1458-1490) și bun cunoscător al mediilor central-europene și al românilor: „Căci românii se trag din romani, ceea ce mărturisește până în timpurile de acum limba lor, care, deși se află în mijlocul unor neamuri barbare atât de felurite, nu a putu fi răpusă ... Căci din legiunile și coloniile romane aduse în Dacia de Traian și de ceilalți împărați romani s-u tras românii ... Deși năvăliri barbare de tot felul s-au revărsat asupra provinciei Dacia și asupra poporului român și asupra regiunii goților împreună cu Canonia, totuși s-a văzut că n-a putut fi răpuse coloniile și legiunile romane care se dezvoltaseră de curând. Înecați sub valul de barbari, ele totuși mai exală limba română și, ca să nu o părăsească nicidecum, se împotrivesc cu atâta îndârjire, încât îi vezi că luptă nu atât pentru păstrarea neatinsă a vieții, cât și a limbii”.

Totuși, la 1775 Imperiul Habsburgic răpește Moldovei partea ei de nord, Bucovina. În urma Războiului ruso-turc din 1806-1812, Rusia dezmembrează Moldova, anexând ținutul dintre Prut și Nistru asupra căruia extinde, în mod artificial, numele de Basarabia. Drept rezultat al prăbușirii

Imperiului Rus în 1917, aceste teritorii au revenit în mod firesc și legitim la România.

În 1940 se produce un nou dezastru național declanșat de nota ultimativă din 26 iunie, prin care guvernul sovietic cerea României „să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia” și „să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei cu hotarele sale potrivit cu harta alăturată”. Poți cere „înapoierea” și „transmiterea” la ceea ce își aparține. Evident, această notă constituia un act de agresiune, conform Convenției de definire a agresiunii din 3-5 iulie 1933 încheiate la Londra, la care atât România, cât și Uniunea Sovietică erau părți.

Nu trecem cu vederea nici faptul că, la 23 august 1939, la Moscova, a fost încheiat Pactul de neagresiune dintre Germania și URSS, însoțit de un protocol adițional secret, care se referea la sferele de influență a acestor două state. În realitate, acest document apare ca un **act de agresiune** și nu de pace, cum este nominalizat și încâlca toate normele și principiile unanim recunoscute ale dreptului internațional.

Armata Roșie ocupă teritoriul Basarabiei, nordul Bucovinei și fostul ținut Herța (acesta nici nu era indicat în notă), anexându-le la URSS și impunând un regim comunist totalitar. Dacă, conform datelor recensământului Rusiei țariste din 1816, se indica faptul că în Basarabia sunt 86% de români, în nota guvernului sovietic se conține o afirmație mincinoasă referitor la „populația, preponderent ucraineană a Basarabiei”. În rezultatul politicii de colonizare și deznaționalizare, procentul românilor din Basarabia în 1917 scade până la 65%. Chiar conform acestui procentaj, nu poate fi vorba de o populație „preponderent ucraineană” a Basarabiei.

În grabă mare, se inițiază problema unirii RASSM cu Basarabia și crearea unei republici unionale. Ziarul Partidului Comunist „Pravda”, scria că noua Republică Moldovenească va avea 3,7 mln. oameni și un teritoriu de 50 mii kilometri pătrați, adică un teritoriu mai mare ca cel al Belgiei, Olandei, Elveției.

La 2 august 1940, la sesiunea Sovietului Suprem al URSS, a fost adoptată Legea cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. Teritoriul noii republici unionale și numărul locuitorilor ei nici pe departe nu coincidea cu datele la care făcea referință ziarul „Pravda”. La acel moment, RSSM avea un teritoriu de 33,7 mii kilometri pătrați și o populație de 2,7 mln. de locuitori. Din cele 14 raioane ale RASSM republicii unionale i-au revenit 11 (raioanele Balta, Codâma, Pesceansc – revenind Ucrainei) raioane. Tot la Ucraina sunt anexate Bucovina de Nord, județele Hotin și Akerman. Județul Izmail, deși majoritatea populației o constituiau românii (moldovenii), de asemenea, revine în mod fraudulos Ucrainei.

Avizul Comisiei Sovietului Suprem al RSS Moldova, din 23 iunie 1990, făcând o apreciere a evenimentelor din acea perioadă, a argumentat nelegitimitate, încălcări grave ale normelor și principiilor unanim recunoscute ale dreptului internațional și chiar a legislației URSS, ocuparea spațiilor românești și constituirea RSSM. Astfel, Avizul scoate în evidență următoarele:

1. Basarabia a fost anexată la URSS prin forță și amenințarea cu forța, ca rezultat al pactului Molotov-Ribbentrop;
2. Basarabenii n-au fost întrebați și n-au participat sub nici o formă la adoptarea legii din 2 august 1940;
3. Legea din 2 august 1940 a însemnat dezmembrarea teritoriilor naționale românești (moldovenești) și a populației băștinașe a acestor teritorii între două state: RSS Ucraineană și RSS Moldovenească;
4. Sovietul Suprem al URSS, conform Constituției unionale din 1936, nu avea dreptul să formeze o republică unională, ci doar s-o primească în componența URSS. Legea despre frontiera RSSM în componența URSS așa și nu a fost adoptată.

La 10 februarie sesiunea I-a a Sovietului Suprem al RSSM a adoptat **Constituția RSSM**. Constituția conținea 11 capitole și 125 articole. Practic, Constituția RSSM, după structură și numirea capitolelor, prin nimic nu se

deosebește de constituțiile celorlalte republici unionale:

Capitolul I – Structura obștească;

Capitolul II – Structura de stat;

Capitolul III – Organele superioare ale puterii de stat;

Capitolul IV – Organele cărmuirii de stat;

Capitolul V – Organele locale;

Capitolul VI – Bugetul;

Capitolul VII – Judecata și procuratura;

Capitolul VIII – Drepturile și îndatoririle cetățenilor;

Capitolul IX – Sistemul de alegeri;

Capitolul X – Gherbul, steagul, capitala;

Capitolul XI – Rânduiala schimbării constituției.

Remarcăm și faptul că Constituția RSSM a activat până în iunie 1941. În prima perioadă a ostilităților pe frontul de Est, teritoriul Basarabiei a fost eliberat de trupele românești, care au reinstalat pe teritoriul său administrația română. În perioada 1941-1944, Basarabia a fost din nou integrată ordinii constituționale românești, existentă până la anexarea Basarabiei. După 1944, Basarabia a fost din nou ocupată de trupele sovietice și anexată la URSS. Revenirea Basarabiei sub administrația sovietică a fost însoțită de arestări masive, deportări în masă, precum și de o politică permanentă de deznaționalizare. Se restabilește „ordinea constituțională sovietică”, prevăzută de Constituția URSS și Constituția RSSM.

În capitolul I, RSS Moldovenească era declarată stat al muncitorilor și țăranilor, iar baza politică o constituiau „sovietele de deputați ai oamenilor muncii, apărute în rezultatul răsturnării puterii moșierilor și capitaliștilor și instaurării dictaturii proletariatului”. După cum, pe bună dreptate, remarcă profesorul universitar Elena Aramă, „acest articol cuprinde două inexactități: Sovietele locale așa și nu „apăruseră” la data adoptării

Constituției, iar, răsturnarea puterii moșierilor și capitaliștilor a fost făcută de Armata Roșie și nu de oamenii muncii”.

Conform Constituției (vezi art.4), baza economică a RSSM o alcătuiă sistemul socialist de gospodărire și proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, care s-au afirmat în urma lichidării sistemului capitalist al gospodăririi, lichidării proprietății private asupra mijloacelor de producție, în rezultatul naționalizării întreprinderilor, băncilor, transportului, mijloacelor de comunicații, în scopul nimicirii definitive a exploatării omului de către om și a construirii socialismului.

Proprietatea socialistă îmbracă, fie forma proprietății de stat – bun al întregului popor -, fie forma cooperatist-colhoznică. Constituția consacră proprietatea statului asupra principalelor mijloace de producție, recunoscând totodată și dreptul de proprietate al colhozurilor, precum și dreptul colhoznicilor de a avea în folosință personală un mic lot de pământ lângă casă și de a avea în proprietate personală o gospodărie auxiliară.

Cele spuse în art.4 al Constituției nu țin de starea reală de lucruri din RSSM. Cele prevăzute de Constituție se referă mai mult la scopul urmărit de legiuitor, deoarece în cea mai mare parte a RSSM nu putea fi vorba de o „gospodărire și proprietate socialistă”. Aceasta din urmă a fost impusă în urma naționalizării și exproprierii foștilor proprietari. Aceeași situație e și în gospodăria țărănească. La acel moment, colhozuri erau pe fostul teritoriu al RASSM, colectivizarea nu avuse loc în partea dreaptă a Nistrului

Constituția RSSM prevedea „folosirea veșnică și gratuită a pământului de către gospodăriile țărănești”, prevedere constituțională ce lipsea în toate celelalte republici unionale.

O particularitate a Constituției RSSM rezultă din conținutul art.9, conform căreia se preconiza „admiterea gospodăriilor individuale ale țăranilor, meșteșugarilor, întreprinderilor mici și individuale în limită prevăzută de lege”. Asemenea limite erau prevăzute de Decretul de naționalizare din 15 august 1940.

O altă particularitate a Constituției RSS Moldovenești din 1941 rezultă din art.10, care, printre obiectele ce se puteau afla în proprietatea personală este menționat și inventarul gospodăresc.

Capitolul II – „Structura de stat”, declară RSS Moldovenească ca „stat suveran”, unit „benevol” în URSS. În legătură cu aceasta, am vrea să atragem atenție la următoarele.

Federația este constituită nu din state (chiar dacă subiectele federate poartă așa denumire (cazul SUA, Braziliei, Indiei etc.), ci din **unități statale**. Acestea pot fi numite diferit: *state* (de exemplu SUA), *republici* (de exemplu URSS, Federația Rusă, *landuri* (Germania, Austria), *provincii* (Canada), *cantoane* (Elveția) etc.

- Subiectele federate (republici unionale, state, cantoane etc.) nu sunt state în sensul deplin al cuvântului, chiar dacă, în aparență, ar beneficia de *atribute statale* (cetățenie, Constituție, alte legi, autorități statale (parlament, guvern etc.). Prin intrarea lor în federație, acestea (statele) au devenit mai mult unități administrativ-teritoriale specifice;
- Relațiile dintre subiectele federației sunt reglementate de norme juridice interne (de Constituția federației) și nu internaționale.

Astfel, subiectele federației nu sunt state în sensul deplin al cuvântului și nu beneficiază de suveranitate, în pofida proclamării ei formale în unele federații (cazul URSS, Iugoslaviei). Evident, n-a fost și nici nu a putut fi vorba de o suveranitate reală a RSSM, Lituaniei, Letoniei, Estoniei (acestea din urmă au avut aceeași soartă ca și RSSM). Ca urmare, de suveranitatea republicilor unionale se vorbea, mai mult, în scopuri propagandiste. Oricum, era mai „comod” să spui de suveranitatea RSSM, a altor republici unionale și nu a recunoaște faptul că acestea propriu-zis erau niște guvernări ale Imperiului Sovietic.

Ridicolă e și prevederea constituțională cu privire la dreptul republicii unionale de a ieși din componența URSS. Evident, această prevedere e pur declarativă. Cum poate, un teritoriu, încadrat cu forța, în urma unei

agresiuni, să iasă sin componența statului agresiv? De „justețea, adevărul” acestei prevederi ne conving următoarele:

- Nu există și nici nu poate exista vre-un mecanism juridic pentru un astfel de proces. Prezența unei norme materiale, în lipsa normelor procesuale, de materializare a primei, e pur declarativă;
- Să ne amintim și de un adevăr istoric. Începând cu anul 1989, „statele suverane”, membre ale federației sovietice, și-au proclamat independența, adică au hotărât să iasă din „uniunea benevolă a republicilor surori”. Congresul deputaților poporului din URSS adoptă Legea cu privire la modalitatea de ieșire din componența URSS. Modalitatea de „ieșire” era „foarte simplă”. O republică, fie Moldova, Lituania, Estonia etc., are dreptul de a ieși din componența URSS, dacă mai mult de jumătate din cetățenii Uniunii Sovietice cu drept de vot, vor vota „pro”. Aceasta, în condițiile în care, mai mult de jumătate din cetățenii URSS făceau parte din Federația Rusă. Nu întâmplător, Legea susnumită a fost „botezată” de specialiștii în drept constituțional ca lege despre „imposibilitatea de a ieși din componența URSS”.

Prezintă interes și faptul că teritoriul RSSM (de altfel, ca și teritoriile celorlalte republici unionale) *nu poate fi schimbat*, fără consimțământul ei. Prevederea aceasta e excepțională! După ce teritoriul național al moldo-românilor a fost mutilat, după ce teritorii pur române, care niciodată n-au făcut parte din Ucraina, în mod abuziv, contrar adevărului istoric și bunului simț au fost smulse de la noi (Bucovina de Nord, ținutul Hotin etc.) ni se spune, prin Constituție (sic!) că fără consimțământul nostru teritoriul RSSM nu poate fi schimbat. Constatăm, cu regret, că, chiar și în prezent, forțele proimperiale ruse sunt în stare de multe. Mă refer și la separatismul impus Republicii Moldova de aceste forțe, la războiul declanșat de Rusia în Ucraina ș.a.

Ca organe supreme ale puterii de stat în RSS Moldovenească, Constituția din 1941 indică Sovietul Suprem și Prezidiul Sovietului Suprem, ambele

având putere legislativă și, parțial, executivă. Pentru constituirea acestora a fost nevoie de timp. Astfel, după proclamarea, la 2 august a RSSM, asupra întregii republici unionale și-au extins atribuțiile organele centrale ale republicii autonome. În noiembrie 1940 Sovietul Suprem al RASSM a hotărât petrecerea alegerilor. În „stilul sovietic” și cu „experiența bogată a alegerilor din RASSM”, la 12 ianuarie 1941 este ales Sovietul Suprem al RSSM. Ca regulă, Sovietul Suprem se adună la 2 sesiuni anuale (pot fi extraordinare). În perioada dintre sesiuni, Sovietul Suprem transmite funcțiile sale de organ suprem al puterii de stat Prezidiului, organ ales de Sovietul Suprem dintre deputați. Prezidiul Sovietului Suprem este responsabil față de Sovietul Suprem și poate modifica actele legislative, dar cu prezentarea ulterioară sesiunii Sovietului Suprem spre aprobare.

Evident, activitatea legislativă a Sovietului Suprem este convențională și pur formală. Ea are loc în condițiile priorității reglementărilor federative față de cele republicane. În cazul existenței coliziei dintre reglementarea republicană și cele federative e valabilă ultima. Mai mult ca atât: există un cerc de probleme statale, care în exclusivitate revin numai Sovietului Suprem al URSS. Acestea rezultă din conținutul art.14 al Constituției URSS, care cuprindea 23 de puncte, rezolvarea cărora în exclusivitate revenea organelor federative. Ca urmare, vorbind de **Sovietul Suprem** al RSSM, putem menționa că în sintagma „soviet suprem”, cuvântul *suprem* e convențional, supremația având doar decor declarativ.

Sovietul Comisarilor Norodnici – Guvernul RSSM este caracterizat ca „organ suprem executiv și de dispoziție al puterii de stat”. El este format de Sovietul Suprem al RSSM. Sovietul Comisarilor Norodnici era alcătuit din Președinte, locțiitorii lui, comisarii norodnici și doi reprezentanți ai comisariatelor unionale. Guvernul includea 2 categorii de comisariate: unional-republicane și republicane. Primele activau sub conducerea comisariatelor norodnice analoage ale URSS. Cele republicane erau relativ independente. Astfel, inițial, din cele 15 comisariate, la cele republicane se atribuiau: a învățământului, a industriei locale, a gospodăriei comunale, a

asigurării sociale, a transportului auto. Celelalte 10 comisariate erau unional-republicane.

Capitolul V, conține reglementări ce țin de organele locale. Conform Constituției, la aceștea se atribuie Sovietele locale, ca organe alese în baza dreptului electoral universal, egal, direct, secret. Alegerile pentru sovietele locale au fost preconizate pentru luna noiembrie 1941. Deoarece în partea basarabeană se păstrau încă județele ca unități administrativ-teritoriale, sovietele locale urmau să fie județene, raionale, orășenești, de orașe și sătești. Ele urmau să fie alese pe doi ani. Consiliile, la rândul lor, urmau să aleagă comitetele executive.

Organele locale așa și nu au mai fost alese. În noiembrie 1941, puterea sovietică nu mai exista pe teritoriul Basarabiei.

Capitolul VII – „Judecata și procuratura” se referă la problemele justiției din RSSM. Conform art.83 al Constituției, justiția se înfăptuia de Judecătoria Supremă a RSSM, cele județene, populare (raionale și orășenești) și de judecătorii speciale ale URSS. Acestea din urmă, au fost create prin hotărârile Sovietului Suprem și Sovietul Comisarilor Norodnici ale URSS. Conform hotărârii SCN al URSS din 9 iulie 1940 în Basarabia și Bucovina de Nord au început a activa tribunalele militare, care examinau infracțiunile contrarevoluționare și banditism.

Sovietul Suprem urma să aleagă, pentru un termen de 5 ani, judecătorii Judecătoriei Supreme și judecătorii județeni. Judecătorii celorlalte instanțe urmau să fie aleși de populație, pe un termen de 3 ani.

Procedura judiciară se înfăptuia, conform Constituției, asigurându-se persoanelor care nu vorbeau limba republicii unionale posibilitatea de a vorbi în limba maternă, de a avea traducător, de a face cunoștință deplină cu materialele dosarului.

Dezbaterile judiciare erau publice, afară de cazurile speciale, judecătorii fiind independenți și supunându-se numai legii.

Din punct de vedere teoretic, cele spuse, par a fi prevederi democratice și creează impresii despre instanțe aflate în slujba cetățenilor. În realitate, independența judecătorilor e pur declarativă. Aceștea făceau parte din nomenclaturiști și, evident, erau selectați de organele de partid.

Procurorul RSSM era numit de Procurorul General al URSS. Organele procuraturii își exercitau atribuțiile, independent de organele locale și subordonându-se numai Procurorului General al URSS.

Capitolul VIII e consacrat **drepturilor și îndatoririlor cetățenilor**. E știut că în ansamblul complex de realități, probleme și deziderate ce preocupă omenirea, drepturile și libertățile omului ocupă, indiscutabil, un loc central. În această ordine de idei, trezește nedumerire faptul că legiuitorul sovietic amplasează această problemă majoră în partea finală a Constituției. Prin aceasta, se păstrează doctrina perimată ce-a guvernat pe parcursul anilor de dictatură comunistă, când statul era privit ca **donator** și nu ca **ocrotitor** al drepturilor și libertăților omului. Remarcăm, totuși, faptul că, în comparație cu constituțiile sovietice anterioare, Constituția URSS din 1936, Constituția RASSM din 1938, celelalte constituții ale republicilor unionale, Constituția RSSM din 1941, se caracterizează prin anumite realizări modeste în acest domeniu. E știut, însă, faptul că potențialul real al drepturilor și libertăților este determinat nu atât de fraze declarative, cât de nivelul posibilităților aplicării și realizării lor. Acest nivel de realizare nici nu putea fi înalt, deoarece diapazonul destul de bogat al drepturilor și libertăților omului a fost situat în limitele stricte ale sistemului administrativ de comandă.

Mai mult ca atât: constituțiile sovietice nu s-au referit nici o dată (și acest lucru e valabil pentru Constituția URSS din 1936, RSSM din 1941 și chiar Constituția URSS din 1977) la dreptul umanitar suprem – **dreptul la viață**.

Dreptul la viață este considerat ca fiind „**dreptul uman suprem**, pentru că fără respectarea efectivă a acestui drept restul drepturilor și libertăților omului ar fi lipsite de orice sens”. Dreptul la viață este „**un drept**

suprem de la care nu se admite nicio derogare, chiar și în situațiile excepționale care pun în pericol viața națiunii". În această ordine de idei, afirma Hobbes, „având valoare pur individuală, dreptul natural este libertatea pe care o are fiecare de a folosi cum vrea puterea sa proprie pentru a-și conserva natura, adică viața; pentru că, arată Hobbes, printr-o necesitate naturală, oamenii sunt impuși să dorească dobândirea binelui și evitarea răului, dar, mai ales, să fugă de acel dușman natural care este moartea; de aceea nu este contrar rațiunii ca fiecare să facă tot posibilul pentru a-și păstra viața și integritatea corporală”.

Ne întrebăm și Vă întrebăm: omiterea acestui drept din prevederile constituționale e întâmplătoare? Credem, că nu. Omul, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane niciodată n-au fost puse în capul mesei în condițiile regimului totalitar comunist. Nu ne referim la milioanele de oameni care au suferit. E suficient să menționăm faptul că Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948, parte a cărei a fost și URSS, a fost publicată, pentru prima dată în Uniunea Sovietică, abia în 1988, adică după 40 de ani de la adoptarea ei. Acest lucru nu a fost făcut în ziarul „Pravda” sau „Izvestia”, ci în ziarul de opoziție „Literaturnaia Gazeta”. În Republica Sovietică Socialistă Moldovenească acest document important a fost publicat în ziarul „Literatura și Arta”. Cauza e cunoscută: în Declarația Universală se conțineau multe drepturi și libertăți, care nu erau cunoscute publicului larg.

Constituția RSSM din 1941, după cum am menționat anterior, declară mai multe categorii de drepturi. În primul rând, sunt expuse drepturile social-economice: dreptul la muncă, la învățatură, odihnă, asigurare materială la bătrânețe.

Prin prisma conceptului constituțional, dreptul la muncă presupune „dreptul de a căpăta o muncă garantată și retribuită”. Așa drept „este asigurat prin organizarea socialistă a economiei naționale, prin creșterea neîntreruptă a forțelor de producție ale societății sovietice, prin înlăturarea

posibilității crizelor economice și prin lichidarea șomajului”.

Sunt consacrate, formal, dreptul la odihnă, învățatură, asigurare materială. În realitate, însă, putem constata o diferență mare între declarațiile constituționale ale acestor drepturi și reglementările normative ale acestor drepturi în legile subordonate Constituției. Nici pe departe, nu vor avea acces de a ocupa anumite funcții, de a studia la anumite facultăți, de a beneficia de asigurare socială „dușmanii poporului, urmașii acestora și multe alte categorii de cetățeni, care nu erau pe placul elitei sociale, partidului comunist.

În ce privește libertatea conștiinței, libertatea cuvântului, presei, întrunirilor și mitingurilor, a cortegiului și demonstrațiilor de stradă, acestea sunt garantate „**în conformitate cu interesele celor ce muncesc și în vederea întăririi regimului socialist**”. Nu întâmplător, art.109 al Constituției dădea de înțeles despre „dușmanii poporului”. Astfel, toate drepturile, libertățile, inviolabilitățile au fost luate sub un control strict. Ideologia comunistă și-a supus dreptul în ansamblu și l-a transformat într-un sistem ideologizat, menit să servească regimul comunist totalitar.

În Constituția RSS Moldovenești sunt prevăzute **îndatoririle cetățenilor** de a respecta Constituția și legile, de a apăra proprietatea obștească, de a îndeplini serviciul militar, de a apăra patria.

Capitolul IX – Sistemul de alegeri conține prevederi legate despre întregul sistem electoral: desfășurarea tuturor consultărilor electorale pe baza votului universal, egal, direct și secret, cetățenii având dreptul de vot de la 18 ani, iar dreptul de a fi ales de la 23 de ani.

Doctrina comunistă a sistemului de drept, spre deosebire de cea burgheză de separație a puterilor în stat, „a înaintat ideea unității puterii, care mereu aparține unei clase. În societatea socialistă, puterea poporului este realizată prin sistemul organelor reprezentative, cum erau sovietele, sau direct. Celelalte organe de stat se află sub controlul sovietelor și sunt responsabile în fața lor. Sovietele au unit puterea legislativă și puterea executivă.

Majoritatea absolută a deputaților își exercitau mandatul său fără părăsirea locului de muncă”.

În corpul deputaților, în mod obligatoriu, erau incluși funcționari de partid și din administrația publică. Din el, de asemenea, făcea parte conducătorii din sistemul judecătoresc și procuratură. Unii deputați erau „aleși”, datorită funcțiilor nomenclaturiste. Una și aceeași persoană (e vorba de demnitari de rang înalt) putea fi deputat în două soviete, concomitent (de exemplu, deputat al Sovietului Suprem al RSSM și deputat al Sovietului Suprem al URSS).

Sovietul Suprem al RSSM, de regulă, se aduna odată sau de două ori pe an în ședință, cu durata de 2-3 zile, iar sovietele locale – odată în trimestru, pe câteva ore. Cele spuse, indiscutabil, scot în evidență „rolul organelor reprezentative” în mașina aparatului de stat.

Ca rezultat, sovietele formau „carcasa mecanismului de stat”. În realitate, organele reale de guvernare, la toate nivelele, erau comitetele de partid, în frunte cu Secretarul General. Acestora, în raza teritorială respectivă, le revenea puterea deplină.

Orice tip de alegeri în organele de stat sau la funcții de stat, erau o ficțiune, un joc de „democrație sovietică socialistă”, după un scenariu bine pus la punct și regizat cu iscusință de organele de partid.

Capitolul X - Gherbul, steagul, capitala. Acestea (mai corect ar fi: drapelul, stema, imnul) scot în evidență semnele distinctive, simbolurile RSS Moldovenești ca „stat suveran, unit benevol în URSS”.

Simbolurile unui stat real, suveran și independent, stat în sensul deplin al cuvântului, au o semnificație deosebită și, ca regulă, se amplasează în compartimentul inițial al unei Constituții. Simbolurile statului sunt apreciate ca forme superioare de exprimare a adevărului și a sentimentelor naționale și constituie compoziții oficiale care reflectă, prin limbaj plastic, devenirea istorică a poporului pe care îl individualizează.

Problema simbolurilor statului, semnificația acestora nu este formală, ci are o importanță majoră pentru identitatea statului. De aceea, atât Constituția, cât și legile organice le iau sub protecția strictă, reglementând detaliat problemele legate de utilizarea lor.

Constituția RSSM din 1941 se referă la stemă (care era descrisă), la drapel (care era roșu, cu inscripția RSSM și nu aveau nimic comun cu istoria și cu tradițiile noastre naționale, adică erau create în mod arbitrar și în stil sovietic.

În ceea ce privește capitala RSSM, orașul Chișinău, am vrea să menționăm următoarele:

Moldova istorică, care cuprindea un teritoriu imens (de la Carpați până la Marea Neagră), a cunoscut de-a lungul secolelor, mai multe orașe cu statut de capitală – Baia, Suceava, Iași. În primii ani ai puterii sovietice, după crearea RASS Moldovenești în componența Ucrainei, capitale ale acesteia au fost orașele Balta (1924-1929) și Tiraspol (până în anul 1940).

Orașul Chișinău este situat în partea centrală a țării, pe cursul mediu al râului Bâc. Printre cele mai vechi descrieri arheologice se numără – vetre geto-dacice din sec.VI î.H, iar vestigiile de cultură materială din secolele următoare confirmă faptul că a existat și aici un proces de românizare a populației. Prima atestare documentară a Chișinăului datează din 1436.

În 1466, seliștea Chișinăului este întărită de Ștefan cel Mare, unchiului său, Vlaicu. La 1576, urmașii lui Vlaicu vând satul Chișinău lui Dragoș, fost ureadnic de Iași, iar în 1616 urmașii acestuia îl vând marelui vistiernic Constantin Roșca. În 1641, Chișinăul trece în stăpânirea Mănăstirii Sfânta Vineri din Iași, rămânând în proprietatea ei până la începutul secolului al XIX-lea. Pe 2 martie 1666 Chișinăul este menționat ca târg. Apare comerțul stabil, susținut de cârciumi și dughene. Pe timpul domniei lui Vasile Lupu (1634-1653), orașul era cunoscut deja ca un centru economic pe noul drum comercial ce leagă Suceava de Cetatea Albă. În 1812, a primit statut de oraș și a devenit centru administrativ al regiunii Basarabia (devenită în 1833,

gubernie în componența Imperiului Rus). Pe 27 martie (9 aprilie) 1918, Sfatul Țării, organul legislativ al Republicii Populare Moldovenești, a votat la Chișinău unirea Basarabiei cu România, realizându-se în acest fel procesul de reîntregire a statului unitar român. În 1940, ocupat de Imperiul Sovietic, orașul Chișinău a devenit capitala RSS Moldovenești, inclusă forțat în componența URSS. Reintegrat României în 1941-1944, a fost reocupat, ca toată Basarabia, de trupele sovietice în 1944. La sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut, Chișinăul a devenit centrul mișcării de eliberare socială și națională, locul desfășurării Marii Adunări Naționale, în urma cărora Parlamentul a decretat limba română drept limbă oficială de stat și a reintrodus alfabetul latin. Pe 27 august 1991, la Chișinău a fost proclamată independența Republicii Moldova, devenită sărbătoare națională a tânărului stat.

Capitolul XI – Rânduiala schimbării constituției – are, indiscutabil, mai mult un caracter declarativ. Deși, la prima vedere, Constituția RSSM era una flexibilă, modificarea ei putea fi operată de Sovietul Suprem al RSSM, cu două treimi din voturile deputaților, acest lucru nu putea fi făcut, măcar din simplul motiv că Constituția RSSM trebuie să corespundă într-o tocmai prevederilor Constituției URSS. Ca urmare a acestui fapt, modificările Constituției RSSM, mai degrabă, puteau avea loc în cazul modificării inițiale a Constituției URSS.

Făcând o generalizare a celor menționate de noi, ne solidarizăm cu cele spuse de profesorii universitari Vladimir Ivanov și Gheorghe Costachi: „Republicile unionale formal adoptau constituții proprii și proclamau puterea poporului ..., această suveranitate era atât de redusă că practic lipsea republicile de independență în luarea deciziilor elementare, fie în domeniul agriculturii, industriei, relațiilor sociale, sau în relațiile inter-republicane și mai ales internaționale”.

Divergențele dintre politica reală a statului și prevederile democratice ale constituțiilor au format o percepere declarativă a acestora.

În literatura constituțională occidentală, democrațiile socialiste sunt numite **monocrații**, în sensul că puterea este unică, în mâinile unei singure formațiuni politice (partidul comunist). Aplicând această denumire la obiectul acestei analize, *mutando mutandis* aceste constituții s-ar putea numi constituții monocratice.

Literatura utilizată:

9. Elena Aramă, Valentina Coptileț, Istoria dreptului românesc, Chișinău, Cartea Juridică, 2015.
10. Alexandru Arseni, Drept constituțional și instituții politice, Chișinău, CEP USM, 2019.
11. Constituția Republicii Moldova: comentariu/coord. De proiect: Klaus Sollfrank, Chișinău, Arc, 2012.
12. Tudor Drăganu, Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar, Vol.1, București, Lumina Lex, 2000.
13. Victor Duculescu, Constanța Călinoiu, Georgeta Duculescu, Drept constituțional comparat, Vol.1, București, Lumina Lex, 1999.
14. Eleodor Focșeneanu, Istoria constituțională a României (1859-1991), București, Humanitas, 1992.
15. Boris Negru, Alina Negru, Teoria generala a dreptului și statului, Chișinău, IS „Tipografia central”, 2017.
16. Victor Popa, Tratat de drept constituțional și instituții politice, Chișinău, 2021.
17. Mihai Rotaru, Istoria dreptului românesc, Chișinău, Editura ASEK, 2008.
18. В.М. Иванов, Г.И. Костаки, Развитие конституции – процесс объективный. În: Materialele conferinței științifico-practice internaționale, 22-23 septembrie 2004 (mun.Bălți).
19. А.Б. Венгеров, Теория государства и права, Москва, Омега-Л, 2008.

CONSTITUȚIA CA FACTOR DE GARANTARE A SECURITĂȚII JURIDICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA¹⁶

Irina IACUB,

*avocat, doctor în drept, conferențiar universitar, cercetător științific superior,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
al Universității de Stat din Moldova
e-mail: irinaiacub@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-8349-2789>*

Rezumat: *Studiul cuprinde o privire succintă asupra modului în care Constituția Republicii Moldova garantează securitatea juridică. Inițial se analizează esența, valoarea și ipostazele securității juridice, precum și conținutul acesteia – regulile calității legii și regulile stabilității dreptului. Într-un final se constată garantarea constituțională insuficientă a securității juridice și se subliniază necesitatea remedierii acestei lacune constituționale pentru ca astfel să se evite riscul insecurității juridice și să se consolideze statul de drept.*

Cuvinte-cheie: *constituție, securitate juridică, certitudine juridică, principiul securității juridice, dreptul la securitate juridică, neretroactivitatea legii, accesibilitatea legii, calitatea legii, previzibilitatea legii, interpretarea și aplicarea uniformă a legii, stabilitatea raporturilor juridice.*

Abstract: *The study includes a brief overview of how the Constitution of the Republic of Moldova guarantees legal certainty. Initially it analyzes the essence, value and hypostases of legal certainty, as well as its content - the rules of the quality of law and the rules of stability of law. Finally, the insufficient constitutional guarantee of legal certainty is found and the need to remedy this constitutional shortcoming is argued in order to avoid the risk of legal insecurity and strengthen the rule of law.*

Keywords: *constitution, legal certainty, legal certainty, principle of legal certainty, right to legal certainty, non-retroactivity of the law, accessibility of the*

¹⁶ Studiu realizat în cadrul subprogramului de cercetare – 01.05.01: „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice” (SENREMO) (pentru 2024-2027), realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM.

law, quality of the law, predictability of the law, uniform interpretation and application of the law, stability of legal relations.

Introducere. Aniversarea a 30 de ani de la adoptarea *Constituției Republicii Moldova* reprezintă un bun prilej pentru evaluarea și reevaluarea celor mai importante repere ale regimului constituționalității pe care l-a guvernat aceasta în răstimpul dat.

Unul dintre aceste repere, în opinia noastră, este *principiul securității juridice* ca element inerent și implicit al statului de drept, „creat” [16, p. 13; 26, p. 100], protejat și activ promovat de jurisprudența instanțelor europene (în special, Curtea Europeană a Drepturilor Omului – în continuare CtEDO), care a impus respectarea acestuia statelor semnatare a *Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale* [12] (în continuare CEDO), sancționându-le constant pentru neglijare și încălcare.

În asemenea condiții, extrem de actuală a devenit problema garantării și asigurării respectării acestui principiu la nivel național, mai ales că și Republica Moldova, în repetate rânduri a fost sancționată de CtEDO pentru încălcarea sa [22]. Evident, în contextul dat, în prim plan se plasează garantarea constituțională a *securității juridice* care, la rândul său, condiționează asigurarea respectării subsecvente a acestuia în sfera normativă și judiciară a statului.

Scopul studiului. Plecând de la semnificația deosebită a *securității juridice* într-un stat de drept, în prezentul demers științific ne propunem ca în baza esenței, valorii și conținutului acesteia să apreciem modul în care Constituția Republicii Moldova garantează *securitatea juridică* la nivel național.

Metode aplicate. Studiul a fost realizat prin cele mai relevante metode de cercetare științifică în domeniul juridic, printre care: metoda logică, metoda comparativă și metoda sistemică.

Rezultate și discuții. Complexitatea subiectului și semnificația deosebită a unor aspecte distincte ale acestuia justifică axarea studiului pe analiza următoarelor momente importante: esența și valoarea *securității juridice*, conținutul *securității juridice* și modul de garantare constituțională *securității juridice*. Le vom analiza consecutiv.

1. Esența și valoarea securității juridice. Înainte de a încerca o evaluare a modului în care Constituția Republicii Moldova garantează *securitatea juridică*, considerăm necesar a răspunde succint la următoarea întrebare: *Ce este securitatea juridică?*

Din multitudinea de explicații și definiții atestate în doctrina juridică la acest aspect [4, p. 162-163; 23, p. 10; 38, p. 8; 7; 25, p. 30], putem conchide că *securitatea juridică*, numită și *fiabilitatea dreptului* (P. Lambert [28, p. 6], citat de C. Fl. Costăș [14]) reprezintă „o stare de protecție juridică a persoanei față de amenințări cu caracter juridic care parvin de la drept (lege), care pot fi generate de caracteristicile negative ale dreptului (legii/legislației) ce țin de conținutul (ambiguu, echivoc, imprecis, impredictibil etc.), acțiunea/efectul (instabil, retroactiv etc.), interpretarea și aplicarea (incertă și neuniformă) a acestuia”. În alți termeni, se poate spune că *securitatea juridică* reprezintă starea ordinii de drept care protejează persoana de eventualele riscuri și amenințări juridice generate de calitatea precară a conținutului dreptului, a acțiunii acestuia și a aplicării sale. Respectiv, *securitatea juridică* este chemată să garanteze claritatea, stabilitatea, certitudinea și predictibilitatea dreptului în beneficiul destinatarilor săi și pentru protecția drepturilor acestora.

Într-o astfel de accepțiune, valoarea *securității juridice*, enunțată în literatura de specialitate [36, p. 267-269; 2, p. 38; 24, p. 178], este una distinctă, întrucât aceasta este văzută ca o trăsătură inerentă a dreptului, altfel spus, „rațiunea de a fi” a acestuia. Pe cale de consecință, se poate susține că valoarea *securității juridice* și, implicit, misiunea acesteia rezidă în consolidarea esenței și rolului dreptului într-o societate democratică preocupată în special de drepturile și bunăstarea membrilor

săi. Evident, atragem atenția că doar pe un astfel de drept poate fi edificat și consolidat un veritabil stat de drept.

În contextul dat, o semnificație distinctă prezintă ipostazele *securității juridice*, care astfel este văzută atât ca un *principiu fundamental al statului de drept*, cât și un *drept-garanție* pentru celelalte drepturi ale omului.

Cea mai răspândită ipostază a *securității juridice* este cea de *principiu*, în timp ce semnificația sa de *drept subiectiv* (sau drept-garanție) rămâne a fi foarte puțin valorificată. Cu toate acestea, înțelegerea *securității juridice* ca drept al persoanei este demult prezentă într-o parte a doctrinei franceze, în care se arătase că „*dreptul la siguranță* este un drept-garanție, adică un drept care apare ca o condiție necesară a exercițiului celorlalte drepturi fundamentale” [35, p. 21].

Interesant este că *dreptul la siguranță* (expresie ce, după noi, este sinonimă cu cea de *dreptul la securitate*, ca urmare a sinonimiei termenilor de *siguranță* și *securitate*) este reglementat expres în art. 2 din *Declarația franceză a drepturilor omului și ale cetățeanului* din 26 august 1789 [20], în vigoare și astăzi, care prevede destul de tranșant: „*Scopul oricărei asocieri politice este păstrarea drepturilor naturale și imprescriptibile ale omului. Aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, siguranța și rezistența la oprimare*”.

Așadar, *dreptul la siguranță* reprezintă în societatea franceză, încă din anul 1789, un drept natural și imprescriptibil al persoanei, păstrarea (protecția/apărarea) căruia fiind recunoscut ca un scop al oricărui stat.

Destul de important în context este faptul că în două proiecte de acte normative cu valoare constituțională, elaborate după adoptarea *Declarației* din 1789, la fel era statuată *siguranța/securitatea*. Este vorba despre Constituția „Girondine” din 1793 și Constituția din 24 iunie 1793, care prevedeau în mod corespunzător:

- art. 10 – „*La sûreté consiste dans la protection accordée par la société à chaque Citoyen, pour la conservation de sa personne, de ses biens et de ses droits.*” [11].

- art. 8. – „*La sûreté consiste dans la protection accordée par la société à chacun de ses membres pour la conservation de sa personne, de ses droits et de ses propriétés.*” [10].

Observăm că *siguranța/securitatea* era concepută ca o protecție acordată de către societate fiecărui membru al său pentru conservarea persoanei sale, a bunurilor/proprietății sale și a drepturilor sale. Cel mai important este că *siguranța/securitatea* cuprindea în sine și *protecția drepturilor*. Întâmplător sau nu, în doctrina franceză se rezumă la acest capitol foarte elocvent că „protejarea drepturilor înseamnă asigurarea *securității juridice*” [19].

Cu regret, normele din proiectele enunțate nu au fost niciodată ridicate la rangul de lege, ceea ce a determinat ca doar dispozițiile citate din *Declarația* din 1789 să rămână unicele la acest capitol.

În plan practic, este relevant faptul că Consiliul Constituțional francez a menționat în repetate rânduri *securitatea* ca fiind unul dintre drepturile omului (132 DC din 16 ianuarie 1982, 164 DC din 29 decembrie 1983 și 254 DC din 4 iulie 1989) [19]. Fără a intra în detalii, vom preciza că, în opinia noastră, *dreptul la securitate* poate fi înțeles ca implicând în principal și chiar în mod prioritar *dreptul la securitate juridică*, în caz contrar dreptul în discuție ar fi lipsit de conținutul său de bază. În acest sens, în doctrina franceză se subliniază că „deși Consiliul Constituțional nu utilizează aproape niciodată termenul de *securitate juridică* și nici nu se referă la *dreptul la securitate juridică*, aceste concepte nu sunt deloc absente din jurisprudența sa. Consiliul protejează *securitatea juridică* fără a o invoca în mod expres, preferând să mobilizeze raționamente și principii mai diverse și mai tradiționale, dar și mai bine ancorate în „blocul de constituționalitate francez”, pentru a obține un rezultat similar, și anume asigurarea unui mediu juridic decent stabil, inteligibil și pașnic pentru persoanele fizice și juridice” [19]. Se pare că, prin maniera sa de invocare a *securității*, Consiliul Constituțional francez, cel mai probabil, a aplicat-o în ipostaza sa de principiu doar și nu de drept-garanție.

Cu toate acestea, relativ recent, dubla valență a *securității juridice* (de principiu și drept-garanție) a fost reiterată și reconfirmată în doctrina franceză, subliniindu-se următoarele [7]: „*Securitatea juridică* este o cerință consubstanțială ideii de drept și de stat de drept. Mai precis, *securitatea juridică* este inerentă statului de drept, deoarece este obținută prin structurarea formală a dreptului implicată de concepția sa formală și contribuie la garantarea drepturilor și libertăților care rezultă din concepția sa materială. Ordinea care rezultă din separarea puterilor, ierarhia normelor juridice și organizarea unui sistem de control jurisdicțional este în sine un factor de *securitate juridică*, în timp ce postulatul generalității și abstracției normelor în vârful ierarhiei normative autorizează stabilitatea acestora. În plus, *securitatea juridică* este un drept-garanție, adică un drept care apare ca o condiție necesară pentru exercitarea altor drepturi fundamentale”.

După cum enunțaserăm mai sus, la nivel european, fiind de sorginte jurisprudențială [16, p. 13; 26, p. 100], *securitatea juridică* s-a afirmat doar ca un principiu, fiind inerent atât dreptului CEDO, cât și dreptului comunitar [21, p. 106]. Acest fapt însă ne determină să ne întrebăm dacă nu cumva este exclusă astfel posibilitatea recunoașterii sale și în ipostaza de drept-garanție, mai ales în planul național al statelor europene? Evident, la moment, este dificil de a formula un răspuns cert și argumentat, pentru aceasta fiind necesare studii complexe și detaliate.

Generalizând, vom sublinia că *securitatea juridică* reprezintă în esența sa o ordine de drept și un mediu juridic decent stabil, inteligibil și predictibil pentru membrii societății, care garantează protecția persoanei și a drepturilor sale. În asemenea circumstanțe considerăm că devine evidentă legătura indisolubilă dintre *statul de drept* și *securitatea juridică*. Altfel spus, *securitatea juridică* este inerentă unui stat de drept, fiind o trăsătură intrinsecă a acestuia. Ca urmare, în activitatea unui stat de drept *securitatea juridică* îmbracă în mod obligatoriu valența unui principiu fundamental, garantarea sa în beneficiul persoanei fiind posibilă prin recunoașterea *dreptului subiectiv la securitate juridică*.

2. **Conținutul securității juridice.** Ceva mai sus am stabilit că *securitatea juridică* reprezintă ordinea de drept care protejează persoana de eventualele riscuri și amenințări juridice generate de calitatea precară a conținutului dreptului și a acțiunii/aplicării acestuia. Într-o astfel de optică, *securitatea juridică* este chemată să reflecte claritatea, stabilitatea, certitudinea și predictibilitatea dreptului în beneficiul destinatarilor săi și pentru protecția drepturilor acestora. Din perspectiva dată, *securitatea juridică* poate fi privită ca înglobând un set de cerințe ce trebuie întrunite de către drept.

În alți termeni, pentru ca dreptul să garanteze și să asigure *securitatea juridică* a destinatarilor săi este necesar să întrunească unele condiții și cerințe, care iau astfel forma regulilor ce formează conținutul *securității juridice*.

Analizând câteva opinii enunțate în doctrină la acest capitol [28, p. 6; 21, p. 107; 2, p. 38; 31, p. 28; 17, p. 161-162; 31, p. 29], deducem că la conținutul complex al *securității juridice* pot fi atribuite următoarele reguli: **reguli ce privesc calitatea dreptului/legii** (regula accesibilității legii, regula certitudinii/preciziei legii și regula previzibilității/predictibilității legii) și **reguli ce privesc stabilitatea dreptului** (regula neretroactivității legii, regula protecției încrederii legitime, regula interpretării și aplicării corecte și uniforme a dreptului și regula respectării autorității lucrului decis/judecat). Succint vom explica esența fiecărei reguli, respectând consecutivitatea expusă.

a. Reguli ce privesc calitatea dreptului.

a) Regula accesibilității legii. Această regulă este abordată într-un dublu sens [27, p. 7-8], considerându-se că presupune atât *accesibilitatea materială a legii*, sub forma aducerii la cunoștința cetățenilor a tuturor normelor de drept (cerință realizată prin publicarea actelor normative), cât și *accesibilitatea intelectuală a legii*, adică lizibilitatea, caracterul inteligibil al normelor. În acest din urmă caz, norma juridică trebuie să fie suficient de clară pentru a fi înțeleasă corect de către destinatarii săi.

b) Regula certitudinii/preciziei legii. Pe lângă caracterul său clar, lizibil, inteligibil, o normă trebuie să fie suficient de certă/precisă și neechivocă. Altfel spus, modul de formulare a normelor juridice trebuie să asigure o interpretare corectă a acesteia și să evite posibilitatea interpretării variate și multiple a conținutului său. Cerința dată este justificată, mai ales, de faptul că „normele juridice nu sunt enunțuri descriptive, ci prescriptive, ce orientează conduita umană” [18, p. 52-69].

c) Regula previzibilității/predictibilității legii. În opinia cercetătorilor, „previzibilitatea legii impune nu doar ca normele să fie suficient de clare pentru ca persoanele interesate să poată să-și adapteze conduita și să poată prevedea efectele aplicării unei dispoziții legale, ci, mai mult, legiuitorul are obligația de a crea un cadru juridic suficient de bine articulat pentru a putea proteja particularii împotriva arbitrariului care ar putea să provină din partea autorităților statului” [32, p. 90].

În doctrina franceză, „previzibilitatea este înțeleasă, în special, ca previzibilitatea consecințelor juridice ale acțiunilor persoanelor” [7]. În general, dreptul trebuie să fie *previzibil* pentru ca destinatarii acestuia să prevadă consecințele conduitei lor, și în funcție de aceasta să o ajusteze. Mai mult, în virtutea *predictibilității dreptului*, destinatarii acestuia trebuie să cunoască care va fi conduita/reacția celorlalți, mai ales a agenților statului, la propriul comportament. Anume o astfel de cunoaștere vine să protejeze particularii de arbitrariul puterii.

După cum se poate observa, toate cele trei reguli descrise privesc *calitatea legii/dreptului*. Evident, destinatarul principal al acestora este organul legiuitor (Parlamentul), investit cu puterea exclusivă de a institui norme de drept în stat cu putere de lege [25, p. 30]. De rând cu acesta, respectarea unor astfel de reguli este și trebuie impusă și celorlalte autorități publice ale statului, investite cu competențe normative.

Dacă impunerea spre respectare a acestor reguli poate fi ușor realizată prin reglementarea normativă corespunzătoare, atunci cu mult mai dificilă este problema asigurării respectării efective a acestora de către autoritățile responsabile (în special,

de către Parlament) și, eventual, remedierea încălcării lor. Anume sub acest aspect *securitatea juridică* reprezintă o provocare pentru sistemul nostru de drept, la care încă nu s-a reușit a face față.

b. Reguli ce privesc stabilitatea dreptului.

a) Regula neretroactivității legii. Rațiunea regulii *neretroactivității legii* este una destul de simplă. După cum se știe, legea se adresează subiecților de drept, permițând sau interzicând și, bineînțeles, sancționând atitudinile/conduitele deviate [6, p. 68]. Legea este un ordin al legiuitorului, iar un ordin nu poate fi valabil decât pentru viitor; nu se poate pretinde cetățenilor supunerea față de o lege pe care nu o puteau cunoaște, întrucât încă nu exista [37, p. 469]. Din perspectiva dată, este absurd să se pretindă unui subiect de drept, să răspundă pentru o conduită ce a avut-o anterior intrării în vigoare a unei legi care reglementează această conduită, întrucât subiectul de drept nu putea să prevadă ce va reglementa legiuitorul [6, p. 68].

Considerată drept un principiu important, *neretroactivitatea legii* semnifică astfel interzicerea revenirii nu numai asupra constituirii unei situații juridice anterioare noii legi, dar și asupra efectelor trecute ale unei atare situații [15, p. 280]. Prin urmare, se poate aprecia că *neretroactivitatea legii* are menirea de a întări regula acțiunii legii, contribuind la securitate și certitudine în raporturile sociale [13, p. 323].

În optica dată *principiul neretroactivității legii* se prezintă ca o garanție fundamentală a drepturilor omului [6, p. 68; 9, p. 139], fiind esențial pentru protecția acestora în fața legii [37, p. 469]. Valoarea și actualitatea acestuia sunt incontestabile și de notorietate, orice atenuare a sa semnificând o suprimare sau o diminuare a drepturilor și libertăților umane [6, p. 68].

Așadar, *neretroactivitatea legii* reprezintă un factor de ordine și de *securitate juridică*, protejând drepturile subiective împotriva intervenției legiuitorului și împiedicând repunerea în discuție a drepturilor dobândite și a actelor vechi încheiate sub imperiul legii vechi [1, p. 458; 8, p. 110].

b) Regula protecției încrederii legitime. Fiind la fel de origine jurisprudențială, *protecția încrederii legitime*, ridicată la rangul de principiu, se consideră a fi „un determinant/imperativ al securității juridice” [39, p. 157]. În esența sa, principiul dat se adresează atât legiuitorului, cât și executantului legii. În primul caz, potrivit jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene, „*principiul încrederii legitime* impune limitarea posibilităților de modificare intempestivă a normelor juridice de către legiuitor” [39, p. 157], în timp ce în cel de-al doilea caz principiul „cere ca, dacă administrația a întreprins o anumită acțiune care dă naștere încrederii particularului că, în viitor, organele administrative se vor comporta într-un anumit fel, și dacă particularul este de bună-credință, atunci administrația nu poate întreprinde o acțiune contrară încrederii particularului, cu excepția situației în care un interes public superior cere acest lucru” [29, p. 2].

Așadar, *principiul încrederii legitime* implică pe de o parte, protecția încrederii persoanei față de lege, iar pe de altă parte – protecția încrederii acesteia față de acțiunile/conduita agenților statului.

Destul de relevant principiul dat este explicat în raport cu regulile ce privesc calitatea dreptului, expuse mai sus. Astfel, dacă acele reguli asigură o „stare stabilă” a persoanei în cadrul ordinii de drept și posibilitatea de a prevedea consecințele juridice ale propriilor acțiuni, atunci *principiul încrederii legitime* asigură protecția drepturilor și intereselor legitime ale persoanei față de modificările intempestive și negative ale acestei ordini de drept [39, p. 157] și față de conduita reprezentanților puterii în limitele acestei ordini.

c) Regula interpretării și aplicării corecte și uniforme a dreptului. *Interpretarea unitară a legii* constituie o altă exigență a *principiului securității juridice* și chiar dacă, în aparență, acest element al său aduce în prim-plan rolul instanțelor judecătorești, în realitate exigența vizează tot activitatea legislativă, deoarece de modul în care sunt elaborate, corelate, sistematizate actele legislative depinde caracterul unitar al interpretării lor [34, p. 12-13].

După intrarea în vigoare a unui act normativ, la elaborarea căruia se presupune că au fost respectate regulile de tehnică legislativă, pe durata existenței acestuia pot interveni diferite evenimente legislative, cum sunt: modificarea, completarea, abrogarea, republicarea, suspendarea sau altele asemenea. În toate aceste cazuri tot legiuitorului îi revine sarcina asigurării clarității și coerenței reglementării, precum și integrarea armonioasă a acesteia în sistemul de drept, pentru eliminarea pe cât posibil a divergențelor de interpretare.

Totodată, nu trebuie diminuat nici rolul instanțelor judecătorești în asigurarea *securității juridice* pe segmental dat, ponderea căroră este subliniată destul de bine în jurisprudența CtEDO, potrivit căreia [16, p. 13-14]: „jurisprudența trebuie să fie unitară și constantă; în special la nivelul instanței supreme trebuie evitate deciziile contradictorii și asigurată coerența jurisprudenței”.

În fine, conform jurisprudenței constante a CtEDO, „incertitudinea jurisprudențială este de natură a reduce încrederea justițiabililor în justiție și contravine principiului *securității raporturilor juridice* ca element esențial al preeminenței dreptului” [33].

d) Regula respectării autorității lucrului decis/judecat. După cum se cunoaște, „hotărârea judecătorească este actul judecătoresc de dispoziție prin care se soluționează fondul oricărei cauze civile” [3, p. 82], fiind produsul final al activității judiciare îndreptate spre protejarea drepturilor încălcate sau contestate, a libertăților și a intereselor legitime deduse judecății. Important este că protecția drepturilor civile și intereselor legitime se poate realiza deplin doar în momentul în care hotărârea judecătorească devine irevocabilă și, respectiv, obține valoare de „lucru judecat” [5, p. 8]. „Importanța acestui efect al hotărârii judecătorești rezidă în crearea unei stabilități și bune funcționări a circuitului civil, fiind totodată o expresie a principiului *securității raporturilor juridice*, care presupune că, atunci când instanțele judecătorești dau o apreciere finală unei chestiuni, constatarea lor să nu mai poată fi pusă în discuție” [5, p. 8-9].

În acest context, CtEDO a subliniat: „unul din aspectele fundamentale ale preeminenței dreptului este principiul *securității raporturilor juridice*, care cere, printre altele, ca atunci când instanțele judecătorești dau o apreciere finală unei chestiuni, constatarea lor să nu mai poată fi pusă în discuție” (a se vedea *Brumărescu v. România* § 61, *Roșca v. Moldova* § 24). Altfel spus, în virtutea *principiului securității juridice* [16, p. 13-14] trebuie respectată regula *res judicata*; soluția definitivă a unei instanțe judecătorești nu poate fi repusă în discuție ulterior; procesul soluționat definitiv nu mai poate fi redeschis pentru a se proceda la o nouă examinare a cauzei (CtEDO, *Brumărescu c. României*, 1999, para. 61; *Roșca c. Moldovei*, 2005, para. 24). În general, în opinia CtEDO, *securitatea juridică* a cetățenilor este asigurată și prin evitarea revirimentele de jurisprudență, prin respectarea autorității lucrului judecat, precum și prin executarea hotărârilor definitive (CtEDO, *Teodorescu c. României*, 2009).

Generalizând asupra celei de-a doua categorii de reguli care formează conținutul *securității juridice* pe dimensiunea stabilității dreptului (stabilității raporturilor juridice), subliniem că acestea țin în cea mai mare parte de activitatea instanțelor judecătorești (cu mici excepții), în calitatea lor de garant final al *securității juridice* a persoanei, responsabile de evitarea aplicării retroactive a legii în detrimentul persoanei, de protecția încrederii legitime a persoanei în lege și conduita puterii, de interpretarea și aplicarea uniformă a legii și asigurarea stabilității raporturilor juridice prin respectarea autorității de lucru judecat.

La fel ca și în cazul precedent problematic rămâne a fi modul în care poate fi asigurată respectarea în practică a regulilor ce vizează stabilitatea dreptului și, mai ales, remedierea situațiilor în care aceste reguli nu sunt respectate. Rezervându-ne dreptul de a dezvolta și argumenta această idee cu ocazia unor studii viitoare, în cele ce urmează ne propunem să trecem în revistă cadrul constituțional în vigoare, care pretinde a valorifica regulile de calitate și stabilitate a dreptului ce formează conținutul *securității juridice*.

3. Garantarea constituțională a securității juridice. Vorbind nemijlocit despre *Constituția Republicii Moldova* [40], vom enunța chiar de la început faptul că în textul acesteia nu se operează cu termenul de *securitate juridică* (doar cu cel de *siguranță*, în conținutul art. 25). Cu toate acestea, Curtea Constituțională, prin interpretare, a constatat garantarea *securității juridice* prin norma cuprinsă în art. 21 alin. (2) din Constituție, potrivit căreia: „*Statul asigură dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle. În acest scop statul publică și face accesibile toate legile și alte acte normative*”. În conținutul normei date, instanța de jurisdicție constituțională a decelat asemenea exigențe ale *securității juridice* cum sunt calitatea și previzibilitatea legii.

Dincolo de aceasta, plecând de la regulile de conținut analizate mai sus vom recunoaște că și art. 22 din Constituția RM garantează *securitatea juridică*, fiind vorba în acest caz de regula *neretroactivității legii*. În acest sens, art. 22 prevede: „*Nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos. De asemenea, nu se va aplica nici o pedeapsă mai aspră decât cea care era aplicabilă în momentul comiterii actului delictuos*”.

Așadar, plecând de la conținutul *securității juridice*, identificat supra, constatăm că la nivel național, este garantată constituțional doar regula accesibilității legii și regula *neretroactivității* acesteia, celelalte neavând o consacrare expresă.

Totodată, chiar dacă nu remediază în totalitate o astfel de lacuna constituțională, o importanță distinctă prezintă norma cuprinsă art. 1 alin. (3) din *Constituția RM*, care prevede: „*Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sînt garantate.*” Ținând cont de alegația expusă mai sus, în lumina căreia *securitatea juridică* reprezintă o trăsătură inerentă a statului de drept (sau statul de drept este statul în care este garantată și asigurată *securitatea juridică*), se poate deduce că art. 1 alin.

(3) din Constituția RM garantează implicit și principiul *securității juridice* în toată complexitatea sa. Evident, acest moment este deosebit de important, dar în opinia noastră este insuficient pentru a constata o garantare efectivă a *securității juridice* la nivel național.

Ca urmare, suntem de părerea că în virtutea semnificației sale distincte pentru existența însăși a statului de drept, *securitatea juridică* necesită o consacrare constituțională corespunzătoare, pe ambele sale dimensiuni: calitatea și stabilitatea dreptului. În caz contrar situația *securității juridice* va rămâne și în continuare într-o stare incertă: declarată, dar fără un mecanism distinct de asigurare efectivă. Mai grav e că o astfel de situație este de natură să genereze *insecuritate juridică* – un factor de risc grav la adresa drepturilor fundamentale ale omului în Republica Moldova și implicit la adresa statului de drept.

Bibliografie:

1. Avornic Gh. *Teoria generală a statului și dreptului*: Tratat. vol. I. Chișinău, 2009.
2. Baltag D. *Configurația și conținutul securității juridice în statul de drept*. În: Studii Juridice Universitare, 2011, nr. 3-4(15-16).
3. Belei E. ș.a. *Drept procesual civil. Partea specială*. Chișinău: Lexon, 2016.
4. Calmes S. *Du principe de protection de la confi ance légitime en droits allemand, communautaire et francais*. Thèse. Paris: Dalloz, 2001.
5. Caraman I. *Delimitarea conceptului puterii lucrului judecat de autoritatea lucrului judecat*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2021, nr. 3 (58).
6. Cârnaț T., Cârnaț M. *Protecția juridică a drepturilor omului*. Chișinău: Reclama, 2006.
7. Cassard-Valembois A.-L. *L'exigence de sécurité juridique et l'ordre juridique français: «je t'aime, moi non plus...»*. In: Titre VII, N°5 "La sécurité juridique ", octobre 2020. Disponibil: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/publications/titre-vii/l-exigence-de-securite-juridique-et-l-ordre-juridique-francais-je-t-aime-moi-non-plus>.
8. *Constituția Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău: Arc, 2012.
9. *Constituția României – Comentariu pe articole*. Coordonatori I. Muraru, E.S. Tănăsescu. București: C.H. Beck, 2008.

10. *Constitution français* du 24 juin 1793. Disponibil la: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-constitutions-dans-l-histoire/constitution-du-24-juin-1793#:~:text=Article%208.,oppression%20de%20ceux%20qui%20gouvernent>.
11. *Constitution Girondine* 1793 (Plan de constitution presente a la Convention Nationale les 15 et 16 fevrier 1793, l'an II de la Republique) - *Declaration des droits naturels, civils et politiques des hommes*. Disponibil la: http://www.dircost.unito.it/altriDocumenti/docs/17930215_progettoDiCostituzioneGirondina.pdf.
12. *Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*, adoptată la Roma, la 04.11.1950. Disponibilă: https://prd-echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_ROM.
13. Costachi Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept*. Monografie. Chișinău: S.n., 2019.
14. Costaș C. Fl. *Principiul securității juridice*. În: Revista Română de Fiscalitate, 2008, nr. 7. Disponibil: <https://www.fiscalitatea.ro/principiul-securitatii-juridice-342/>.
15. Creangă I., Gurin C. *Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții*. Chișinău: TISH, 2005.
16. Danileț C. *Studiu cu privire la unificarea practicii judiciare și asigurarea principiului securității raporturilor juridice în Republica Moldova: Evaluare și propuneri. Strategia de reformare a sectorului justiției*. Chișinău: S. n., 2014.
17. Dănișor D.C. *Drept constituțional și instituții politice*. Volumul I. Modernitate, liberalism și drepturile omului. Ediția a II-a. Craiova: Editura Simbol, 2018.
18. Dănișor D.C. *Juridicizarea conceptelor*. În: Dreptul, 2011, nr. 3.
19. De Salvia M. *La sécurité juridique en droit constitutionnel français*. In: Cahiers du Conseil constitutionnel n°11 (Dossier: Le principe de sécurité juridique) - décembre 2001. Disponibil la: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel/la-securite-juridique-en-droit-constitutionnel-francais#:~:text=IV.-,Le%20droit%20au%20juge%20et%20les%20droits%20de%20la%20d%C3%A9fense,%20point%20de%20Constitution%20%C2%BB>.
20. *Declarația franceză a drepturilor omului și ale cetățeanului* din 26 august 1789. În: Codex constituțional: constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene / Șt. Deaconu (coord.), I. Muraru, E. Simina Tănăsescu, S. Gabriel Barbu. București: Monitorul Oficial R.A., 2015.
21. Duminică R. *Criza legii contemporane*. București: C.H. Beck, 2014.
22. *Evaluarea compatibilității practicii judiciare naționale în materia securității raporturilor juridice. Monitorizarea respectării principiului securității raporturilor juridice Compatibilitatea cu prevederile Articolului 6 din Convenția Europeană a drepturilor omului și jurisprudența relevantă a Curții*

- Europene a Drepturilor Omului. Studiul de compatibilitate* elaborat de Ministerul Justiției al Republicii Moldova. Chișinău, 2014. Disponibil: https://justice.gov.md/public/files/file/studii/studii_srsj/DGAG_SRJ_Study_verificat.pdf.
23. François L. *Le problème de la sécurité juridique*. In: *La sécurité juridique*. Liège: Jeune Barreau de Liège, 1993.
 24. Fromont M. *Le principe de sécurité juridique*. AJDA, Hors-série, 1996.
 25. Iacob I. *Reflecții asupra abordării doctrinare a securității juridice*. În: *Legea și Viața*, 2020, nr. 1.
 26. Iacob I. *Securitatea juridică – principiu fundamental în statul de drept*. În: *Supremația dreptului*, 2016, nr. 3.
 27. Iacob I., Costachi Gh. *Reflecții asupra securității juridice în statul de drept*. În: *Legea și Viața*, 2015, nr. 5.
 28. Lambert P. *Le principe general de la sécurité juridique et les validations législatives*. In: *Sécurité juridique et fiscalité*. Bruxelles: Bruylant, 2003.
 29. Lehene A. *Principiul încrederii legitime în dreptul administrativ: rezumat teză de doctorat*. București, 2023. Disponibil: <https://teze.doctorat.ubbcluj.ro/doctorat/teza/fisier/8649>.
 30. Manea S.A. *Asigurarea securității juridice în contextul evoluției amenințărilor cibernetice*. În: *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, 2021, septembrie. Disponibil: <https://revista.unap.ro/index.php/revista/article/download/1215/1181/4305>.
 31. Nica E. M. *Protecția dreptului la siguranță juridică de către Curtea Constituțională – despre anumite evoluții din jurisprudența anului 2020*. În: Conferința biennială a Facultății de Drept a UVT 6-7 noiembrie 2020, *Analele Universității de Vest din Timișoara, Seria Drept*, 2022.
 32. Pintilie C. *Principiul previzibilității legii și „testul” unor vremuri imprevizibile*. În: *Analele Universității de Vest din Timișoara, Seria Drept*, 2022, nr. 1.
 33. Piperea P. *Incertitudinea jurisprudentială subminează principiul preeminentei dreptului*. Disponibil: <https://www.juridice.ro/162017/incertitudinea-jurisprudentiala-submineaza-principiul-preeminentei-dreptului.html>.
 34. Predescu I., Safta M. *Principiul securității juridice, fundament al statului de drept. Repere jurisprudențiale*. În: *Buletinul Curții Constituționale*, 2009, nr. 1.
 35. Rivero J. *Les libertés publiques*. T. 2. 6e éd. Paris: PUF, coll. Thémis, 1997.
 36. Roubier P. *Teorie generale du droit*. Paris, 1946.
 37. Terré F. *Introduction générale au droit*. 5e édition. Paris: Dalloz, 2000.
 38. Лапаев И.С. *Категория «юридическая безопасность» в понятийном аппарате российской и зарубежной правовой науке*. В: *Современное право*, 2012, №2.

- 39.Пресняков М.В. *Принцип поддержания доверия к закону и защита «законных ожиданий»*. В: Вестник Московского ун-та. Сер. 21. Управление (государство и общество), 2021, № 3.
- 40.*Constituția Republicii Moldova* nr. 1 din 29.07.1994. Republicată în: Monitorul Oficial nr. 78 din 29.03.2016 (modificată prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 8 din 11.03.2024).

REZOLUȚIA CONFERINȚEI

REZOLUȚIA Conferinței naționale aniversare științifico-practice cu participare internațională din 26 iulie 2024 „30 DE ANI DE LA ADOPTAREA CONSTITUȚIEI REPUBLICII MOLDOVA: REALIZĂRI, PROBLEME ȘI PERSPECTIVE”

Noi, participanții la Conferința științifico-practică cu participare internațională, organizată cu ocazia celebrării celei de-a 30-a aniversare a Constituției Republicii Moldova, de Asociația Obștească „Institutul Justiției Constituționale” în parteneriat cu Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,

- marcând 30 ani de la adoptarea Constituției Republicii Moldova ca Lege Fundamentală a statului,
- reamintind rolul Constituției în edificarea statului de drept în Republica Moldova, conform standardelor acceptate la nivel internațional,
- recunoscând că Constituția Republicii Moldova reprezintă garantul principal al respectării și asigurării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului,
- confirmând rolul major al Constituției Republicii Moldova în organizarea și funcționarea separată și echilibrată a puterii de stat,
- evidențiind menirea fundamentală a Constituției Republicii Moldova în armonizarea raporturilor dintre stat și cetățean și garantarea securității juridice a persoanei,
- menționând importanța supremației Constituției Republicii Moldova în asigurarea preeminenței dreptului și necesitatea protecției eficiente a acesteia,
- subliniind faptul existenței de drept a conflictului de interese major al judecătorilor Curții Constituționale cu dubla cetățenie,
- evidențiind misiunea majoră a Curții Constituționale în asigurarea supremației și securității Constituției Republicii Moldova, și

- încurajând colaborarea ramurilor puterii de stat, a autorităților publice, a societății civile și a tuturor cetățenilor întru promovarea, respectarea, protejarea și aplicarea efectivă a Constituției Republicii Moldova, a principiilor și valorilor constituționale garantate de aceasta,

DECLARĂM URMĂTOARELE:

Tematica comunicărilor prezentate în cadrul lucrărilor conferinței sugerează caracterul comun al preocupărilor noastre asupra sistemului actual de realizare, asigurare și protecție a Constituției Republicii Moldova și evidențiază valorile comune în care cu toții credem și pe care suntem datori să le protejăm și promovăm.

Principalele probleme cu care se confruntă societatea noastră la moment, care diminuează considerabil valoarea Constituției Republicii Moldova, a supremației sale și a efectului său asupra valorilor supreme în stat:

- insecuritatea Constituției Republicii Moldova determinată de interpretarea extensivă, contradictorie, arbitrară și oportunistă a textului constituțional de către Curtea Constituțională sub influența factorului politic;
- insecuritatea Constituției Republicii Moldova determinată de revizuirea normelor constituționale cu încălcarea procedurii de legiferare și a normelor de tehnică legislativă;
- carențele legislației ce reglementează organizarea și funcționarea Curții Constituționale ca garant al supremației Constituției (printre care: neobligarea Curții la respectarea legii, lipsa limitelor de interpretare a textului constituțional, statutul juridic confuz al actelor Curții și al efectelor acestora etc.);
- derapajele Curții Constituționale exprimate prin asumarea rolului de „legiuitor pozitiv” și statuarea în afara ramurilor puterii de stat în calitate de supraputere nelimitată de Lege;
- prevalența oportunității politice în activitatea Curții Constituționale în detrimentul obiectivității juridico-constituționale și a loialității constituționale;
- ignorarea Constituției de către autoritățile publice în activitatea desfășurată și neaplicarea directă a acesteia;

- efectul dezastruos al crizelor constituționale care afectează separația și echilibrul dintre puteri și, într-un final, însăși respectarea și asigurarea drepturilor omului de către autoritățile publice;
- ingerința neconstituțională a politicului în sfera puterii judecătorești, contrar normelor constituționale, camuflată prin titulaturile de combatere a unui pretins „grup criminal” și de „reformare și curățire a sistemului” (cu ignorarea posibilității consolidării mecanismului existent de asigurare a integrității sistemului judecătoresc), fapt ce a dus la blocarea sistemului, cu imixtiunea politicului în justiție și încălcarea flagrantă a drepturilor omului și a justițiabililor;
- criza gravă a justiției, care va genera în viitorul apropiat o avalanșă de plângeri la CtEDO din partea cetățenilor (nemulțumiți de reforma justiției și efectele acesteia asupra drepturilor lor) și, ca urmare, pierderi de cauze cu costuri enorme pentru stat;
- cedarea suveranității către centre de influență externă prin care fapt este afectată grav securitatea statului aducându-se prejudiciu iremediabil Suveranului și Republicii Moldova;
- inițierea referendumului republican cu privire la revizuirea Constituției cu încălcarea gravă a normelor ce reglementează procedura desfășurării acestuia și „neimplicarea” Curții Constituționale în asigurarea constituționalității acestuia.

În vederea soluționării eficiente a problemelor enunțate și asigurării supremației, eficienței și securității Constituției, venim cu următoarele recomandări:

- consolidarea caracterului suprem al Constituției Republicii Moldova prin promovarea acțiunii directe a normelor sale și implementării lor de către toți subiecții de drept, prin garantarea răspunderii constituționale pentru încălcarea normelor sale;
- consolidarea securității Constituției prin interzicerea prin Lege a interpretării extensive, contradictorii, arbitrare și oportuniste a textului constituțional, precum și stabilirea unor standarde și limite exprese de interpretare;
- consolidarea securității Constituției prin respectarea strictă a normelor materiale și procedurale de revizuire a acesteia și a limitelor stabilite de însăși textul constituțional;
- consolidarea justiției constituționale prin suspendarea cetățeniei altor state de către judecătorii constituționali și de consacrare constituțională a obligației Curții Constituționale de a se conforma în activitatea sa atît

Constituției, cât și legislației statului, prin perfecționarea și actualizarea legislației justiției constituționale, prin revizuirea hotărârilor Curții Constituționale care au depășit câmpul constituțional și au atentat la securitatea Constituției Republicii Moldova, prin stabilirea normativă a limitelor și standardelor obligatorii de interpretare a textului constituțional, prin excluderea și prevenirea măsurilor de „legiuitor pozitiv” dispuse de Curtea Constituțională, prin eficientizarea răspunderii Curții Constituționale și a judecătorilor constituționali în cazul creării noilor norme de drept, a admiterii conflictelor de interese și/sau participare la acțiuni de uzurpare a puterii;

- consolidarea loialității constituționale a Curții Constituționale în detrimentul oportunității politice, cu excluderea posibilităților de promovare a intereselor partidelor de guvernământ;

- consolidarea calității legislației prin garantarea și implementarea efectivă a principiului constituționalității, securității juridice și a transparenței în activitatea legislativă și normativă a autorităților publice, prin reducerea dinamicii legislației în favoarea stabilității acesteia, prin fortificarea expertizării juridice și constituționale profesionale a conținutului actelor normative, prin reducerea impactului victimizant al legislației asupra drepturilor omului;

- stoparea ingerinței politicului în justiție prin mimarea de „reformă fără sfârșit” și finanțate din extern, orientând eforturile spre consolidarea mecanismelor juridice legale existente de asigurare a suveranității, independenței, integrității, responsabilității și profesionalismului corpului judecătoresc;

- constituirea unui grup de lucru în cadrul Parlamentului care să examineze sistemic și pragmatic propunerile de lege ferenda promovate de cercetătorii științifici din domeniul științelor juridice în procesul de elaborare și apărare a tezelor de doctor în științe juridice;

- promovarea participării Suveranului la referendumul constituțional pentru a bloca prin votare tentativa de revizuire neconstituțională a Constituției și uzurpare a puterii de stat;

- constituirea de către ramurile puterii de stat a unei Comisii constituționale guvernamentale formate din savanți și practicieni - persoane notorii în dreptul constituțional, în vederea elaborării unui proiect de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova;

- consolidarea calității justiției prin suplinirea numărului de judecători și prevenirea tergiversării proceselor judiciare, prin asigurarea profesionalismului și responsabilizarea judecătorilor, eficientizarea

răspunderii juridice a acestora, promovarea principiului securității juridice în activitatea judiciară, netolerarea și contracararea erorilor judiciare și eficientizarea căilor de atac în vederea respectării legalității și dreptului la un proces echitabil al justițiabililor;

- dezvoltarea culturii constituționale la nivelul societății și al autorităților publice prin politici și măsuri relevante, oportune și efective.

REZOLUȚIA
a fost adoptată de către
participanții la lucrările conferinței, la 26 iulie 2024,
Chișinău, Republica Moldova

☞☞☞☞☞☞☞☞☞☞

LISTA PARTICIPANȚILOR
la lucrările Conferinței naționale aniversare practico-științifice
„30 de ani de la adoptarea Constituției Republicii Moldova:
realizări, probleme și perspective”

1. **Dumitru PULBERE**, președintele Consiliului AO „Institutul Justiției Constituționale”, ex-președinte al Curții Constituționale a RMoldova, cavaler al Ordinului Republicii
2. **Petru LUCINSCHI**, ex-președinte al Parlamentului RMoldova, ex-președinte al RMoldova, cavaler al Ordinului Republicii
3. **Vladimir VORONIN**, ex-președinte al RMoldova
4. **Vlad BATRÎNCEA**, vice-președinte al Parlamentului RMoldova
5. **Vasile TARLEV**, ex-prim-ministru al RMoldova, cavaler al Ordinului Republicii
6. **Ion CHICU**, ex-prim-ministru al RMoldova
7. **Irina VLAH**, ex-bașcan al UTA Gagauzia
8. **Eugen RUSU**, ex- președinte al Comisiei Juridice, Numiri și Imunități a Parlamentului RMoldova
9. **Andrei SMOCHINĂ**, ex-prim-ministru al RMoldova
10. **Serafim URECHEAN**, ex-primar general de Chișinău
11. **Dumitru POSTOVAN**, ex-procuror general al RMoldova
12. **Valentin CRÎLOV**, politician
13. **Dumitru DIACOV**, politician, ex-președinte al Parlamentului Republicii Moldova
14. **Ilie TROMBIȚKI**, dr în biologie
15. **Alexandru MURAVSCHI**, dr în economie, ex-viceprim-ministru, ministru al economiei și reformelor
16. **Vasile STATI**, istoric
17. **Valeriu BULGARI**, ex-ministru al agriculturii
18. **Gheorghe AMIHALACHIOAIE**, avocat, ex-președinte al Uniunii Avocaților
19. **Mihai PETRACHI**, jurist
20. **Boris NEGRU**, dr în drept, profesor univ, membrul Comisiei constituționale, , membrul Comisiei constituționale a.1990, cavaler al Ordinului Republicii
21. **Nicolae OSMOCHESCU**, dr hab în drept, prof univ,
22. **Alexandru ARSENI**, dr hab în drept, profesor univ., membrul Comisiei constituționale a.1990, cavaler al Ordinului Republicii
23. **Gheorghe COSTACHI**, academician, dr hab în drept, prof univ., membrul Comisiei constituționale a.2020
24. **Gheorghe AVORNIC**, dr hab în drept, prof univ, rector al USPEE „Constantin Stere”,

25. **Victor STEPANIUC**, dr în istorie, profesor univ,
26. **Veaceslav ZAPOROJAN**, dr în drept, profesor univ, ex-președinte al Curții Constituționale a RMoldova
27. **Valeriu BUJOR**, dr în drept, profesor univ, rector al Institutului de criminologie
28. **Irina IACUB**, dr în drept, conferențiar univ, , membru al Consiliului IJC
29. **Stanislav PAVLOVSKI**, ex-judecător la CEDO
30. **Petru RAILEAN**, dr în drept, ex-judecător constituțional
31. **Petru BANCOV**, membru al Consiliului IJC
32. **Mihai BÎRGĂU**, dr hab în drept, profesor univ.,
33. **Pavel MIDRIGAN**, dr în politologie, conferențiar univ., avocat, , membru al Consiliului IJC
34. **Constantin BURGHIU**, mass-media
35. **Inga FURTUNĂ**, ex-membru al Consiliului Superior al Procurorilor
36. **Andrei NEGUȚA**, ex-ambasador
37. **Valerii EFREMOV**, ex-primar general de Chișinău
38. **Alexei PANIȘ**, ex-judecător
39. **Victoria FURTUNĂ** ex-procuror
40. **Victoria SANDUȚA**, ex-judecătoare
41. **Anatol DUBROVSKI**, președintele Asociației obștești „Republica”
42. **Victor ȚVIRCUN**, dr în științe istorice, ex-ambasador
43. **Victor BORȘEVICI**, academician, profesor univ.
44. **Valeriu RENIȚĂ**, jurnalist
45. **Igor DOLEA**, dr în drept, conferențiar universitar, ex-judecător al Curții Constituționale
46. **Ion GUȚU**, dr în filosofie, cavaler al Ordinului Republicii
47. **Valeriu OSTALEP**, jurist, diplomat, activist, analist politic, ex-vice ministru al Afacerilor Externe și Integrării Europene
48. **Natalia MORARI**, jurnalistă
49. **Marina RUSU**, ex-judecătoare
50. **Valeriu PLEȘCA**, ex-ministru al Apărării
51. **Ion PĂDURARU** – ex-ministru al Justiției
52. **Constantin STARÎȘ** – deputat în Parlamentul RMoldova
53. **Anatolie PLUGARU** -ex-ministru al Securității Naționale
54. **Grigore NOVAC** - deputat în Parlamentul RMoldova
55. **Diana CARAMAN** – deputat în Parlamentul RMoldova
56. **Zurab TODUA** – ex-deputat în Parlamentul RMoldova

**29 IULIE ZIUA CONSTITUȚIEI
REPUBLICII MOLDOVA**

**Mulțumiri tuturor participanților
la lucrările Conferinței naționale aniversare practico-științifice
„30 de ani de la adoptarea Constituției Republicii Moldova:
realizări, probleme și perspective”**

Stimați colegi – membri ai grupurilor de lucru care au muncit asupra proiectului Constituției, onorați votanți ai Constituției Republicii Moldova, stimați delegați ai organizațiilor și instituțiilor publice și private, reprezentanți ai mediului academico-didactic național și internațional, ai comunităților de profil juridic și civil din țară și de peste hotarele ei, dragi participanți la Conferință națională aniversară practico-științifică cu participare internațională „30 de ani de la adoptarea Constituției Republicii Moldova: realizări, probleme și perspective” care a avut loc la 26 iulie 2024!

Vă mulțumim tuturor pentru că ne-ați onorat invitația de a participa la lucrările Conferinței naționale aniversare cu participare internațională dedicată Legii supreme a Republicii Moldova.

Suntem recunoscători pentru discursurile Domniilor Voastre, pentru analizele și cuvintele frumoase, critica și pledoariile profunde marcate cu respect deosebit față de Constituția Republicii Moldova, dar și pentru propunerile valoroase pronunțate la capitolul dezvoltării constituționalismului moldovenesc.

Este de menționat, că această conferință științifică națională cu participare internațională dedicată Constituției Republicii Moldova a fost așa cum ne-am dorit, un eveniment de succes la care au participat peste 100 de persoane notorii și invitați speciali din domeniul jurisprudenței, inclusiv autori ai proiectului actualei Constituții, judecători constituționali, conducători de instituții juridice specializate, savanți și cercetători recunoscuți în științele juridice - speakeri de renume național și internațional!

Astfel, evenimentul dat a reprezentat un pas științific înainte spre îndeplinirea unuia dintre obiectivele fundamentale ale țării – asigurarea parcursului european prin implementarea normelor de drept european și armonizarea cadrului legal național la acquis-ul european!

Vă mulțumim și vă invităm să participați și la ulterioarele evenimente organizate de Parlamentul Republicii Moldova!

Cu respect,

Comitetul organizatoric